

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XII ■ Nr. 2 (123) ■ Februarie 2021

Monumentul eroilor din Măgurele-Prahova

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul S.C. Cer Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeș și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Spre Anul Urmuz

Gheorghe PĂUN

Fac două mărturisiri, altfel cititorul se va mira de ce mă grăbesc să scriu despre Urmuz în februarie, când puteam să mai aștept puțin, pentru a ajunge în martie, *Luna Urmuz*, căci pe 17 ale lunii lui Mărțișor s-a născut incomparabilul scriitor, mai ales că acum două luni, în noiembrie, tot despre Urmuz (urmuzism și urmuzologie) vorbeam. Am două explicații. Prima, recunosc, ține de admirația, ajunsă probabil fixație-manie, pe care o am pentru genialul grefier, nu mă feresc deloc de cuvântul maximal, citiți cărțile recente ale lui Lucian Costache, piteștean, ale Anei Olos/Anagaia, din Baia Mare, citiți cărțile mai puțin recente ale lui Nicolae Balotă, Constantin Cubleșan, Ion Pop (cel care a îngrijit o primă ediție critică Urmuz, *Schițe și nuvele aproape… futuriste,* apărută în 2017 la Editura Tracus Arte, București, din care voi cita în cele ce urmează). L-am mai comparat cu Ion Barbu și cu Brâncuși: semnificație nu expresie, zborul nu aripa, cântecul cocoșului nu…

Al doilea motiv pentru care „fug înspre Urmuz” este pur circumstanțial: scriu aceste rânduri la mai puțin de două săptămâni după alegerile din 6 decembrie, deci în plin caragialo-urmuzism postelectoral. Negocieri și consultații sunt termenii oficiali, tranzacții, interese și meschinărie dau înțelesul termenilor oficiali. Mă crucesc și mă sperii, îmi fac curaj și iar îl pierd, încerc să nu mă uit, dar nu pot să nu observ fibrilația în care au intrat „analiștii” și „formatorii de opinie”, ba chiar și mulți dintre „don profesorii” cu funcție reală la catedră, dar cu intuiție-onestitate de codași ai clasei, după „surprinzătorul succes” al partidului cu U în centrul abrevierii. Rămân fidel poruncii întemeietoare a revistei, aceea de a nu numi partide sau persoane, dar nu pot să nu remarc faptul că aproximativ aceiași „analiști” au adus voturi consistente acestui partid, prin insistența cu care au atacat românismul, i-au denigrat, i-au înveninat pe români, oriunde s-ar afla ei. Plus progresismele, plus sâcâielile din partea „minoritășilor conlocuitoare”, plus aroganța guvernanților. Sunt aproximativ aceiași care acum patru ani, tot în februarie, atacau *Apelul* unor academicieni la *Identitate, Suveranitate și Unitate Națională.* Acum, tot ei se fac că nu înțeleg, mimează surpriza și „trag din toate pozițiile” împotriva nou-venitului în Parlament. Chiar atât de tare-i sperie Unirea Românilor?! În loc să admită, democratic, nu-i așa, că la o parte semnificativă a românimii există o așteptare în direcția aceasta, naționalistă s-o numim, în sensul decent al termenului, că vibrează ceva-undeva, „sub moșie înfundată”, în rezonanță cu sloganul „Basarabia este România”, că și la Chișinău s-a întâmplat „ceva” la recentele alegeri (ca și acum un secol, Basarabia pare a fi și de data aceasta prima), păreriștii snobi-năimiți vituperează sofistic-literar, etichetează grosier, scot neghina deasupra grâului, apoi strigă din răsputeri că totul e neghină. Și se miră… Dar, tocmai acum, tocmai prin asta, prin obstinația demolării, pregătesc noi procente, „surprinzătoare” desigur, pentru U, cel care vine de la UNIRE. (Precizare: lungul paragraf dinainte nu este o adeziune la un partid, ci la o idee! Și un comentariu la un spectacol mediocru.)

Iartă-mă, Demetrule, revin în lumea ta *minunată.* Revin la titlu.

De acum în doi ani, în 2023, va fi *Anul Urmuz:* 140 de ani de la naștere (Curtea de Argeș, 17 martie 1883) și 100 de ani de la sinucidere (București, 23 noiembrie 1923).

Cum întâmpinăm noi Anul Urmuz? Noi, concitadinii săi (adevărat e că familia doctorului Ionescu-Buzău nu a locuit la Curtea de Argeș decât câțiva ani după nașterea primului dintre cei șapte copii, Dimitrie la botez, Demetru ulterior), dar și noi toți, contemporanii săi perpetui.

La Curtea de (la) Argeș sunt multe planuri-proiecte, mai toate contând pe trimiterea pandemiei în amintire; aici, asupra unei alte *teme de cercetare* aș vrea să insist. În 1930, Sașa Pană ajunge, prin bunăvoința Elizei Ionescu-Buzău, mama scriitorului, la „un lădoi de circa un metru cub” cu manuscrise. Înăuntru, o singură bucată inedită, „epopeea” *Fuchsiada,* considerată o capodoperă, și versiuni „corectate și transcrise, și din nou corectate și retranscrise de opt, de zece și unele de mai multe ori”. Un scriitor clasic, profesionist, cu deplin respect pentru textul scris, pentru cititor. „Mai erau în ladă două caiete groase cartonate”, cu sute de maxime și însemnări, pe care le-a luat doamna Ionescu-Buzău „în odaia dumisale”. Și au dispărut.

Dar, „restul de jumătate al lăzii” era ocupat „de compoziții muzicale. Sonate, simfonii, toate partiturile scrise pentru instrumente diferite, așa cum necesită aceste creații”. Au supraviețuit, fotografiate de Sașa Pană, numai primele patru portative din *Sonata nr. 2.* Au dispărut și partiturile!

Vor mai fi existând ele pe undeva, vor mai ieși ele vreodată la vedere?

Să sperăm într-o întâmplare norocoasă, providențială, altfel vom rămâne cu o imensă și frustrantă nedumerire: dacă Urmuz-scriitorul și-a probat genialitatea în numai două duzini de pagini, prin care și-a adjudecat poziția de *premergător al revoltei literare universale* (Eugen Ionescu), ce compozitor ar fi putut să contureze… o jumătate de metru cub de compoziții muzicale?...

Urmuzologia mai are mult de lucru…

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Dar au ei *conştiinţă?*

O seamă din enciclopedişti făcuseră o analiză a acestei formaţiuni a sufletului şi au constatat că cele mai multe elemente din ea sunt un rezultat al creşterii naţionale îndelungate, un rezultat al principiului conservator al istoriei, lucru ce cată să le lipsească acestor indivizi de vreme ce ei n-au naţionalitate hotărâtă. Dar nici măcar baza conştiinţei, aversiunea în contra trădării n-o au. Ucigaşii de rând, eroii de codru sunt oameni onorabili pe lângă trădători. Banditul nu i-a jurat nimănui că-l va apăra: liber, cu riscul vieţii lui de-a ataca alt om, a comis o crimă de bună-credinţă oarecum, care să poată espia. Eroii de la 11 fevruarie, azi adjutanţi regali şi generali, au jurat a-l apăra pe omul pe care l-au trădat. Crima e îndoită: scriitorii vechi zic că înaintea trădării chiar zeii îşi acopereau feţele. Dante le dă fundul cel mai adânc al infernului, locul unde nici ochiul lui Dumnezeu nu mai străbate.

Ei bine, ura şi aversiunea în contra trădării, iată un instinct fundamental, comun conştiinţei întregului neam omenesc. Numai aceste gunoaie etnice nu au nici acest instinct măcar.

Ei disting trădarea, ei o înalţă în societate şi o decorează, ei n-au nici atâta conştiinţă câtă au sălbaticii.

(*Timpul,* 8 iulie 1882)

Ziarele vestesc că partidul german democratic din Austria înclină a atrage elementele mai conciliabile din partidele naţionalităţilor în sânul său; aşadar, un partid liberal imită astăzi, deşi nu ştim cu ce succes, încercările actualului ministru prezident, contele Taafe, al cărui sprijin parlamentar îl constituie partidul conservator şi naţionalităţile.

Un semn caracteristic al timpului. În adevăr, monarhia habsburgică se compune toată din naţionalităţi din care niciuna nu e îndestul de mare pentru a fi în stare să absoarbă pe celelalte. Francisc I, un monarh foarte inteligent, zicea că o singură grijă n-are: a existenţei Austriei. Popoarele sunt atât de deosebite între ele încât nu se vor înţelege niciodată în contra monarhiei; când unul se ridică, celelalte fac numaidecât act de fidelitate şi aleargă în ajutorul tronului. Când în unul se dezvoltă puterea centrifugală, în celelalte se manifestă, ca printr-o lege fizică, cea centripetală.

A crede că atâtea naţionalităţi, dintre care cea mai mică chiar îşi are biserica şi şcoala ei naţională, gazetele ei, literatura ei, mică mare cum dă Dumnezeu, şi istoria ei, chiar dacă aceasta ar încăpea într-o monografie de-o coală, a crede că le poţi contopi pe toate a fost o naivitate. Acestea nu sunt grupuri de materie brută cu care cineva poate face orice vrea: sunt grupuri organice, din care fiecare are rădăcinile sale în pământ şi propriul său principiu de existenţă. Rasele din Austria sunt în genere foarte puţin amestecate şi unde or fi deosebiri de religie la mijloc, ele nu sunt aproape deloc amestecate. Numai identitatea religiei înlesneşte la unele apropierea, şi nici acolo în mare grad.

Fiecare grup organic e o lume pentru sine, c-o limbă vie pe care clasele dominante n-o cunosc şi n-o vorbesc, adesea c-un drept consuetudinar propriu, cu datini şi tradiţii proprii.

La un asemenea stat decentralizarea e cea mai firească formă de viaţă publică, pe când centralizarea trebuie să degenereze în domnia elementelor necaracterizate, a mijlocitorului şi a advocatului. Şi-n adevăr, centralizarea şi liberalismul austriac au şi avut drept rezultat ridicarea unei rase de mijlocitori şi milionarizarea advocaţilor din partidul numit constituţional. De la 1866 până mai alaltăieri Austria era ţara făgăduinţei pentru evrei şi scena politică pentru glorii advocăţeşti; adică pentru oameni care, prin dialectica continuă ce-o cere profesiunea lor, sunt mai puţin decât oricine în stare de-a avea convingeri puternice şi de-a voi binele altuia. În Ungaria se observă acelaşi lucru: pretinsa domnie a elementului maghiar se traduce în realitate într-o domnie de postulanţi, (…) pentru care a fi ungur e o negustorie lucrativă ca oricare alta. Dacă China ar cuceri Ungaria cei dintâi care s-ar pretinde chineji ar fi evreii şi advocaţii, credem.

E o privelişte curioasă aceasta. Vedem o sumă de popoare cu vertebrele bine închegate şi tari, exploatate de elemente fără vertebre morale, fără caracter propriu.

Aceste elemente sunt însă prin natura lor dizolvante. Dacă mereu se-nmulţesc, se-ntâmplă nu ceea ce se intenţiona poate, dizolvarea şi contopirea naţionalităţilor, ci tendinţe de dizolvare a statului.

Deşi nu împărtăşim pe deplin ideile d-lui E. Renan în privirea naţionalităţilor, deşi nu admitem că unitatea de idei e un *premis,* iar consistenţa unui stat urmarea, totuşi, intervertind termenii, lucrul devine adevărat. Unitatea de rasă produce ca rezultat firesc unitatea de tendinţe, iar unde rasa dominantă e cu mult mai numeroasă sau cu mult mai cultă decât cea supusă, cea dintâi impune acea tendinţă. Privită în afară, unitatea statului corespunde în adevăr c-o unitate de tendinţe şi de idei.

Ceea ce însă e comun în toate naţionalităţile Austriei (neexceptând pe germani ori pe unguri) este tendinţa de a-şi menţine naţionalitatea cu orice preţ. Iată dar punctul comun de atingere, iată ideea organică. Când toţi vor acelaşi lucru, când pentru cei mai mulţi existenţa Austriei e singura garanţie că individualitatea lor etnică va putea exista şi ea, ni se pare că singura idee organică e aceasta. La realizarea acestei idei se împotrivesc însă elementele superpuse (germanii şi ungurii), ei persecută în alţii ideea naţionalităţii, care cu toate acestea e propriul lor principiu de existenţă, ei crucifică pe altul pentr-o religiune care este a lor proprie. Împăcarea între naţionalităţi nu va izbuti dar fără a se înlocui subordonarea cu coordonarea, recunoscându-se adică că şi la altul e o virtute civică ceea ce în ungur sau în german e o virtute: iubirea de naţionalitatea sa proprie.

O decentralizare bazată pe coordonarea naţionalităţilor în grupuri administrative autonome şi în marginile exigenţelor unităţii de acţiune în afară şi înlăuntru ale statului ar însemna însă o nouă epocă de înflorire pentru monarhia vecină. Fiecare din aceste centre locale ar avea o viaţă proprie, o producţiune proprie, un caracter propriu şi, cu cât diversitatea e mai mare, cu atâta e mai mare putinţa combinaţiunilor de orice natură, singurele care produc în lume mişcare şi putere, iar mişcarea e viaţa.

Ceea ce în natură e adevărat e şi în stat; căci acesta e la urma urmelor un produs al naturii. Oxigen cu oxigen, hidrogen cu hidrogen nu produc nicio mişcare. Dar elemente deosebite, puse în contact, se atrag şi produc cantităţi de putere. A ţine naţionalităţile apăsate, a ţine puterile lor latente va să zică a le condamna la somnul plantelor; a elibera puterile lor latente ca să se combine între ele ar însemna a deschide calea unei mari şi neprevăzute dezvoltări.

(*Timpul,* 10 iulie 1882)

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Schimbarea la faţă a Europei (III)

Conivenţă şi manipulare

Horia BĂDESCU

Analiză strălucită a unei sinucideri anunţate, centrată pe motivele şi argumentele conflictului interior care macină continentul la această oră, lucrarea cercetătorului britanic, de o necruţătoare obiectivitate şi incisivitate, este o disperată diatribă împotriva fariseismului, cinismului şi inconştienţei politice, a dezertării presei de la misiunea sa şi a mercenariatului jurnalistic, despre care vorbea acum trei decenii autorul *Médiamensonges,* despre conivenţa dintre cele două, care a făcut posibilă manipularea conştiinţei publice europene în chestiunea migraţiei. Nu cartea lui Murray e un exerciţiu de manipulare, cum crede sfiosul prefaţator al ediţiei româneşti, atent să nu iasă din corectitudinea politică, ci metoda minimalizării ipocrite a efectelor unor evenimente deranjante, a trucării realităţii, a omertei, a carierelor distruse, prin presiune şi tăcere după metode care ne sunt deja familiare, ale celor care au avut curajul de a spune lucrurilor pe nume. Acest mod de a trata subiectele deranjante, care face parte din conduita societăţii contemporane, prea puţin dispusă să iasă din logica hedonist-călduţă a existenţei, e practicat cu succes mai peste tot.

Într-o suită de interviuri cu personalităţi ale lumii literare europene despre rolul şi rostul poeziei în lumea de astăzi, reunite în volumul *Dacă Orfeu,* publicat în 2015, una dintre întrebările adresate interlocutorilor mei suna aşa: *Ipocrizia, minciuna, demagogia, cinismul, iată care mi se par a fi cei patru cavaleri ai Apocalipsei timpurilor noastre. Ce fel de timpuri trăim, atunci?*

Am selectat aici răspunsul tranşant al poetului spaniol Fermin Heredero, care justifică pe deplin demersul lui Douglas Murray: „Nu doar că aceştia există (cavalerii Apocalipsei, n.n.), ci trăiesc şi sunt ocrotiţi. Îmi amintesc de societatea părinţilor mei, în care exista, de asemenea, ipocrizie, minciună, demagogie şi retorică, cinism. Dar exista şi o presiune socială care le respingea; aveau dreptul de a se scandaliza în faţa minciunii şi demagogiei. Aici se vede diferenţa, aici e problema timpului nostru. *Ne-am pierdut sensibilitatea* (s.n.).

Astăzi începem să admitem ca normă faptul că un om politic spune minciuni, este demagog, dacă asta îi facilitează drumul spre putere. Unde s-ar putea afla, dacă nu în simţirea omenească, inteligenţa şi raţiunea? Ajung să cred, observând lumea politică şi felul în care maculează această maşinărie, că la o carieră politică aspiră doar aceia cărora le lipseşte înţelepciunea de-a o refuza. Nu este o regulă, însă există destule cazuri care o probează şi încă multe.

Astăzi începem să acceptăm ca normal faptul că un cetăţean poate fi ipocrit, mincinos, demagog şi cinic, dacă asta îi aduce bani, faimă, ascensiune socială sau putere. Ba mai mult, sunt persoane care exclamă: «Ce isteţ e tipul!» Exact ceea ce ne lipsea! Să fie înălţată mizeria umană la nivel de inteligenţă.

Aici îşi află rădăcina minciuna noastră, propria noastră greşeală şi amăgire: în faptul că nu condamnăm asta, indiferent de consecinţe şi indiferent de la cine ar porni."

Revenind la subiectul cărţii lui Murray, ne putem întreba în ce constă, de fapt, problema imigraţiei şi a acestui „război rece societal cu Islamul", despre care vorbea Barry Buzan, şi care e mai degrabă fierbinte decât rece? În milioanele de migranţi, covârşitor musulmani, instalaţi pe continent, graţie politicii aberante iniţiate de guvernanţii Uniunii Europene, care refuză ideea de integrare şi de armonizare civilizaţională cu noul lor cămin, torpilând pur şi simplu mult îndrăgitul şi clamatul multiculturalism. Ba mai mult, exercitând o presiune constantă de schimbare a setului de valori şi a mentalităţii civilizaţiei occidentale în perspectiva cunoscutei zicale: „Scoală-te tu de la masă, ca să mă aşez eu!" Cu precizarea că masa e a ta! Autorul britanic defineşte tranşant, încă de la început, fondul chestiunii: „Vreau să spun că Europa, în sens de civilizaţie, aşa cum o ştim, se află în plin proces de a se sinucide şi nici Marea Britanie, nici vreo altă ţară din Europa Occidentală nu poate ocoli această soartă, pentru că prezentăm cu toţii aceleaşi simptome şi s-ar părea că suferim de aceeaşi maladie. Rezultatul este că, atunci când majoritatea europenilor care trăiesc astăzi vor ajunge la capătul vieţii, Europa nu va mai fi Europa, iar popoarele europene îşi vor fi pierdut singurul loc din lume care a fost, pentru noi, acasă."

Izvorul întregii problematici, aşa cum a fost identificat cu mult înainte de apariţia analizei lui Murray, se află, pe de o parte, aşa cum aminteam, în nevoia acoperirii deficitului de forţă de muncă pe piaţa occidentală de după Al Doilea Război Mondial, nevoie accentuată pe măsura dezvoltării accelerate a economiei occidentale în deceniile următoare, dar şi a unei desconsiderări a actului muncii din partea generaţiilor mai tinere indusă de prosperitatea şi hedonismul generat de aceasta. Cu atât mai mult cu cât deficitul a continuat, în pofida afluxului forţei de muncă din Est, după căderea comunismului. Însă problema economică îşi asocia o motivaţie mult mai profundă şi mai gravă, semnalată cu mult timp înaintea lui Murray de un Spengler, Julien Benda ori Zweig, pierderea de către europeni a „credinţei în propriile convingeri, tradiţii şi legitimitate", a ceea ce Miguel de Unamuno, citat de Murray, numea „tragicul sentiment al vieţii", coroborată cu un acut „sentiment de vinovăţie pentru propriul trecut". Sentiment de vinovăţie care poartă în el reziduurile conchistei şi ale epocii coloniale, conştiinţa, clară sau difuză, a şirului de acţiuni şi acte politice dure din acele perioade revolute ale istoriei, care contravin valorilor recent intrate în rândul celor care definesc identitatea civilizaţiei occidentale, mai ales mult clamatele stat de drept şi drepturi ale omului. Şi, deopotrivă, conştiinţa unei datorii faţă de victimele autoritarismului şi discriminării din teritoriile gestionate, uneori secole întregi, de către puterile occidentale.

Inducerea şi cultivarea la nivel de mase a unei asemenea trăiri pot genera şi au generat psihoza unei culpe răscumpărabile prin penitenţă şi umilinţă, un defetism care poate costa o civilizaţie însăşi existenţa ei. Problema vinovăţiilor rezultate din punerea în acţiune a ideilor de universalism şi superioritate civilizaţională, pe care eu însumi o amendam în *Columb, proastele obiceiuri şi Europa*, a generat, în ultimele decenii, ideea necesităţii repercusiunilor acestora asupra descendenţilor acelor europeni, conchistadori şi neguţători de sclavi care nu voiseră să citească şi habar nu aveau de *Declaraţia universală a drepturilor omului şi cetăţeanului,* de statul de drept şi de alte asemenea lucruri. O idee preluată cu entuziasm de harnicele mişcări anarho-marxiste prepuse, de o parte şi alta a Atlanticului, pe dărâmat statui şi pe magdalenice penitenţe. Observăm însă că acest masochism istoric face parte doar din valorile europene. Conchiste şi invazii, masacre abominabile, ştergerea de pe faţa pământului a unor state şi popoare au făcut şi asiaticii şi orientalii şi precolumbienii şi arabii şi mongolii şi turcii şi chinezii şi japonezii şi aztecii şi incaşii, barem în Asia Mică forfota popoarelor şi civilizaţiilor care apar şi dispar n-are pereche decât în creuzetul migraţiilor din Pamir, însă niciunul dintre aceştia n-a căzut, cum remarcau atât Murray cât şi Huntington, în depresia vinovăţiei şi umilinţei. Ba din contră unii se arată la fel de hotărâţi şi de sprinţari în reluarea vechilor practici. În schimb, punctează britanicul, „Vinovăţia, după cum a diagnosticat-o filosoful francez Pascal Brukner, în cartea sa *Tirania penitenţei,* a devenit un fel de narcotic moral în Europa Occidentală. Oamenii şi-o inoculează pentru că le place – îi ajută să devină euforici. Li se pare că-i înalţă şi-i exaltă." Şi câteva pagini mai încolo Murray adaugă: „Singuri europenii moderni par fericiţi când se autodenigrează în mijlocul unei întregi pieţe internaţionale de sadici." (O, Doamne, să mai spună cineva că românii nu sunt europeni get-beget!) Exact aşa ceva se întâmplă acum în SUA, parte a civilizaţiei occidentale, iar bătrânul continent pare dispus să preia cu entuziasm experimentul Lumii Noi.

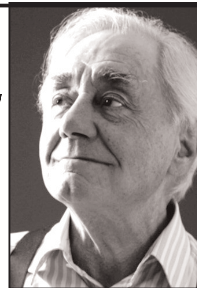
Pe continentul european, însă, tehnica culpabilizării, ca instrument de presiune şi de intimidare în declanşarea şi derularea acţiunilor politice în sensul dorit, nu e nouă şi a dat rezultate notabile de-a lungul timpului. Au practicat-o cu succes imperiile, au practicat-o nazismul şi comunismul, a practicat-o liberalismul occidental în acţiunea de integrare a statelor estice. Inducerea culpei de a fi acceptat vieţuirea într-un sistem social căruia i-am fost oferiţi ca ostatici chiar de către culpabilizatori şi sentimentului de superioritate a valorilor civilizaţionale ale acestora, coroborate cu minimalizarea şi desconsiderarea valorilor naţionale prin intermediul mercenariatului autohton, până la inacceptabilele formule „ruşinea de a fi român" sau „m-am săturat de România!", au fost menite a crea starea de spirit propice pasivismului necesar aneantizării economiei naţionale şi ocupării facile a pieţei de către multinaţionale. Orice încercare de evaluare critică a contextului atât de fluid de după căderea comunismului ori de protejare a interesului naţional a fost taxată drept nostalgie periculoasă şi anti-europenism. Cultura naţională trebuia devalorizată, ca neperformantă, imitativă, cu un grad redus de originalitate, evoluând mereu, cu întârziere, în siajul performanţelor culturale occidentale.

Problema e că, în cazul „afacerii" migranţilor şi a acceptării de către opinia publică a unei evoluţii a stării şi viitorului continentului, asupra căreia nu existase o dezbatere reală, preferându-se, cum descrie atât de documentat şi de exact în cartea sa Douglas Murray, o acţiune „sub acoperire", asigurată de conivenţa clasă politică-presă şi de tactica faptului împlinit, lucrurile se desfăşuraseră de aceeaşi manieră. Cum scrie istoricul britanic, minată de uriaşe îndoieli faţă de propria creaţie, „mai mult decât orice alt continent sau altă cultură din lumea de astăzi, Europa din prezent e apăsată puternic de sentimentul de vinovăţie faţă de propriul trecut. În paralel cu această versiune explicită de neîncredere în sine, mai există şi o variantă mai introvertită a acestei vinovăţii. Pentru că există şi problema unei istoviri existenţiale şi a unei senzaţii că, probabil, povestea în sine a Europei s-a încheiat şi că trebuie îngăduit începutul unei alte poveşti. Imigraţia în masă – înlocuirea unor părţi însemnate din populaţiile europene cu oameni veniţi din alte locuri – este unul dintre modurile în care a fost imaginată această nouă poveste: am părut a crede cu toţii că o schimbare era la fel de bună ca un repaus." Murray aşază însă, ca în povestea ciobanului mioritic, optativul logic la locul potrivit. Am părut cu toţii, zice el, că acceptăm soluţia dată ca fiind cea mai potrivită. Numai că, în realitate, am crezut cu toţii sau, mă rog, aproape cu toţii, noi politicienii, noi presa, câinele de curte al politicii, noi cărturarii, unii dintre noi, despre a căror trădare vorbea, încă de acum un veac, Julien Benda. Popoarele Europei n-au fost consultate, explicit, iar noi, cei mulţi, nu ştiu dacă vrem şi dacă acceptăm să fim înlocuiţi! Deciziile înţelepţilor bruxellezi, a căror preocupare de bază rămâne numărarea câinilor de la stână şi dimensiunea *porodicilor* şi ale guvernelor, nu toate!, încolonate în spatele doamnei cancelar, nu sunt deciziile noastre!

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Londra, februarie. Tamisa trage după ea un curent umed şi rece. După vernisajul expoziţiei de pictură a unei românce din Austria, intrăm la muzeul figurilor de ceară al doamnei Tusseaud. Pe un podium, Henric al VIII-lea înconjurat de cele şase neveste. Îmbrăcată cu o capă bleumarin, lungă până la glezne, V. intră în grupul celor şase regine. Blitz! Doi vizitatori zâmbesc. Alţii, mai puţin atenţi, cred că regele a avut 7 neveste…

Şi azi, după 40 de ani, poza ne amuză.

Tanti Didi. Fină, distinsă, dintr-o veche viţă moldavă. În vizită la dispensar, medicul o întreabă:

– Ce vârstă aveţi, doamnă?

– Şaptezeci, domnule.

– Şi nu v-ajunge, doamnă?

După discursul-fluviu al lui Fidel, înapoierea la Havana e obositoare. E trecut de miezul nopţii, e cald, autocarul e aglomerat, stau tot drumul în picioare lângă o pereche care-mi atrage atenţia. Ea: năltuţă, cu pantaloni evazaţi, cu o bluză care se ridică, din când în când, deasupra buricului. El: brunet, meridional, cu un nas puţin acvilin, cu părul grizonant, italian. Vorbesc în franceză, dar o aud numai pe ea şi cred că e franţuzoaică. Aflu că s-au cunoscut mai demult la Ravena, apoi s-au întâlnit din întâmplare aici, la „Congresso Cultural de la Habana”. Ceva mai târziu, înţeleg că e căsătorită cu un editor din Londra şi se ocupă cu traduceri, cu relaţiile cu scriitori şi cu alte edituri, ceea ce o face să călătorească în Europa şi în alte ţări, Statele Unite, Mexic, Canada.

Are o figură drăguţă, plăcută, părul argintat, poate că doar sub plafoniera autocarului –, e genul de femeie modernă văzută prin filme, e fotogenică, are ochi verzi, bine creionaţi şi mereu zâmbitori.

El, deşi italian, tace aproape tot timpul, rezervat, reţinut. Evident, femeia e în ofensivă. El o acceptă cu o anume condescendenţă, paternă aş numi-o. Se vede foarte bine că e vorba de o întâlnire, de o descoperire, cel puţin pentru ea, că se simte bine lângă acest bărbat şi că această întâlnire în Cuba este pentru ea o surpriză fericită.

În căldura şi înghesuiala din autocar, simt parcă o adiere ciudată: parfumul bănuit al libertăţii.

(Havana, ianuarie 1968)

Oglinda... Să evităm manipularea spre postumanitate!

Nicolae BADIU

Mi se pare mie că trăim un timp nebulos. Numai mie?! Nimic nu ne mai convine... până şi *albul e negru...* De ce?!

Manipularea maselor de oameni reprezintă efectiv o armă. Se câştigă războaie prin instrumente de imagine, fără a se trage nici măcar un glonţ. Armele tradiţionale, tancurile şi mitralierele, sunt mult inferioare tehnicilor de luptă prin manipulare mentală... Mentalitatea unui popor (a unei comunităţi) se putea schimba, pe vremuri, doar în sute de ani. O oarecare mulţime de oameni nu putea depăşi matricea ei culturală decât în cel puţin o sută de ani... Acum, prin procedee specifice de imagine şi comunicare, mentalitatea poate fi schimbată mult mai rapid, mai ales în sensul negativ.

Acest lucru a devenit posibil prin dezvoltarea extraordinară, fără precedent, a mijloacelor de comunicare, mai ales prin apariţia reţelelor de socializare din era digitală. Politicienii folosesc aceste procedee elaborate în laboratoare specializate. Cercetătorii din domeniul sociologiei şi al psihologiei umane descoperă noi şi noi metode de manipulare în sensul atingerii scopurilor dorite – dar în defavoarea umanităţii.

Imagologia este o profesie nouă (DEX-ul românesc nu o defineşte încă pe deplin) extrem de complexă. Trăim permanent într-o paradigmă! Vedem, simţim, avem credinţe... funcţie de ce şi cum ni se sugerează, funcţie de forţa, de eficienţa mijloacelor folosite, de metodele de manipulare accesate. O manipulare în rău nu poate fi contraatacată decât printr-o altă manipulare, de acţiune în sens pozitiv.

Manipularea are îndeobşte conotaţie negativă, dar nu este aşa. A manipula nu înseamnă doar *a unelti*, ci şi *a acţiona.* Ţi se spune că *ceva alb este negru, uneltindu-se* împotriva percepţiei tale naturale. Dar dacă altcineva, de bună-credinţă, profesionist în imagine, vine cu contraargumente, deci *acţionează* atrăgându-ţi atenţia că *albul nu e negru,* poţi vedea în continuare *albul alb* – cu aceleaşi mijloace de comunicare, dar cu mesaje total diferite, cinstite şi mai ales umane!

Chestiunea este să accesăm paradigma în mod corect, în folosul nostru, cu scopul obţinerii unui confort mental, cu pace interioară, deci să ne simţim bine, atât noi, cât şi cei din jurul nostru. Desigur, manipulatorii oferă imagini false, dătătoare de speranţe deşarte. Efectele sunt ca la administrarea unui drog. Când ieşi din transa generată de narcotic, vezi realitatea şi, culmea, începi să nu te mai simţi bine în realitate, cauţi din nou drogul... Este extrem de complicat să scoţi un om manipulat din transa lui, detoxifierea mentală este foarte dificilă, dar nu imposibilă. Cert este că prevenţia rămâne soluţia cea mai eficientă. Asta înseamnă să fim atenţi la informaţiile pe care le accesăm, să filtrăm cu rigurozitate toate mesajele lansate, procesându-le inteligent. Fără şcoală, fără educaţie, fără îndrumători autorizaţi, de bună-credinţă, nu putem face acest lucru. De-aia am ajuns la acest nivel de rătăcire, captivi răului din paradigma zilelor...

Reţelele de socializare stăpânesc mintea omului şi nu invers! Anarhie socială, tulburare mentală, neîncrederea în orice, rătăcirea umană... Aşa începe să arate societatea de azi, premergătoare unei ere postumane. Dacă nu ne oprim, sfârşitul este inevitabil.

Ni s-a luat şcoala, ni s-a ascuns învăţătura, accesul la educaţie... în schimbul unor diplome cumpărate, iar îndrumătorii de bună-credinţă sunt marginalizaţi... Mii de ani, omenirea a investit în construirea de şcoli şi universităţi, cu săli de clase luminoase, cu laboratoare, cu amfiteatre, cu terenuri de sport şi grădini recreative, adică locuri în care să se împlinească actul de educaţie. Acum ni se oferă învăţământ online. Virtual şi la propriu şi la figurat...

Pe fondul acumulării de neîmpliniri apar revoltele. Oamenii devin din ce în ce mai frustraţi. Este exact ce vor manipulanţii negativi. Un om frustrat va vedea mereu orice lucru în negru, chiar dacă e alb.

Cum am putea să vedem mai degrabă albul/pozitivul şi să evităm negrul/negativul?! Foarte simplu. Trebuie să ne ordonăm dorinţele în funcţie de posibilităţile noastre de a acţiona, în funcţie de rezervele noastre, de capacităţile noastre. Dacă cerem puţin, vom primi întotdeauna mai mult. Să nu ne mai comparăm cu nimeni în funcţie de venituri, în funcţie de averi, în funcţie de poziţii sociale şi mai ales în funcţie de lumea virtuală din online... Să fim noi înşine, fericiţi! Dacă ne simţim bine cu ce avem, ce rost are să ne mai uităm peste gardul vecinului sau pe ecranele digitalizate unde frumuseţea este prelucrată artificial prin programe IT. Scopul în sine nu este să devenim primii, să fim în top cu orice preţ. Să fim pro natură!

Normal ar fi să dorim să ne fie bine şi atât. Pentru asta nu avem nevoie de prea multe lucruri. Dacă iertăm rapid, dacă încetăm să mai fim invidioşi şi să purtăm vrăjmăşie, dacă vom iubi şi vom alege să privim numai partea frumoasă a vieţii, bucurându-ne că avem aer de respirat la liber, cer mare şi luminos la liber, somn la liber, zâmbet la liber, gânduri bune la liber... ne vom da seama cât de liberi suntem în fond şi cât de bogaţi. Să ne jucăm, să cântăm, să dansăm, să trăim în armonie cu Pământul, această planetă miracol dătătoare de viaţă! NEMANIPULAŢI.

Priviţi-vă în oglindă şi spuneţi: „Sunt cel mai frumos, cel mai deştept, cel mai bogat, cel mai bun, cel mai iubit, cel mai fericit... SUNT UN ROMÂN FERICIT!” Şi aşa va fi!

Sigur că noi, aceia care nu înţelegem subtilitatea soluţiei şi, neatenţi la factorul demografic, ne facem că nu vedem îmbătrânirea continentului – care îmbătrânire are oarece legătură cu revoluţia sexuală şi hedonismul consumerist, parte a valorilor occidentale – avem nevoie să fim luminaţi asupra unor lucruri. Problema e că luminarea aceasta ar fi putut crea o mai lucidă judecată a contextului, a practicilor şi a finalităţii iniţiativei de a lăsa pradă „invaziei” continentul. Cum presa s-a arătat plină de solicitudine faţă de nobila sarcină asumată de guvernele europene, contribuind din plin la trecerea sub tăcere a asperităţilor, a momentelor dure create de ciocnirea a două civilizaţii, cu valori şi viziuni total diferite în abordarea unor chestiuni esenţiale de morală şi spiritualitate, în acest război rece societal, ba chiar angajându-se cu entuziasm la schimbarea mentalităţii europene, fiii altor culturi transplantaţi în grădina europeană ne dând semn că ar avea vreo intenţie de a şi-o schimba pe a lor, chestiunea de rezolvat era zvăpăiatul Facebook. Fiindcă, notează Murray, „chiar şi în 2015, când se atinsese nivelul maxim al crizei migraţiei, existau restricţii şi de vorbire, şi de gândire în această privinţă. La momentul culminant al crizei, în septembrie 2015, Angela Merkel, cancelarul federal german, îl întreba pe directorul general de la Facebook, Mark Zuckerberg, ce se putea face pentru a-i împiedica pe cetăţenii europeni să-i mai critice, în comentariile din reţeaua de socializare, politica în domeniul migraţiei. «Faceţi ceva în acest sens?», l-a întrebat ea, iar el i-a dat asigurări că va lua măsuri.”

Ceva, şi încă ceva serios, trebuia făcut, însă, cu mentalitatea europenilor, care, cum spuneam, în faţa refuzului noilor veniţi de a se integra, de a-şi schimba modul de a gândi lumea şi omul în cadrul altor parametri, era cea care trebuia să suporte toate presiunile, diligenţele şi chiar constrângerile de a-şi relativiza scara valorilor existenţiale şi culturale, adaptându-le noului context. De ce stăpânii casei şi nu oaspeţii trebuiau obligaţi la această schimbare e un lucru care ţine de stranietatea despre care vorbeşte Murray. (Va urma)

Homo sapiens

Despre muzică în pandem(on)ie

Dan ANGHELESCU

Motto: ***Perch'a risponder la materia e sorda.*** **Dante**

Bernard Shaw, cel care potrivit lui W.H. Auden ar fi fost „cel mai valoros critic muzical care a trăit vreodată", la centenarul Beethoven din urmă cu un veac, deci în 1927, îşi începea foiletonul vorbind de un „holtei bătrân şi scorţos /…/ atât de surd încât nu putea să-şi asculte propria muzică executată de o orchestră completă, dar care /…/ a ameninţat cu pumnul cerul învolburat, pentru ultima dată, şi a murit la fel cum a trăit, provocându-l pe Dumnezeu şi înfruntând universul." (Shaw, 1969: 79) Asemenea rostiri astăzi – când lumea întreagă vede în Beethoven imaginea unui *Jupiter Tonans* al clasicismului muzical – ne apar, desigur, ciudate, dacă nu chiar excesive. Însă, cu un veac în urmă, ele aveau încă o anume rezonanţă ce continua să persiste, provenind din realitatea cumplitelor nefericiri ce însoţiseră întreaga existenţă a însinguratului şi mereu părăsitului muzician de geniu. Ca mărturie stau primele cuvinte din aşa-numitul *Testament de la Heiligenstadt,* de fapt, o scrisoare devenită celebră, pe care Beethoven, la 32 de ani, o adresa fraţilor săi în momentul unei devastatoare crize de disperare: „O vous qui pensez que je suis un être haineux, obstiné, misanthrope, ou qui me faites passer pour tel, combien vous êtes injustes! Vous ignorez la raison secrète de ce qui vous parait ainsi, /…/ mais n'oubliez pas que depuis bientôt six ans je suis ateint d'un mal pernicieux, /…/ je me suis vu contraint, de bonne heure, à m'isoler, à passer ma vie loin du monde, solitaire. S'il m'est arrivé, parfois, de vouloir ignorer tout cela, la triste expérience que je faisais alors de mon ouïe perdue venait durement me le rappeler; et pourtant je ne pouvais encore me résoudre à dire aux hommes: «Parlez plus haut, criez, car je suis sourd»." (Bernard, 1961: 277)

Poate că tocmai maladiile şi însingurarea tragică a existenţei lui Ludwig van Beethoven nu trebuiau lăsate în uitare la acel centenar şi Bernard Shaw le amintise pentru a pune mai în lumină – din lupta cu nefericirea şi sfâşierile interioare – eroismul sublim al acestui geniu al muzicii. Totodată, abia începând de aici îşi căpătau adevărata valoare consideraţiile lui de comentator ce ne încredinţa că „niciun alt compozitor nu s-a adresat sensibilităţii auditorilor, înduioşându-i prin frumuseţea blândă a muzicii sale, ca apoi să se întoarcă pe neaşteptate împotriva lor, luându-i în zeflemea cu un vacarm prilejuit de trompete, /…/ zbuciumul, dezordinea voită, spiritul zeflemitor, absoluta indiferenţă triumfătoare faţă de normele convenţionale de conduită /…/ care l-au aşezat pe Beethoven deasupra celorlalte genii muzicale ale fastuoaselor secole XVII şi XVIII. El a fost ca un val uriaş în acea furtună a spiritului omenesc ce a făptuit Revoluţia Franceză." (Shaw, *op. cit.:* 80)

S-ar părea că până la Beethoven muzica a fost o artă dedicată, aproape exclusiv, dansului. Îl iritaseră cumplit pe Berlioz (cumva ilustrativele) afirmaţii ale unui bătrân muzician francez care nu agrea muzica lui Beethoven fiindcă: „J'aime la musique qui me berce" (îmi place muzica ce mă leagănă). Evident, opunându-se vechilor obişnuinţe, componistica beethoveniană se ilustrase tocmai printr-o tentativă de disipare a *ideii de dans* pe care – sub raport cu arta sunetelor – o considera superficială. Vom observa că în partiturile lui denumirile dansurilor vor fi tot mai estompate şi trimise, discret, în uitare. În locul suitelor, unde altcândva se înlănţuiau *sarabanda, pavana, gavota* şi *giga*, încep să-şi facă simţită prezenţa denumirile de *sonată* sau *simfonie* care, la rândul lor, se structurau în *mişcări* legate de timp: *allegro, adagio, scherzo, presto* etc. Dacă până atunci arta sunetelor fusese imaginată ca un *mediu* necesar diverselor forme de exprimare coregrafică, fiind vorba de ritmuri şi paşi, din ea – subliminal – se inocula, profund dominatoare, *ideea de spaţiu.* Să observăm totuşi că abia începând cu Beethoven muzica traversa o *re-conversie* subtilă către ideea de *timp* şi, subliniere de mare importanţă, *timpul* devenind o percepţie a volatilei interiorităţi umane. Fără îndoială, *apriorismul* lui Immanuel Kant produsese o puternică iradiere chiar asupra modului în care, de aici înainte, avea să fie gândit fenomenul artei sunetelor. Aceasta în pofida faptului că pentru autorul *Criticelor* muzica nu avea un loc privilegiat în ierarhia artelor. Nu la fel se vor petrece lucrurile în ceea ce se poate numi *Poietica muzicală* a lui Beethoven care, în esenţă – prin apropierile de filosofie şi poezie – avea intuiţii care chiar prefigurau subtilele estetici ale romantismului *in statu nascendi.*

În plus, se ştie că la Bonn muzicianul studiase cu un interes aplicat creaţiile lui Schiller; în biblioteca sa fusese găsit chiar un *Mic manual de poezie sau arta de a deveni poet în două ore* (*Kleine poetischer Handaparat oder die Kunst in zwei Stunden ein Dichter zu werden* – 1823, Franz Graeffer). Cât despre finalul coral al *Simfoniei a IX-a*, vizând natura lui poetico-muzicală, notaţiile compozitorului sunt cât se poate de elocvente, căci vorbesc despre *philosophisches Wort und Tondrama* (*o dramă filosofică în text şi muzică*). Esenţa acestei amplexiuni, se vede bine, cuprinsese chiar Idealul pe care Schiller îl propunea poeţilor viitorului, adică o *Ruhe der Volendung* (*o linişte a seninătăţii*) desigur, întru fiinţă. (Rolland, 1966: 73)

Iată, prin urmare, în ce s-ar putea exprima lapidar unicitatea spirituală şi filosofică a muzicianului Beethoven sub raport cu cei din preajma sa. La nivelul limbajului muzical, noutatea era mai mult decât copleşitoare şi ea s-a manifestat cu precădere prin forţa pe care reuşea să o inoculeze structurilor compoziţionale, acestea, modelate şi remodelate mereu în fascinante şi proteice configuraţii. De o însufleţitoare modernitate s-au vădit şi inepuizabilele lui resurse în sfera travaliului tematic sau în dinamica succesivă a fragmentelor motivice. Spre edificare, să parcurgem consideraţiile unuia dintre rafinaţii interpreţi şi totodată analişti ai partiturilor beethoveniene, elveţianul Edwin Fischer, cel care, referindu-se la *literatura pianistică* (32 de sonate, 6 concerte, un triplu concert, o întreagă serie de variaţiuni, compoziţii pentru pian şi coarde, pentru pian şi suflători de lemn, fantezii şi diverse alte mici piese), spunea: „Pornind de la Christian şi Filip Emanuel Bach, atinge în treacăt lumea lui Mozart, absoarbe puternic pe Haydn şi Clementi şi culminează în capodoperele op. 53 şi 57, pentru ca până la urmă să se îndrepte din ce în ce mai mult spre transcendental. În cele 33 de variaţii pe tema unui vals de Diabelli, anticipând printr-o extraordinară viziune viitorul, Beethoven ne dezvăluie întreaga evoluţie a muzicii, de la Händel până în zilele noastre." (Fischer, 1966: 11)

Desigur, în lumea comentatorilor fenomenului muzical există şi controverse. S-a afirmat bunăoară că după Mozart vocaţia angelică a muzicii ar fi intrat într-un vizibil crepuscul. Nu puţini au fost cei ce anunţau chiar o definitivă ieşire din zona luminozităţii paradisiace a acestei arte sau chiar o disipare a seninătăţii din timpurile aurorale ale Renaşterii. Pe parcursul întregii istorii a muzicii, toate *schimbările* survenite, mai mult sau mai puţin intempestiv, cauzaseră destul de vehemente contestaţii şi avertizări privind apariţiile sau infiltrările unui aşa-zis *diabolus in musica.* Cât despre Beethoven, dat fiind tulburătorul dramatism cu care îşi rostise adevărurile despre lumea în care trăia, acuzele nu aveau cum să lipsească. Principalul reproş: adusese umbra demonicului în imperiul angelic al artei sunetelor. Un personaj al lui Franz Werfel (vezi romanul *Verdi*) nu a ezitat să-l vadă în el pe „marele Belzebut al muzicii". Pentru spiritele conservatoare, *Simfonia a V-a,* cu obsedantele bătăi în poarta destinului (prefigurate în *Appassionata*), devenise simbolul heraldic al spiritului beethovenian. Şi totuşi, dincolo de asemenea rostiri atât de profund tulburătoare, se făcuseră auzite şi paginile de sublime limpezimi şi reculegere interioară ale *Missei în Do major* (op. 86), ca şi cele din finalul *Simfoniei a IX-a* sau din *Cvartetul în la minor* (op. 132). Acea *Ruhe der Volendung* (linişte a seninătăţii) venea să răscumpere într-un fel veşnic-revoltata agitaţie (*Straben*) beethoveniană datorată şi faptului că ideea poetică pătrunsese pe teritoriile Eutherpei şi ajunsese chiar să îşi impună o anume dominaţie. Ba, mai mult, sub semnul fascinaţiilor ei, compozitorii îşi vor dori chiar o evadare din formele clasicismului vienez, devenite cu timpul parcă prea rigide. Poezia îndemna/incita către aerul unei tot mai depline libertăţi. Hegel văzuse în toate acestea semnele unor teribile ameninţări, întrucât se prevesteau încălcări şi mai grave ale normelor instituite de un Haydn, Mozart ori Cimarosa, compozitorii pe care îi admirase până la exaltare în estetica sa. Pe Beethoven, ca muzician, era incapabil să îl accepte.

Prin urmare, vom înţelege de ce introducerea unui poem (*Oda bucuriei* scrisă de Schiller) într-o simfonie, *Simfonia a IX-a,* îl situa pe Beethoven într-un dincolo de înţelegerea curentă a muzicalului. El spulbera frontierele devenite rigide ale clasicismului vienez şi îi sfida pe numeroşii adepţi ai *muzicii absolute.* Aşa se face că în analizele (de altfel excelent consideratele) ale unui H. Schenker (din care Romain Rolland va cita totuşi copios), s-a afirmat că vorbele încredinţate părţii corale „ar fi introduse în chip necuvenit în templul muzicii pure", că ele n-ar avea „nicio importanţă şi că acest final nedisciplinat legilor, unicelor legi ale «muzicii absolute» ar fi în esenţă inutil". Romain Rolland, acuzându-l de *anti-sentimentalism înverşunat* ce ar reduce muzica la supremaţia constructivă şi oarecum vidată de omenesc a formelor, prelua respectivul comentariu cu distanţa şi inevitabila tentă uşor ironică: „Înţeleg de altfel că o asemenea abatere – şi atât de colosală – a unui Beethoven de la principiile sacre îl stinghereşte şi îl sâcâie, în mod ascuns, /…/ (dar) atmosfera morală în care Beethoven a conceput şi şi-a gândit opera, a încălzit la sân, toată viaţa, *Oda Bucuriei* şi, totodată, frumoasa melodie în care ea urma să se întrupeze /…/ făceau corp una cu alta." (Rolland, 1966: 64)

Chiar din anii tineri, Beethoven, aproape în acelaşi timp cu Schiller, se apropiase şi de filosofia lui Kant şi de poezie. În 1786, anul când a apărut *Oda bucuriei,* luase fiinţă Universitatea din Bonn, unde profesorii puneau un accent deosebit pe operele gânditorului din Königsberg. Beethoven avea să fie puternic influenţat de ideile lui, având şi numeroşi prieteni (se întâlnea cu ei zilnic!) printre kantienii din Bonn. Într-un caiet de convorbiri din 1820 apare notată celebra rostire a filosofului: *„Das moralische Gesetz in uns/ und der gesternte Himmel über uns."* (*Legea morală în noi…*)

Prin *Simfonia a IX-a* poezia intrase pe o cale regală în lumile muzicii, provocând totodată o imensă resurecţie a Eu-lui. Odată atinsă de spiritul artei romantice, muzica începea să respire într-o lume a visului, lume ca nălucă a minţii, bântuită de ceea ce Hegel va spune că este *stihia interiorităţii absolute*. Astfel că Eul devenea – potrivit lui Fichte – subiectul absolut al artei, plasându-se mereu într-un punct de ruptură, de disonanţă a două lumi disjuncte, lumea reală şi lumea visului. *Viaţa e suferinţă* (*Leben heist Leiden*), decretase Schopenhauer. Poate că şi astfel vom putea înţelege apropierea de poezie iniţiată de Beethoven. El deschisese acele noi orizonturi prin care arta fără icoane a muzicii evadase din indeterminabilul ei funciar, depăşindu-şi tenebroasa natură dionisiacă.

→

Pandemie şi credinţă

Pr. Theodor DAMIAN

Am sperat că scăpăm, dar n-am scăpat. Noroc că speranţa nu moare. *Dum spiro spero*. Speranţa este menită să întărească şi să valideze credinţa. *Câtă vreme sper, cred – Dum spiro credo.*

Pandemia a lovit omenirea ca un război nevăzut şi văzut în acelaşi timp. Nu vedem inamicul, dar vedem victimele. Ca în lupta cu puterile întunericului. Nu le vezi, dar consecinţele sunt concrete, simţite. Ne-a lovit tare la începutul anului. Pentru protejarea noastră au fost impuse restricţii cu totul neaşteptate, pentru mulţi neimaginate.

Citim, auzim, vedem zilnic la buletinele de ştiri cifre, statistici îngrijorătoare, înfricoşătoare. Până nu a venit moartea la pragul tău, cifrele rămân cifre şi statisticile rămân statistici. Dar deodată auzi că un prieten e în spital, că un vecin a murit, că cineva din familie este infectat. Am parcurs întregul an 2020 în această stare duală: pentru unii, veştile proaste sunt acolo, undeva. Pentru alţii, se întâmplă că ele sunt aici şi acum.

Unii sfidează realitatea, alţii o trăiesc cu frică şi cu cutremur. Anul se încheie curând, dar iată, nu şi războiul nevăzut. E ca un vulcan care izbucneşte şi nu şti câtă lavă încă mai are de vărsat. Stai în preajma morţii. Sau fugi. Dacă poţi. Vulcanul este localizat, duhul cel rău însă nu. Cum vedem, nici virusul. Unde să fugi?

Timp de aproape un an de zile oamenii s-au obişnuit, ori au început să se obişnuiască, ori, Doamne fereşte, vor trebui să se obişnuiască a trăi cu duşmanul în coastă. Ca atunci când locuieşti pe un teren minat. Nu ştii când calci pe mină şi explodezi. Dar umbli, cât poţi de atent, însă fără nicio garanţie de siguranţă, cu speranţa şi rugăciunea în suflet.

Doamne apără şi păzeşte! Pandemia a produs o transformare benefică în om la nivel spiritual. Mă refer în special la lumea mea, a credincioşilor creştini, pe care o cunosc direct. O transformare se va fi produs în viaţa tuturor oamenilor indiferent de religie, de filosofie, de concepţie de viaţă, pentru că fiecare este afectat într-un fel sau altul.

Dar pentru noi, cei credincioşi, transformarea se concretizează în sporirea credinţei în Dumnezeu, în înmulţirea rugăciunii care ne apropie de Dumnezeu.

Ştim că la nevoie omul recurge la Dumnezeu. Nu generalizăm însă. Dar tocmai pentru că a venit nevoia peste noi, se validează zicala: recurgem la Dumnezeu. Nu ştim, poate asta este lecţia pe care El a decis să ne-o dea ca să reconsiderăm ABC-ul existenţei umane. *Nihil sine Deo.* De ce acum? Poate că, aşa cum a zis Sf. Pavel despre Întruparea Domnului în istorie, s-a petrecut „la plinirea vremii" (Gal. 4, 4). A socotit Dumnezeu că acum este momentul pentru o astfel de lecţie. Noi ştim că lumea merge prost. Nu merge în direcţia conformă menirii ei. Dar cât este de aproape de prăpastie, cât mai este până acolo, nu ştim. Dumnezeu însă ştie. De aceea, El alege momentul lecţiilor şi tipul de lecţie.

Pandemia aceasta ne face să privim viaţa altfel.

Una e să gândeşti că trăieşti şi că vine vremea să mori, într-un fel sau altul, şi speri să ajungi la o vârstă cât mai înaintată, morţile premature fiind considerate excepţii, şi alta e să trăieşti cu moartea la uşă sau în casă. A venit la vecinul tău, e foarte aproape de tine. Mai rău: auzi de un prieten drag că a murit, de o rudă apropiată. Nu de bolile noastre obişnuite cu care am învăţat să trăim, ci de acest virus care este şi care nu-i, dar, de fapt, care este peste tot. Când nu te aştepţi poate fi la tine.

Suntem ca evreii în Egipt când îngerul morţii trecea pe la fiecare casă şi, pentru ca locuinţa ta să fie ocolită, trebuia să ungi uşorii uşii cu sângele mielului pascal. Acolo exista acest remediu. Aici şi acum ce facem? Evident, ne supunem rânduielilor autorităţilor noastre atât cât este posibil. Respectând aceste rânduieli de precauţiune, ne arătăm responsabili unii faţă de alţii. Dar altceva?

Altceva este doar acest lucru: să strigăm Abba, Părinte! Aceasta este prima şi cea dintâi teologie. Ca să-L chemi astfel pe Dumnezeu înseamnă să-ţi fi venit în fire, după frumoasa expresie din pilda fiului risipitor. Plecarea din casa părintească: nerecunoaşterea autorităţii tatălui, a Părintelui. Venirea în fire: pocăinţa; „Scula-mă-voi şi mă voi duce la tatăl meu" şi voi striga: „Părinte, am greşit" (Luca 15, 18). Nu poţi striga: Părinte! decât după ce-l recunoşti pe tată ca părinte sau pe părinte ca tată. Dar a-l recunoaşte înseamnă a-l re-cunoaşte, a-l cunoaşte din nou. Cândva l-ai cunoscut, apoi l-ai renegat, l-ai uitat. Acum îl cunoşti iar. Îl recunoşti. Noroc că el stă cu braţele deschise. Aşa te-a şi aşteptat tot timpul, strigându-ţi în conştiinţa de fiu îndepărtat: Fiule, vino acasă!

Fiul, fiica, noi suntem cazul celui credincios care este conştient de legătura cu Dumnezeu, doar că a lăsat ca aceasta să slăbească, să se rupă.

Dar, cum ziceam, mai sunt şi cei de alte orientări religioase, filosofice, cu alte concepţii de viaţă. Desigur, şi aceştia sunt afectaţi de pandemie, şi ei, sau dintre cei apropiaţi lor, cad victime virusului ucigaş. Nu se poate să nu se producă o transformare şi în sufletele acestor oameni. La noi, cei credincioşi, transformarea poate însemna întoarcerea la Dumnezeu. La ceilalţi, însă, ea poate însemna pornire în căutarea lui Dumnezeu. Aşa cum minunat scria Blaga într-un poem (*Ioan se sfâşie în pustie*): „Unde eşti Elohim?/ Umblăm tulburaţi şi fără de voie/ Printre stihiile nopţii te iscodim/ Sărutăm în pulbere steaua de sub călcâie/ Şi întrebăm de tine, Elohim"!

Războiul, cum se vede, e în toi. Specialiştii în această pandemie spun că ne aşteaptă o iarnă „neagră". Prin această metaforă referitoare la moarte ni se dă un sfat: vigilenţă! Mască, distanţă, igienă, izolare, pază bună prin toate mijloacele. Aşa trebuie să fie.

Dar cea mai bună pază, înainte de toate celelalte, vine din sfatul marelui apostol Pavel: „Fraţilor! Vă rugăm, în numele lui Hristos, împăcaţi-vă cu Dumnezeu" (II Cor. 5, 20).

(Decembrie 2020, New York)

Impactul cu logosul îi oferise o anume iluminare şi limpezime care îi atenuau impedanţa faţă de real. Iradiat de lumina universurilor poetice, limbajul compoziţional îşi cucerea un târâm situat la graniţa dintre cuvânt şi muzică, acel imperiu evanescent în care – am spune cu Verlaine – „l'imprécis au précis se joint". Muzica devenea astfel un ţinut al clar-obscurului, scăldat de aura selenară, astrul nopţii devenind chiar semnul heraldic al romantismului. Lumina lui poseda secrete facultăţi taumaturgice, îngăduind lucrurilor să iasă din aşezarea lor obişnuită şi situându-le într-o libertate şi o ordine care – cum ar fi spus A. Béguin – este a poeziei. Sub acele *divinis influxibus ex alto* totul sălăşluieşte în sine, dar în acelaşi timp şi în afara sa, dezvăluind chipurile tainice, neştiute şi totuşi presimţite ale lucrurilor. Se mai poate spune că Beethoven a fost acela prin care muzica s-a transfigurat într-un altfel de a fi al cunoaşterii, cunoaşterea deschisă spre indicibila ubicuitate a visului. Şi astfel s-a luminat orizontul din care aveau să se nască *fiinţările androgine* (*cuvânt/muzică*) ale liedului, creaţii ale unor Schumann (*Mondnacht – Noapte cu lună, Zwielicht – Crepuscul*) sau Schubert (*Călătoriile de iarnă*), vădindu-se ca veritabile fenomene ale metafizicii, aceea în care Theodor Lips vedea o *Ştiinţă a dorului nostru* (*Wissenschaft unserer Sensucht*).

Dacă, luate separat, muzica şi poezia induc, fiecare în felul său, o stare de chietudine, amplexiunea lor capătă, aşa cum s-a văzut, un efect tulburător. Prin poezie, spaţiul imaginativ orb al muzicii se ridica în conştiinţă îmbogăţit de iradiaţiile realului. Prin frumuseţea volatilă a sunetelor, poezia intra în metamorfozările şi subtilele jocuri secrete dintre vizibilul şi invizibilul lumii, dintre lumina şi tenebrele ei. Vorbind despre poezie şi muzică, să ne reamintim afirmaţia lui Edwin Fischer despre Beethoven, care ar fi anticipat şi „viitorul şi întreaga evoluţie a muzicii, de la Händel până în zilele noastre". Vom înţelege că tot din zarea aceea au răsărit mai târziu şi *Götterdämmerung*-ul (*Amurgul zeilor*) lui Wagner (hölderliniană titulatură!) şi *Also sprach Zarathustra* al lui Richard Strauss, dar şi Bruckner şi Mahler.

S-a vorbit în ultima, nu tocmai fericita, vreme despre un an Beethoven, un an ce ar fi trebuit să-l readucă în percepţiile contemporaneităţii pe compozitorul care înnobilase lumea cu un *imn al păcii şi al libertăţii,* imnul prin care se opunea aroganţei şi *vanităţilor imperiale.* Dar iată că şi astăzi, în pragul unui nou mileniu, vorbim despre o civilizaţie pe care aceleaşi vanităţi au împins-o în haosul unei pandemii ce adevereşte într-un fel aparte întunecatele premoniţii de altcândva ale unui Oswald Spengler, gânditorul ce avertizase că „…istoria omului este tragică în totalitatea ei /…/ (şi că) păcatul şi prăbuşirea omului faustic sunt mai mari decât tot ce au putut vedea vreodată Eschil şi Shakespeare". Zi după zi ne e dat să vedem cum previziunile lui se adeveresc literă cu literă. Şi asistăm impasibili la „marea modă a semidocţilor, a adunărilor populare radicale, a marxiştilor şi scriitorilor de literatură etic-socială care se consideră gânditori şi poeţi instaurând o formă complet nouă şi lipsită de viitor, dar inexorabilă pentru existenţa umană". (Spengler, 1996, 57)

E limpede că sub autoritatea instituită în numele Covidului 19 nu va mai fi nicio zi, nicio săptămână şi niciun an Beethoven. Geniul muzicii se va afla în carantină dat fiind *caracterul instigator* al *Simfoniei a IX-a*. Evident, acel *Seid umschlungen, Milionen* (*Îmbrăţişaţi-vă, milioane*) din partea corală incită la încălcări grave şi repetate ale regulamentelor. Nimic nou sub soare! Să ne reamintim că şi Adrian Leverkühn, nefericitul erou din romanul *Doctor Faustus* al lui Thomas Mann, îi declarase un necruţător război lui Beethoven şi simfoniei despre care, în lapidara discuţie cu prietenul lui, Serenus Zeitblom, spunea: „Nu trebuie să fie, /…/ nu trebuie să fie ce-i bun şi nobil, ceea ce se numeşte omenesc, /…/ tot ceea ce şi-a găsit simbolul desăvârşit în *Simfonia a IX-a* trebuie luat înapoi. Eu voi lua înapoi."

Şi este evident, asta se face acum! Se ia înapoi! În marile săli de concert, în elegantele şi fastuoasele teatre de operă s-a aşternut tăcerea, luminile s-au stins. Imposibil de spus când şi dacă se vor mai putea reaprinde vreodată. Orchestrele, formaţiile corale, colectivele teatrale au devenit cele mai periculoase focare de infecţie!! Civilizaţia? Nicio problemă: va supravieţui prin manelişti! Pentru aceştia nu s-au instituit, nu s-au găsit (?!), nu există restricţii şi nici mijloace capabile să îi oprească.

Bibliografie

Bernard Shaw, *Despre muzică şi muzicieni,* Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti, 1969.

Apud Guy Bernard, *L'art de la musique,* Ed. Seghers, Paris, 1961.

Romain Rolland, *Beethoven – Marile epoci creatoare – Simfonia a IX-a,* Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti, 1966.

Edwin Fischer, *Sonatele pentru pian de Bethoven,* Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti, 1966.

Oswald Spengler, *Declinul Occidentului/ Untergang des Abendlandes,* Ed. Beladi, Craiova, 1996.

Istoria de lângă noi

Transilvania de Nord, 1940 –1944
80 de ani de la Dictatul de la Viena

Acad. Emil BURZO

1. Preliminariile politice ale Dictatului de la Viena

Componentă a sistemului de tratate de la Paris, Tratatul de la Trianon consfinţea noi graniţe ale Ungariei: o parte a Slovaciei şi teritoriul Ruteniei au devenit componente ale Cehoslovaciei, Transilvania şi Banatul s-au unit cu România, iar Croaţia, Slovenia şi Voivodina au intrat în componenţa Iugoslaviei. Această desprindere a unor teritorii din Ungaria Mare s-a bazat pe principiul majorităţii etnice a populaţiei, pe dreptul popoarelor de a-şi determina singure cursul propriilor dezvoltări.

După tratatul de pace, în perioada interbelică, conceptul politic de revizionism a dominat viaţa politică a Ungariei, concept bazat pe caracterul aşa-zis „nedrept" al tratatului şi, ca atare, pe necesitatea recuperării teritoriilor pierdute. Propaganda revizionistă s-a desfăşurat prin intermediul a peste 70 de aşa-zise societăţi cultural-ştiinţifice şi educaţional patriotice. La 26 mai 1929 se înfiinţează, la Budapesta, „Uniunea Mondială a Maghiarilor". Cu acest prilej, Istvan Bethlen, prim-ministrul Ungariei, declara: „Atâta vrem cât pe acest pământ va mai trăi un singur ungur, răspunsul nostru la sentinţa Trianonului nu poate fi altfel decât acela că nu o primim şi nu o vom accepta… Nu, nu, niciodată! (*Nem, nem, soha!*)" Cu toată propaganda desfăşurată, politicienii maghiari nu au avut succes în demersurile lor de a anula Tratatul de la Trianon; nu au convins pe nimeni că dezmembrarea Ungariei Mari a fost o nedreptate fundamentală, cum pretindeau aceştia. Ca atare, atenţia lor s-a îndreptat spre realizarea de alianţe militare, în particular cu Germania şi Italia, cu scopul de a revizui Tratatul de la Trianon. Pe de altă parte, s-au făcut eforturi în a canaliza deziluziile, prin a răspândi ideologia fascistă, ca soluţie imorală în a rezolva complexul de probleme internaţionale şi interne în care se afla Ungaria. (S.B. Vardy, *Hungarian Studies Review*, 8, 21 (1985))

În acest context, Ungaria s-a sprijinit pe regimurile fasciste din Germania şi Italia. În primul arbitraj de la Viena, la data de 02.11.1938, Ungaria horthistă anexează o parte din Slovacia (Felvidek), iar la mijlocul lunii martie 1939, ocupă Ucraina subcarpatică (Rutenia).

Anul 1940 a fost pentru România un an tragic, în care ţara noastră a fost mutilată teritorial. După anexarea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi a Ţinutului Herţa, în urma ultimatumului sovietic, cu acordul Germaniei fasciste, la doar două luni a venit şi pierderea unei părţi din Transilvania, Ardealul de Nord, încorporat Ungariei.

Să revedem succesiunea de evenimente care a dus la această tragedie.

În luna ianuarie 1940, ministrul de Externe al Ungariei, contele Csaky, comunica lui Ciano, ministrul de Externe al Italiei, că multe persoane din Ungaria se pronunţă pentru ocuparea Transilvaniei. Germania privea cu reţinere această acţiune, mai ales datorită interesului legat de resursele de petrol ale României. Negocierile de la Turnu Severin, dispuse de Hitler, privind pretenţiile teritoriale ale Ungariei, nu au condus la niciun rezultat. Ca atare, părţile au fost chemate la Viena şi obligate să accepte aşa-zisul „arbitraj", de fapt, un dictat prin care urma să se desprindă din teritoriul României o suprafaţă de 43.492 km^2, cu 2.667.007 locuitori, din care 52% erau români, populaţia maghiară nedepăşind 37%.

Delegaţia română, formată din ministrul de Externe, Mihail Manoilescu, şi dr. Valer Pop a ajuns la Viena la data de 29.08.1940. Aici constată că au fost chemaţi pentru a lua act de un aşa-zis arbitraj, pe care guvernul României ar trebui să îl accepte până la data de 30.08.1940, ora 22.00, cu privire la Transilvania. Delegaţiei române i s-a comunicat că, dacă nu acceptă soluţia propusă de Germania şi Italia cu privire la împărţirea Transilvaniei, România va fi atacată şi de unguri, şi de ruşi, urmând ca aceasta să dispară ca stat. La vederea hărţii cu suprafaţa ce urma să fie pierdută de România, ministrul Manoilescu a leşinat.

Harta cu împărţirea Transilvaniei este trimisă la Bucureşti cu un avion. S-a convocat Consiliul de Coroană, care urma să decidă poziţia României. Acesta, pe bază de vot, decide cu 19 voturi pentru, 16 contra şi o abţinere, să accepte arbitrajul de la Viena în condiţiile în care „România trebuia să aleagă între salvarea fiinţei politice a statului nostru şi posibilitatea dispariţiei lui". Maniu, alături de Nicolae Iorga, Mitropolitul Niculescu, George Brătianu şi dr. Angelescu, votează împotriva acceptării acestui dictat, în timp ce Vaida Voievod a fost de acord. La Consiliul de Coroană, Iuliu Maniu, cu lacrimi în ochi, spunea: „Protestez în numele Ardealului şi Banatului în contra oricăror încercări de a înstrăina părţi din Transilvania, Banat, Maramureş sau Crişana de la corpul statului nostru". Totodată, Maniu trimite un amplu memoriu lui Hitler şi Mussolini, în care, printre altele, spunea: „Protestez vehement contra sentinţei arbitrare care atribuie Ungariei o majoritate de români pentru a îngloba o minoritate de maghiari". Maniu nu credea că Hitler ar fi pregătit pentru o campanie militară contra României şi că mizează pe şantaj. (Corneliu Coposu, *File dintr-un jurnal interzis,* Cărtureşti, 2014) Maniu era de părere că „Rezistenţa României în faţa încercării hitleristo-fasciste de a mutila ţara este o datorie de onoare a poporului român, care indiferent de consecinţe va fi rescrisă în istorie" şi continua: „Asupra teritoriului românesc al Transilvaniei, nimeni nu are căderea de a decide decât poporul român din Transilvania. Poporul român s-a pronunţat o dată şi pentru totdeauna în Adunarea Naţională plebiscitară de la 1 decembrie 1918, ţinută la Alba Iulia. Forul care a decis că integritatea noastră naţională să fie supusă unei hotărâri arbitrare a unor factori ostili intereselor româneşti nu a avut nici jurisdicţia, nici competenţa de a o face şi, în consecinţă, decizia lor este nulă şi neavenită." Totodată, a lansat un atac la adresa politicii duse de regele Carol II: „În situaţia tragică în care se află ţara românească, s-a ajuns datorită gravelor greşeli pe care le-a făcut Majestatea Sa, sprijinit de unii politicieni inconştienţi şi servili, care s-au făcut vinovaţi de dezastrul ţării".

Au loc mari demonstraţii ale populaţiei româneşti atât în oraşele aflate în teritoriul cedat, precum Cluj, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Sighet etc., precum şi în aproape toate localităţile din ţară, contra prevederilor Dictatului de la Viena, pentru păstrarea integrităţii Statului Român. Aş menţiona că oraşul Cluj, într-o formă iniţială a Dictatului de la Viena, urma să rămână la România. Ca urmare a intervenţiei fiicei baronului Övary, prietenă cu Ciano, deoarece la Cluj familia Övary avea proprietăţi, graniţa cu România a fost fixată pe dealul Feleac, la 5 km de centrul oraşului. În acele zile se fredona, pe melodia *Lili Marlene,* în vogă la acea vreme, un cântec din care îmi reamintesc doar începutul: „Într-o zi de vară,/ cu tristeţe grea,/ mi-a furat maghiarul/ un colţ din ţara mea…"

Fără alte mijloace de acţiune contra prevederilor Dictatului, la 2 septembrie 1940, Iuliu Maniu participă, la Cluj, la o întâlnire cu personalităţi apropiate, axate pe acţiunile care pot fi întreprinse în teritoriul ce urma să fie ocupat de Ungaria horthistă, pentru protejarea românilor, necesitatea ca intelectualitatea română să fie prezentă prin acţiuni care să insufle încredere în viitor, inclusiv înfiinţarea unei organizaţii care să centralizeze şi să conducă aceste acţiuni.

Dictatul de la Viena prevedea ca teritoriul cedat Ungariei să fie predat în mod paşnic în 9 etape şi zone, în perioada 5.09.1940 şi 13.09.1940, la miezul nopţii, pe măsura retragerii armatei române. În ziua de 5 septembrie 1940, Miklos Horthy şi Pal Teleki, prim-ministrul Ungariei, intrau în Satu Mare, în fruntea unei coloane militare. Proclamaţia citită la mitingul organizat cu acest prilej jalonează acţiunile ce vor fi întreprinse contra populaţiei româneşti şi incită la ură. „Acum, prin prezenţa noastră la Satu Mare, vă aducem noua libertate, fraţi ungari. V-aţi întors acasă, fraţilor, la mama voastră, Ungaria. Aţi îndurat proba dispreţului din partea celui mai crunt duşman, România. De acum înainte vom rămâne împreună pentru totdeauna în Ardeal, pentru că aşa au dorit marii conducători Adolf Hitler şi Benito Mussolini. Duşmanii Ungariei, românii, trebuie suprimaţi prin toate mijloacele."

În zorii zilei de 5 septembrie 1940, prima unitate maghiară din Armata I, care avea un efectiv de 208.000 de militari, trece frontiera la Sighet, ajungând până la Ocna Şugatag. La data de 7 septembrie, armata horthistă intră în Baia Mare, primirea oficială fiind făcută în centrul vechi al oraşului, de către noile autorităţi, în frunte cu Alexandru Rakoczi, primul dintre cei şapte primari pe care i-a avut oraşul în timpul ocupaţiei maghiare. Treptat, în perioada următoare, până la 13 septembrie, a fost ocupat întregul teritoriu prevăzut prin Dictatul de la Viena şi instalată o administraţie maghiară. (Ianos Csima, *Contribuţii în studierea organizării şi activităţii războinice a armatei* – titlu tradus din limba maghiară, Budapesta, 1961)

2. Ardealul de Nord sub ocupaţia horthistă

Populaţia românească a avut mult de suferit chiar din primele zile ale ocupaţiei. Aproape nu a existat comună sau oraş din Nordul Transilvaniei care să nu fi dat tribut de sânge. În primele ore ale zilei de 5 septembrie 1940, au fost măcelăriţi ţărani români care trăiau în localităţile Ianculeşti, Marna, Scărişoara Nouă, Horea, Lucăceni, Dacia, Paulean, Traian, Gelu, Baba Novac, Tirean etc. În aceste localităţi, situate în apropiere de Carei, fuseseră împroprietăriţi locuitori din Munţii Apuseni, ca urmare a reformei agrare din 1921. Locuitorii români din aceste comune au fost expulzaţi. Este greu chiar şi de enumerat crimele şi maltratările la care a fost supusă populaţia românească. Au excelat prin cruzimea lor crimele şi maltratările din localităţi precum Treznea, Ip, Ciumarna, Şimleul Silvaniei, Zalău, Cămara, Cosminul de Sus, Huedin, Cluj, Mureşenii de Câmpie, Catina, Zăbabu, Breţca, Sărmaş, Prundul Bârgăului, Moisei. La Târgu Mureş nu a rămas nicio casă locuită de români care să nu aibă geamuri sparte; se striga „la ştreang cu popa valah". (Iosif Pop, *Credinţă şi Apostolat. Memorii,* Fundaţia Culturală Vasile Netea, Târgu Mureş, 2004) În apropiere de Mureşul de Câmpie au fost omorâte familiile preotului şi învăţătorului; la Ungheni preotul şi 60 de ţărani au fost bătuţi crunt, unii dintre aceştia decedând. În raportul protopopului din Baia Mare către episcopul Alexandru Rusu sunt menţionate localităţile în care au avut loc violenţe, arestări şi ucideri, precum Baia Mare, Satu Mare, Oaş, Seini, Dumbrăviţa. Au fost români omorâţi la Bozânta Mare, Bozânta Mică, Buşag, Cicârlău, Groşi, Mocira, Satul Nou de Sus, Buzeşti, Moisei etc. Doar în perioada 5 septembrie 1940 – 1 noiembrie 1941 sunt menţionate 919 omoruri, 1.126 de schingiuiri, 4.126 de bătăi, 15.893 de arestări, 124 de profanări, 525 de devastări colective şi individuale, precum şi 218.919 expulzări ale românilor.

Lozincile strigate în acele vremuri: *Horty-Csaki-Teleki, minden olah megyen ki* (*toţi românii să plece*) sau *büdos olah* (*român împuţit*) sunt edificatoare pentru starea de spirit a populaţiei maghiare, inoculată de regimul horthist.

→

Istoria de lângă noi

O **dată cu ocuparea Transilvaniei** de Nord de trupele horthiste, se organizează, la Cluj, „Comunitatea Naţională a Românilor din Nordul Transilvaniei”, formaţiune conducătoare legală a populaţiei româneşti din teritoriul căzut sub ocupaţia maghiară. Aceasta începe să funcţioneze legal cu data de 14 septembrie 1940. În nucleul organizatoric al acesteia au intrat pentru început Emil Haţieganu, Aurel Socol, dr. Alexandru Lupan, dr. Liviu Telea, avocat Vasile Hossu, ing. Teodor Burzo, Gheorghe Giurgiu, precum şi episcopii Nicolae Colan şi Iuliu Hossu. În fruntea acestei organizaţii a fost desemnat Emil Haţieganu. (Ziarul *Timpul,* 11 septembrie 1940) În perioada următoare s-au constituit filiale ale organizaţiei în judeţe din Ardealul de Nord, precum cea de la Bistriţa, din data de 07.03.1942, în prezenţa lui Iuliu Haţieganu.

Comunitatea Naţională a Românilor (CNR) a organizat consfătuiri, a întocmit lista nedreptăţilor suferite de populaţia românească, a făcut recensământul celor rămaşi. Deoarece nu s-a aprobat să ducă o activitate politică legală, a depus eforturi pentru mobilizarea românilor în cadrul organizaţiilor cultural-religioase şi economice. Au fost create formaţii artistice, coruri, echipe de teatru, echipe culturale, s-au înfiinţat cooperative şi organizaţii de credit. Prin episcopii aflaţi în nucleul organizatoric al CNR s-au primit de la preoţi informaţii cu privire la nedreptăţile, asupririle şi crimele făptuite de autorităţile maghiare sau organizaţiile paramilitare. Multe din aceste rapoarte, ca cele trimise de vicarul Iosif Pop din Târgu Mureş, se află în Arhivele Statului – Cluj. Faţă de multitudinea şi diversitatea formelor de asuprire a populaţiei româneşti, Conducerea Comunităţii Naţionale a Românilor a solicitat o audienţă în timpul vizitei la Cluj a lui Miklos Horthy şi a prim-ministrului Pal Teleki. La audienţa cu prim-ministrul maghiar, ţinută la data de 17 septembrie 1940, ora 19.00, în Sala Mică a Primăriei Cluj, au participat Emil Haţieganu, Liviu Telea, Vasile Hossu, Teodor Burzo, precum şi episcopii Iuliu Hossu şi Nicolae Colan. Cu acest prilej, participanţii au reclamat omorurile petrecute la Ip şi Treznea, precum şi alte atrocităţi săvârşite de ocupanţi asupra populaţiei româneşti. Răspunsul prim-ministrului a fost „Nincs lakodalom kézeles mélkül” („nu există nuntă fără înjunghieri”). Răspunsul arată complicitatea autorităţilor maghiare în săvârşirea crimelor, a modului cum este tratată populaţia de origine română.

O preocupare majoră a autorităţilor horthiste a constituit-o cea a justificării apartenenţei Ardealului de Nord la Ungaria, precum şi modificarea componenţei etnice a acestui teritoriu. Pentru aceasta s-a folosit o gamă largă de metode. Vom trece în revistă unele dintre acestea:

1. În contextul politic din anul 1940, s-a elaborat teza potrivit căreia, din punct de vedere istoric, etno-demografic, economic sau geografic, spaţiul transilvan ar fi divizat într-o parte de nord, care ar fi „ungurească”, cel puţin până în sec. al XVI-lea, şi o parte de sud, reprezentând restul. În partea de nord, populaţia de origine maghiară a scăzut numeric ca urmare a războaielor anti-otomane şi anti-habsburgice, concomitent cu popularea acestui spaţiu cu aşa-numiţii „emigranţi româneşti târzii”, fapt ce a condus la modificarea structurii etnice. Această teză este expusă de contele P. Graf Teleki, în anul 1940, în volumul *Siebenbürgen* (Budapesta, Athenaeum) şi preluată de istoricul Laszlo Makkai în lucrarea *Istoria Transilvaniei,* ediţia în limba maghiară, 1944 (*Erdély történek*, Budapesta) şi, respectiv, franceză, *Histoire de Transylvanie,* 1946 (Budapesta-Paris). Falsitatea teoriei este evidentă, componenta etnică românească pe acest spaţiu fiind majoritară încă din primele recensăminte ale populaţiei, ca acela din 1553 (D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI,* Bucureşti, 1962; N. Edroiu, *Teza ungară a celor „două jumătăţi” ale Transilvaniei,* Editura Ardealul, Cluj-Napoca, 2012), sau faptul că anumite regiuni, precum Maramureşul, au avut de-a lungul anilor o componenţă etnică pur românească.

Pe de altă parte, armata din Transilvania era constituită în majoritate din persoane de origine română, după cum rezultă din listele cu mica nobilime, care era obligată să participe la războaie, majoritate români, precum şi din diplomele acordate de principii Transilvaniei pentru fapte de vitejie. (Ioan Mihali de Apşa, *Diplome Maramureşene, sec. XIV şi sec. XV,* Editura Dragoş Vodă, Cluj-Napoca, 2009) Infiltraţiile alogene în Maramureş au avut loc în general după sec. al XVI-lea.

2. Maghiarizarea numelor de familie sau botez de către organele de stare civilă. Pentru aceasta, se readuc pe ordinea zilei prevederile prezentate în lucrarea *Cum să ne maghiarizăm numele* de Simon Telkes (Budapesta, 1898, traducere în limba română, 2016), pusă la dispoziţia funcţionarilor publici de stare civilă. Edificator pentru această acţiune îl constituie un text pe care îl găsim la începutul lucrării: „Aşa cum prin botez creştinul devine membrul comunităţii creştine, tot aşa, prin maghiarizarea numelui de familie (botez), prin botez naţional, cel cu nume străin este primit în societatea maghiară, în rândul adevăraţilor fii ai naţiunii… iar maghiarizarea numelui îl face maghiar”.

3. Desfăşurarea procesului de învăţământ doar în limba maghiară. În caietele de note ale elevilor trebuia menţionat dacă cunoaşte limba maghiară, învăţătorii având termene pentru ca această limbă să fie cunoscută de copii. Au rămas doar câteva şcoli confesionale în care învăţământul se făcea şi în limba română (şcoli primare la Năsăud, Gherla, Cluj, Oradea, Şcoala pedagogică de fete Gherla şi Facultatea de Teologie Greco-Catolică), funcţionând cu sprijinul Vaticanului. Cu prilejul inspecţiilor şcolare, elevii erau sancţionaţi dacă nu cunoşteau limba maghiară (bătăi, tuns etc.). (Viorel Pop, *Popas la borna 80,* Editura Enesis, Baia Mare, 2017) Locuitorii satelor româneşti solicită în mai multe rânduri

dezvoltarea unei reţele de şcoli elementare confesionale, după modelul celor patru existente. Spre exemplu, în judeţul Cluj au fost 80 de localităţi în care comunităţile locale, alături de episcopi, au solicitat înfiinţarea de şcoli confesionale în limba română (56 greco-catolice şi 25 ortodoxe). Cu toate intervenţiile celor doi episcopi români, aceste doleanţe au fost refuzate.

4. Expulzările masive ale populaţiei româneşti, mai ales a celor care nu au locuit pe teritoriul Transilvaniei de Nord înainte de anul 1918. Amintim doar situaţia moţilor din Munţii Apuseni, împroprietărirle prin reforma agrară din anul 1921, în comune din jurul oraşului Carei sau la graniţa cu România din judeţul Mureş, preoţi, intelectuali etc., în număr de aproape un sfert de milion. (Arhivele Statului, Cluj, Fond Prefectura Judeţului Cluj, Acte confidenţiale ale prefectului, dosar 3, cota 274, 1941) Au fost concediaţi funcţionari publici de origine română, inclusiv cei căsătoriţi cu persoane de origine maghiară. (Gh. Zaharia şi colab., *Rezistenţa antifascistă în partea de nord a Transilvaniei,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1971)

5. Au fost transferaţi din Ungaria, în Transilvania de Nord, în jur de 300-400.000 de persoane, funcţionari publici, armată, jandarmerie, din sfera comerţului sau industrie. În vederea stabilirii definitive în Ardealul de Nord s-au confiscat terenuri intravilane, parcelate, pentru construcţia de case, în oraşe precum Cluj, Oradea, Târgu-Mureş. Edificatoare pentru această acţiune se constituie Nota Memorativă a Delegaţiei Maghiare la Conferinţa de Pace de la Paris, înmânată delegaţiei Uniunii Sovietice (la 8 persoane), printre care Molotov, Vâşinski, Kavtaradze, Lavrov, privind situaţia creată de guvernul român, cu referire la drepturile cetăţeneşti a unor categorii de unguri din Transilvania. (O. Vinţeler (redactor), *Problema Transilvană,* Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, Nota nr. 115/17.09.1946) În această notă se reclamă „situaţia a câteva sute de mii de unguri cărora guvernul român le refuză dreptul la cetăţenie, şi anume persoane cărora li s-a refuzat cetăţenia română în perioada 1918-1940 şi, respectiv, persoane care au fost private de dreptul la cetăţenia română în urma unor măsuri luate în perioada armistiţiului”. La data de 17.09.1946, A.A. Lavrov l-a invitat la o discuţie pe această temă pe ministrul Justiţiei, Pătrăşcanu, căruia i s-a cerut să motiveze decizia României de expulzare a 300-400.000 de unguri din Transilvania. Pătrăşcanu îl înştiinţează că această acţiune este conformă cu Legea privind cetăţenia locuitorilor din Transilvania de Nord, publicate la data de 4.04.1945, cu referire la cetăţenia persoanelor sosite în Transilvania de Nord după arbitrajul de la Viena. Pătrăşcanu precizează că „Guvernul român nu intenţionează să le ofere acestor persoane cetăţenia română şi domiciliul în România, deoarece astfel s-ar schimba raportul dintre elementele etnice din Transilvania în folosul Ungariei şi ar favoriza propaganda revizionismului maghiar”.

6. Un element puţin cunoscut îl constituie acţiunile de maghiarizare a copiilor români orfani, prin dislocarea acestora în Ungaria şi, respectiv, transferul în Transilvania de Nord a copiilor maghiari care şi-au pierdut părinţii. (Alexandru Ghişa, *76 de ani de la Dictatul de la Viena,* 2016) Prin Nota Verbală nr. 23057 / 9.07.1948, Legaţia R.P.U. la Bucureşti „solicită ca MAE român să intervină pe lângă autorităţile competente ca… un număr de 319 copii cetăţeni români, internaţi în orfelinatele din Ungaria, să fie schimbaţi prin punctul de frontieră Kötegyan, cu 618 copii cetăţeni unguri”. În Nota Verbală, totodată, se menţionează: „În timpul războiului în Ardealul de Nord, copiii români rămaşi fără părinţi au fost centralizaţi în orfelinatele maghiare şi în majoritatea cazurilor transportaţi în Ungaria propriu-zisă. Copiii în această situaţie din Ungaria au fost transportaţi pe teritoriul Ardealului de Nord şi împrăştiaţi la diferiţi cetăţeni care au devenit părinţi crescători.” Copii unguri au fost daţi spre îngrijire la familii din judeţele Bihor, Cluj şi Mureş, şi nu în secuime, unde populaţia maghiară era majoritară. Motivul este clar; se avea în vedere schimbarea structurii etnice a populaţiei din unele judeţe, iar copiii români trimişi în Ungaria să fie maghiarizaţi.

7. Au fost dărâmate biserici româneşti. În comunele din jurul Odorheiului au fost demolate 12 biserici greco-catolice sau ortodoxe. Baronul Aczel a dispus dărâmarea bisericii greco-catolice din Pănet. (Iosif Pop, *Op. cit.*) A fost demolată monumentala biserică din Ditrău, cu o înălţime de 50 m. Folosind intimidarea, au fost desfiinţate parohii româneşti din secuime. Nu au scăpat de demolare nici monumente precum cele de la Târgu Mureş, Cluj, Târgu Lăpuş etc.

Comunitatea Naţională a Românilor din Nordul Transilvaniei a avut un rol important în păstrarea spiritualităţii româneşti, în timpul ocupaţiei horthiste, după cum de altfel rezultă şi din rapoartele oficiale ale acestor autorităţi. Într-un raport oficial strict confidenţial adresat organelor superioare, din decembrie 1940, se face o analiză a activităţilor desfăşurate de români, care „se petrec pe trei căi aparent independente, şi anume pe linie confesională, pe linie corporatistă şi, respectiv, diplomatică”. Organizarea, pe cele trei căi, se desfăşoară într-o perfectă armonie. Raportul continua „românii din nordul Transilvaniei îşi construiesc aceste linii organizatorice cu mare succes, fără ca autorităţile noastre să fi conturbat până acum cu vreun folos vreuna din ele”. (Gh. Zaharia şi colab., *Op. cit.*; Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Prefectura Judeţului Cluj, Dosar Nr. 4, 1940) În raport se menţiona că, pe linie confesională, au reuşit să înlocuiască preoţii refugiaţi cu alţi tineri, „hirotonisiţi după doi ani de teologie”. Nici un sat românesc nu a rămas fără conducător mai mult de câteva săptămâni. Raportul consemna faptul că „prelaţii de rang înalt colindau satele româneşti, stăteau de vorbă cu populaţia satelor”, îi încurajau, îi îndemnau la rezistenţă. O vizită a episcopului Iuliu Hossu în secuime este relatată de Iosif Pop. *În atmosfera apăsătoare în care trăiau bieţii români, vizita episcopului Iuliu Hossu a ridicat moralul românilor, au început să privească cu mai multă încredere ziua de mâine. Multă lume care a auzit cuvintele mângâietoare şi încurajatoare ale acestuia au plâns.*

Istoria de lângă noi

Referindu-se la această problemă, agentul securităţii, cu pseudonimul Popan Virgil, la data de 06.03.1968 scria într-un raport (Sergiu Stoica, *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securităţii,* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016): „În acele vremuri de urgie, vizita canonică, cuvântările ţinute de Iuliu Hossu în faţa miilor de credincioşi, a fost o alinare a suferinţelor pe care le îndura poporul, strecurând nădejdea în inimile oamenilor că vor lua sfârşit şi bucuria este aproape. Românii înţelegeau prin aceasta că vor scăpa de stăpânirea fascistă. Datorită acestui lucru era iubit de popor."

Referindu-se la cele două biserici româneşti, autorul raportului îşi exprimă îngrijorarea, deoarece „nu se prea văd urmele neînţelegerilor dintre cele două confesiuni. Această tensiune ar trebui să o menţinem chiar cu preţul unor sacrificii, sau să o fi declanşat în chip artificial". Acţiunile desfăşurate de episcopul Iuliu Hossu sunt evocate şi de agentul securităţii cu nume conspirativ Traian, la data de 17.10.1967: „Pe timpul ocupaţiei maghiare a Ardealului de Nord, episcopul Hossu a fost în raporturi de prietenie şi colaborare cu episcopul ortodox Nicolae Colan şi, împreună, au servit cauza românească, atât personal, cât şi prin preoţii din subordine, care erau în contact cu masele populare".

Iuliu Hossu s-a implicat în ajutorarea evreilor, ca urmare a acţiunilor de deportare în lagăre naziste, fapt evocat şi de rabinul Moshe Carmilly: „…Iuliu Hossu a căutat să ajute nu numai pe români, ci şi pe evrei, fără a face vreo deosebire între ei". În pastorala emisă la data de 2.04.1944 cu titlul „Către preoţi şi mireni, chemare pentru ajutorarea evreilor", Iuliu Hossu spunea: „…chemarea noastră se îndreaptă stăruitor către voi toţi, veneraţi Fraţi şi preaiubiţi Fii, să-i ajutăm pe evrei nu numai cu gândul, dar şi cu jertfa noastră, ştiind că azi nu putem face lucru mai bun decât această creştinească şi românească ajutorare de caldă iubire omenească. Prima preocupare a ceasului de faţă să fie această acţiune de ajutorare."

Printre propunerile făcute de autorităţile de ocupaţie pentru modificarea componenţei etnice, a fost şi aceea „de a folosi, în regiunile româneşti, a preoţilor maghiari greco-catolici". Pentru aceasta s-a încercat transferul unor eparhii la episcopia din Hajdudorogh. Nu s-a realizat acest lucru, ca urmare a împotrivirii şi a protestului episcopilor Hossu, Rusu şi a lui Iosif Pop, vicar general şi locţiitor de Mitropolit, la conferinţele episcopale de la Budapesta, şi intervenţiilor la Vatican. În contextul activităţilor pe linie confesională, menţionăm atacul studenţilor maghiari de la Universitate, asupra seminarului teologic greco-catolic din Cluj, la 3 martie 1944. A fost un adevărat asediu, cu mulţi răniţi. Teologii s-au apărat cu mult curaj. Venit la faţa locului, episcopul Iuliu Hossu a fost scuipat şi molestat verbal. Autorităţile maghiare nu au reacţionat nici la atac, şi nici la insultarea episcopului. Ca atare, cei trei membri români ai conferinţei episcopale catolice de la Budapesta au boicotat aceste reuniuni.

Activităţile pe linie corporatistă ale Comitetului Naţional al Românilor s-au dovedit deosebit de importante. Introducerea regulamentelor juridice din Ungaria a creat prejudicii importante cooperativelor din Ardealul de Nord. Regimul de ocupaţie a obligat în jur de 100 de cooperative din judeţele Maramureş, Bihor şi Satu Mare (din Partium) să se afilieze Cooperativelor Centrale Naţionale de Credit, cu sediul la Budapesta. Au rămas neafiliate doar câte o cooperativă din Cluj, Bistriţa, Baia Mare, Dej şi Şimleul Silvaniei. Cooperativele afiliate au întâmpinat multe greutăţi în funcţionare, fiind confruntate cu spectrul falimentului. După multe intervenţii la guvernul maghiar, în principal cele duse de Emil Haţieganu, la finele anului 1940 s-a reuşit realizarea unei Centrale cu denumirea „Plugarul" a cooperativelor româneşti. Cooperativele afiliate la Centrala de la Budapesta au putut fi incluse în această centrală abia în anul 1942, astfel că centrala cooperativă „Plugarul",în final reprezenta peste 250 de cooperative româneşti. (Arhivele Statului Cluj, Fond Prefectura Judeţului Cluj, pachet nr. 1278, dosar nr. 7, cota nr. 11, 1943) Pe lângă avantajele de ordin economic pe care le oferea înfiinţarea Centralei cooperativelor româneşti, aceasta urmărea desfăşurarea unor acţiuni sociale, naţionale, politice şi culturale. S-a realizat astfel, pe o bază largă, o formă importantă de rezistenţă împotriva exploatării economice şi a asupririi naţionale.

Existenţa şi funcţionarea în bune condiţii a acestor cooperative a fost deosebit de importantă în contextul crizei economice, în particular alimentare, din Ardealul de Nord. Raţiile de cereale rămase producătorilor s-au diminuat de la 240 kg în ianuarie 1942, la 120 kg anual, iar pentru copii, de la 60 kg la 30 kg. Multe produse se distribuiau pe cartelă, precum zahărul – 120 g pe săptămână de persoană la oraşe şi 70 g în localităţile rurale. S-a raţionalizat pâinea, revenind pentru început 240 g de persoană în februarie 1942 şi apoi 200 g în noiembrie 1942, iar pentru copii de 160 g.

Comunitatea Naţională a Românilor a acţionat şi pe linie diplomatică. Cu ajutorul în special al preoţilor, s-a făcut un inventar al abuzurilor la care este supusă populaţia de origine română. Începând cu primăvara anului 1941 s-au redactat mai multe memorii trimise guvernului horthist, în care erau consemnate nedreptăţile şi abuzurile comise de noile autorităţi, precum şi solicitări pentru a se lua măsuri de stopare a acestora. Toate intervenţiile făcute pe lângă Guvernul de la Budapesta au eşuat. Aceleaşi informări şi solicitări au fost trimise prin legaţiile române de la Cluj şi Oradea, Guvernului de la Bucureşti, iar prin episcopul Iuliu Hossu la Vatican.

Faţă de multitudinea acţiunilor antiromâneşti, guvernul Antonescu a solicitat guvernelor Germaniei şi Italiei trimiterea unei comisii mixte germano-italiene, pentru a constata acţiunile de teroare săvârşite de autorităţile de ocupaţie sau în sprijinul acestora. Comisia a fost formată din reprezentanţi ai ministerelor de Externe german (Altenburg) şi italian (Ruggieri), precum şi ataşaţi ai armatei române şi respectiv ungare. Comisia, care a lucrat intermitent, a fost copleşită de numărul mare de cazuri semnalate. Administraţia horthistă a făcut tot posibilul să ascundă realitatea. Cu toate acestea, au fost reţinute o parte din abuzurile şi crimele la care a fost supusă populaţia românească.

Viaţa culturală a românilor, în pofida multor impedimente, a cunoscut o înviorare chiar la sfârşitul anului 1940, când s-au organizat trei manifestări culturale, numărul acestora crescând la 52 în anul 1941. În anul 1941 se constituie Asociaţia studenţilor români „Mariana". Anual au fost tipărite calendare populare, anuare, lucrări de folclor, volume cu caracter religios, volume de versuri sau cu caracter economic. Comunitatea Naţională a organizat multe consfătuiri pe teme literare, religioase sau de recitări etc. Toate puteau fi desfăşurate doar în prezenţa unui reprezentant al poliţiei maghiare. Au fost formate echipe culturale româneşti, coruri, echipe de teatru etc. Viaţa culturală a fost activă, cu toate opreliştile întâlnite. Ziarul *Tribuna Ardealului,* care a apărut cu regularitate în perioada ocupaţiei horthiste, a avut un rol important în viaţa culturală a populaţiei româneşti. Pentru a stânjeni activitatea de propagandă românească, la data de 4.10.1942 au fost confiscate toate aparatele de radio de la posesori români.

Acţiunile întreprinse de CNR în perioada ocupaţiei horthiste a Ardealului de Nord au contribuit din plin la starea de spirit a populaţiei româneşti, aşa cum se relatează într-un raport confidenţial din octombrie 1943 al autorităţilor maghiare. „Nici azi nu se pot încadra în viaţa maghiară, nu sprijină nicio misiune maghiară, nu frecventează manifestările naţionale maghiare". (Gh. Zaharia şi colab., Op. cit.)

Populaţia română se împotriveşte la înrolarea în campaniile de muncă forţată. (Daniel Csatari, *Forgószélben, Magyar-román viszony, 1940-1945 / În vâltoarea timpului – Relaţii maghiaro-române, 1940-1955,* Budapesta, 1968) Numărul dezertorilor din detaşamentele de muncă sau din armata horthistă care se ascundeau în munţi sau în păduri era de câteva mii. În iunie 1944 au fost împuşcaţi mai mulţi partizani în oraşul Sighet, la Agriş, Iapa, precum şi în alte localităţi. Pentru sprijinul acordat partizanilor, persoanelor fugite în munţi, au fost ucişi 11 ciobani în raza comunei Giuleşti. La Novicior, pe Valea Vaserului, au fost, de asemenea, executate mai multe persoane care au ajutat pe cei fugiţi în munţi. (Alexandru Ghişa, *76 de ani de la Dictatul de la Viena*, 2016) Referindu-se la manifestările populaţiei româneşti, autorităţile horthiste constată că: „…românii îşi ţin religia, nu doresc să-şi uite limba, sperând la restaurarea României". (Arhivele Statului, Cluj, Fond Prefectura Judeţului Cluj, Acte confidenţiale ale prefectului, dosar 3, cota 274, 1941)

Armistiţiul încheiat de România la data de 23 august 1944 şi participarea armatei române la războiul antifascist a provocat vădite îngrijorări în rândul autorităţilor maghiare. În noaptea de 23/24 august 1944 s-au emis instrucţiuni pentru arestarea şi întemniţarea tuturor persoanelor de origine română, suspecte de activităţi naţionaliste, în special intelectuali, preoţi, acestea fiind internate în lagăre rămase libere după deportarea evreilor în Germania. Unele dintre aceste persoane au fost eliberate odată cu alungarea trupelor germano-horthiste, altele transportate în Ungaria şi puse în libertate în primăvara anului 1945, precum Emil Haţieganu.

Politica maghiară cu privire la Transilvania a evoluat în perioada 1940-1945 în funcţie de realităţile politice. (Emil Burzo, *Transilvania de Nord, la răscruce de drumuri (1940-1945), Caiete critice* 9 (359), 17, 2017) Ungaria a fost nemulţumită de faptul că prin Dictatul de la Viena a fost restituită doar partea de Nord a Transilvaniei. Ungaria dorea să obţină toată Transilvania şi să o transforme într-un stat „independent" inclus într-o confederaţie în care, alături de Ungaria, să fie inclusă şi Croaţia. Odată cu victoriile puterilor aliate şi apropierea frontului de Ungaria, se observă o orientare spre ideologiile de stânga. Astfel, la data de 26 august 1944, Guvernul de la Budapesta a trimis instrucţiuni populaţiei maghiare din Ardealul de Nord: „…pentru cazul în care Transilvania de Nord ar fi ocupată de trupele româno-ruse, maghiarii din Transilvania se pot organiza în cadrul unui partid comunist, colaborând intens şi chiar exagerat cu autorităţile ruseşti de ocupaţie, supralicitând pe români". În felul acesta ar putea obţine simpatia autorităţilor militare ruseşti, complicând reîncadrarea acesteia în statul român. (Arhivele Statului, Cluj-Napoca, Fond Prefectura Judeţului Cluj, Dosar nr. 4, 1940) Semnificativă este şi declaraţia unui deputat maghiar, la data de 08.09. 1944: „Românii sunt convinşi de reunirea nordului Transilvaniei la România, iar populaţia maghiară este de părere că singura noastră salvare constă în a se orienta spre stânga". Aceste recomandări au fost puse în practică, încă 6 luni după eliberarea Transilvaniei de Nord, elementul maghiar, care a aderat la partidele de stânga, în special comunist, dominând viaţa politică a Transilvaniei de Nord.

Populaţia română din Transilvania şi-a păstrat, de-a lungul istoriei, limba, credinţa şi idealurile, cu toate opreliştile puse de cei care au dominat vremelnic viaţa politică a acelei regiuni. Acum, la 80 de ani de la Dictatul de la Viena, aducem un prinos de recunoştinţă înaintaşilor noştri care s-au sacrificat pentru idealurile naţionale. Şi nu au fost puţini.

Poetul Teofil din Munţii Apusului, iubitorul de Dumnezeu

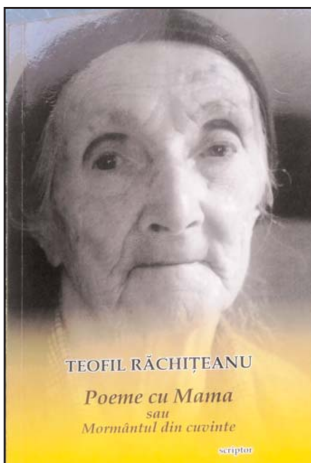
Mihai POSADA

Am întreprins acest gest (reparator) nu pentru a demola simbolic statui, nici pentru a ridica retoric altare, ci din evlavie pentru *omul frumos* pe care l-a destructurat comunismul, din respect pentru memoria victimelor acestui experiment criminal, din stimă şi preţuire pentru unul din urmaşii acestor victime, poet şi profesor. Motivaţie mi-a fost dorinţa de a nu trata istoria recentă cu „jumătăţi de adevăr" (da, mulţumesc, Magda Ursache!), spre a face cunoscută celor de azi şi din viitor întreagă hidoşenia al cărei chip ne-a desfigurat, pe termen lung, conştiinţele de oameni curaţi la minte şi simţire. După *modernism* (Ezra Pound), *postmodernism* (Jean François Lyotard, Jacques Derrida, Frederic Jameson), *transmodernism* (Enrique Dussel), *cosmodernism* (Christian Moraru), nu ne mai putem dori, cu toată modestia, decât orientarea întru o revelare paradoxală, poate, spre un *permanentism,* unicul posibil, acela al Adevărului.

O legendă foarte frumoasă prin dramatismul ei spune că, într-o vreme când Ardealul era împilat sub stăpânire străină, iar asuprirea şi nedreptatea ajunseseră până la os, un grup de consăteni din Mărginimea Sibiului, anume români culegători de răşină de brad din Răşinari, satul de unde se ştie că se trag şi Octavian Goga şi Emil Cioran, au plecat cu puţinul agoniselii lor în căutarea celei mai valoroase averi a omului pe pământ: libertatea. Furată de cotropitor, acei oameni ai pădurii îşi regăsiră libertatea în codrii fără sfârşit şi neumblaţi ai Apusenilor. Aici în munte, deştelenind poieni în inima pădurii şi stabilindu-şi sălaş sub soarele din Cer al Domnului şi singurului stăpân la care se închinau, ei au încropit o aşezare risipită cum încă se văd satele românilor în Apuseni. Numele satului este azi Răchiţele, în judeţul Cluj, iar o colină poartă numele Dealul Răşinarilor. Între acei bravi valahi se vor fi numărat şi strămoşii unui nemaiîntâlnit poet, fiul lui Petru Purcel zis Petrea lui Indrei şi al Minei Purcel, născută Capotă, cunoscută între ai săi drept Mina Petrii lui Indrei, mama poetului Teofil Răchiţeanu. După veacuri de libertate în preajma fabuloasei cascade Vălul Miresei, pe Valea Stanciului din *Munţii Apusului* – cum iubeşte poetul să-şi numească Munţii Apuseni tutelari, o parte a Carpaţilor Occidentali – ca în oricare societate omenească, unii au devenit mai bogaţi, alţii mai săraci, dar harnici şi convieţuind în bună înţelegere unii cu alţii, până ce viaţa lor aspră fu din nou răscolită de noul cotropitor, comunismul sovietic. În numele ideologiei criminale a „urii de clasă", comuniştii au decretat moartea burgheziei, adică a proprietăţii capitaliste, au ucis, au întemniţat şi au înlocuit rânduielile funcţionale în stat, de la vârf şi până la nivelul celei mai mici întreprinderi furate de la proprietarii de drept, a celei mai mici aşezări omeneşti, instalând în locul competenţei prostia omenească prin ocuparea funcţiilor administrative cu elementele cele mai declasate, dar pline de avânturi vindicative şi dorinţa animalică de a şi le manifesta prin răutate şi cruzime. Au exploatat şi orientat criminal ura celui sărac împotriva aproapelui său mai chivernisit în avuţie şi cu mai mult noroc în viaţă. Intelectualitatea vechiului regim politic şi deţinătorii de avere care nu au acceptat schimbarea prin furt a formei de proprietate şi înlocuirea competenţei cu furia dezlănţuită a gloatei proletare au fost ucişi, torturaţi diavoleşte în temniţe politice, vânaţi în munţii unde s-au refugiat sau şantajaţi la fel de neomeneşte prin ameninţarea vieţii lor şi a copiilor lor.

Absolvent al Filologiei clujene, poetul a locuit o vreme în Oraşul de pe Someşul Mic, unde şi-a dorit fără succes să lucreze în redacţia unei reviste de cultură, a fost ziarist, apoi a renunţat şi s-a reîntors, profesor, acasă, în satul Răchiţele. Despre Teofil Răchiţeanu au scris mulţi din confraţii care l-au vizitat sau nu în colţul său de lume retras, în care a preferat să rămână o viaţă profesor în satul natal şi din dorinţa de a îşi îngriji până la cei 95 de ani cât a trăit biata Mamă rămasă văduvă la 33 de ani, ca singurul din cei zece copii ai ei care au supravieţuit unei vieţi din cale-afară de grele, după pierderea Tatălui lor de numai 36 de ani (cum aflăm din volumul Amintiri în zigzag: *Marin Iancu în dialog cu Teofil Răchiţeanu,* Cluj-Napoca: Scriptor, 2016). Între aceştia: Geo Bogza, Horia Bădescu, Mircea Vaida-Voevod, Dinu Flămînd, Artur Silvestri, Constantin Cubleşan, Dorin Serghie, Al. Cistelecan, Cornel Regman, Mircea Popa, Irina Petraş, Petru Poantă, Laurenţiu Ulici, Alex. Ştefănescu, Teohar Mihadaş, Ion Cristofor, George Vulturescu, Dinu Bălan, Mircea A. Diaconu, George Mirea, Iuliu Pârvu. Mircea Borcilă şi alţii.

Cu „o ură ne-mpăcată", ca a sultanului din *Scrisoarea III* şi, fireşte, îndreptăţită cum ura evreilor după holocaust, poetul nu-i mai poate ierta pe ucigaşii direcţi ai Tatălui său. Nu îi va ierta niciodată, de nu va înţelege că Tatăl său împreună cu cel care l-a ucis au putut convieţui în pace şi înţelegere, în prietenie chiar, căci omul bogat îl preţuia pe cel sărac pentru priceperea lui la dulgherie şi mai cu seamă la vânătoarea de animale sălbatice, plătindu-l bine, după cum mărturiseşte chiar Mama poetului (*Interviu cu Mina Purcel, mama lui Teofil Răchiţeanu – 89 de ani, Răchiţele, nr. 368, soţia lui Purcel Petru, zis Petrea lui Indrei, asasinat de membrii grupului Şuşman* – realizat de Constantin Dumitrescu, redactor TVR Cluj, Răchiţele, 24-25 noiembrie 2004, inclus în volumul lui Teofil Răchiţeanu, *Poeme cu Mama sau Mormântul din cuvinte,* Cluj-Napoca: Scriptor, 2020). Ca „o consecinţă a unei epoci şi istorii criminale în esenţa lor, pe care avem datoria să le cunoaştem şi să le descriem" (Ana Blandiana, în volumul lui Teofil Răchiţeanu, *Poeme cu Mama...*, p. 45), după revendicarea averilor de către comunişti şi ameninţarea cu puşcăria a celor care nu cedau, Teodor Şuşman împreună cu fiii săi şi alţi câţiva refuză comunizarea şi fug în munţi cu armele rămase din război şi sunt căutaţi de miliţia/securitatea comunistă.

O formă de rezistenţă armată la atacul comunist împotriva proprietăţii cetăţeanului din Regatul Românilor transformat în Republică populară satelită a Sovietelor ruseşti. Între aceia care cunoşteau mişcările partizanilor grupului de rezistenţă se număra, fireşte, şi Petru, tatăl poetului. El va fi hărţuit de miliţia comunistă care îi căuta pe insurgenţi. Omul avea nouă copii, femeia însărcinată în opt luni, sărăcia onestă de mai înainte devenea tot mai apăsătoare, mai greu de suportat, în noile condiţii. Mina, mama poetului, total analfabetă, dar pe cât de dârză pe atât de împovărată de nevoi, îşi sfătuia soţul să-l predea pe prietenul Şuşman autorităţilor la putere, care, bănuind că şi ea ar colabora cu răzvrătiţii din munţi, o torturau şi o prădau până şi de puţinul necesar ca să îşi întreţină copiii veşnic flămânzi, cât soţul ei era plecat la pădure, la lucru. Ce va fi fost în sufletul acelui tată şi soţ aspru ca viaţa pe care o ducea, prins astfel „între ciocan şi nicovală", numai Dumnezeu poate şti. Controversată este azi bănuiala că omul aflat la grea încercare şi-ar fi trădat, împotriva voinţei şi cu inima grea, prietenul răzvrătit. Controversată este azi şi bănuiala că respectivul rezistent anticomunist l-ar fi pus pe un om al său să-l ucidă pe Petre, „într-o duminică, în octombrie 1950", acuzându-l de trădare – declară Mina, Mama poetului, aflată la 89 de ani. Dacă cercetătorul Marius Oprea susţine că ucigaşul era luptător anticomunist şi că i-a găsit rămăşiţele pământeşti şi le-a redat familiei după zeci de ani, Teofil Răchiţeanu îşi acuză consăteanul de mişelie şi crimă, ca ucigaş al tatălui său, precizând că: „Lucrurile nu stau aşa cum le prezintă Marius Oprea" (*dialogul citat* din 2016, p. 29). Teodor Şuşman era doar unul dintr-o familie cu mai mulţi anti-comunişti vânaţi de miliţia care o bătea şi pe Mina Petrii lui Indrei tot întrebând-o unde e soţul ei mort şi, spune poetul, „eu de atunci nu i-am mai putut suferi pe miliţieni" (*idem*, p. 38). Teodor Şuşman va fi împuşcat de miliţieni/ trupele speciale de securitate ce îşi aveau deja sediul în casa lui şi declarat sinucis cu un cartuş în tâmpla dreaptă, iar alţi doi fii ai săi, ultimii din grup, fraţii Avisalon şi Teodor junior, rezistă vreme de două ore în 2 februarie 1957, până la ultimul cartuş, într-un grajd asediat, apoi incendiat de securişti şi sunt găsiţi carbonizaţi în poziţii de rugăciune, vezi https://ro.wikipedia. org/ wiki/ Teodor_Şuşman_ (junior). Astfel, unii şi-au pierdut averile, viaţa, încrederea în oameni. Alţii abia au supravieţuit, cu ură pe cei altădată înstăriţi, dintre care unii deveniţi asasini. Le-au murit unora pe rând copiii şi fraţii de boală şi lipsuri, le-au pierit altora părinţii şi fraţii de gloanţele securiştilor. Li s-a întunecat tuturor sufletul, cum poetului însuşi. A fost „cadoul" istoriei odată cu venirea comuniştilor la putere.

Cu timpul, cărţile lui Teofil vor pierde din nostalgia îndrăgostitului de Clujul tinereţilor sale: „În Clujul vechi, pierdută stea/ Rămas-ai, tinereţea mea!.../ Ci, -ntors spre tine, am să mor/ Cu ochi împăienjeniţi de dor..." (*În Clujul vechi pierdută stea*, datat 1998, în vol. *Alizeul de dor: poesii din celălalt mileniu,* Cluj-Napoca: Clusium, 2006, p. 133), dezvăluind tot mai pregnant ura acumulată, în decenii de deznădejde, la adresa asasinilor tatălui său, fie în versuri: „Bacovienele, lungi ploi/ De-o vreme plouă numa-n noi –/ Post-comuniste vremuri grele,/ Speranţa-mi putrezeşte-n ele..." (*Bacovienele, lungi ploi,* în vol: *Efulguraţii (din vechi scrinuri adunate),* Cluj-Napoca: Clusium, 2008, p. 176), fie în lucrări dedicate: *Cazul Şuşman în judecata răchiţenilor,* Cluj-Napoca: Casa de Editură Napoca, 2005, avându-l coautor pe preotul Teodor Boc, văr rămas şi el orfan de tată în prigoana comunistă, al fostului premier Boc, volum probabil reeditat de Teofil Răchiţeanu în 2009 la aceeaşi editură (vezi manşeta cărţii ulterior citate), sau incluzând declaraţii despre teribila crimă în interviuri asociate editorial unor grupaje de versuri, ca în *Poeme cu Mama,* interviul acesteia la care, pe lângă Ana Blandiana, au dat „ecouri" cu precădere epistolare, prinse în volum, alţi opt intelectuali români. Blestemul şi ocara cad grele în poeziile volumului grupate la final în *Anexe*. Pe copertă, portretul Mamei aproape nonagenare priveşte cu tăria de piatră a credinţei declarate şi tristeţea unei vieţi de suferinţă mocnită: „Credinţa în Dumnezó m-o ţinut, tăt timpu m-am rugat lui să nu-mi ieie viaţa pînă-oi vede că cei ce mi-o omorît bărbatu şi-or lua pedeapsa. Dumnezó m-o ascultat" (p. 39, grafia ediţiei). Poemele cu ea, scrise de fiul devotat, poartă o jale şi un dor fără leac, sporite prin moştenirea unui destin justiţiar asumat din dragostea pentru Mama şi din jalea după Tatăl pierdut prea devreme. Cartea mai conţine două cicluri de poeme, primul e chiar „Poeme cu Mama" (titlul volumului), iar celălalt se cheamă „Elegie pentru casa noastră". Sunt memorii versificate ale tragediei unui om, a unei familii lovite de soartă, tragedia unui neam întreg. Un text la întâmplare ales aminteşte prin puritatea dicţiei şi directeţea expresiei, prin simplitatea şi gingăşia emoţionantă a rostirii poetice, aici cu inflexiuni folclorice, de poemul *Annabel Lee* al celebrului Allan Poe, depăşindu-l în dramatism: „Sora mea a murit într-o zi de April./ A luat-o Maica uşor/ Şi în pătuţul ei de copil/ A aşezat-o frumos/ Între pomii grădinii...// Nevăzut, a venit balaurul/ Şi i-a luat din păr aurul,/ A venit Soarele/ Şi i-a luat înapoi cicoarele,/ În albul grădinii/ S-au tras înapoi din obrajii ei crinii,/ Mâinile ei mici/ S-au făcut în văzduh rândunici...// Cădeau din pomi flori,/ Cânta în crengi vântul.// Ce-a mai rămas/ A luat la el, bucuros, Tata-Pământul"; întrucât pământul este aici asociat cu tatăl real fără urmă înghiţit de pământ, care îşi primeşte la piept fiica minoră (*Sora mea (Carolinei – in memoriam)*), p. 92).

→

Istoria de lângă noi

Verigi mici din mari evenimente istorice

Olimpia IORGA-POPESCU

În articolul precedent am preluat ideea comandanţilor N. Dragomir şi I. Şteflea că numeroasele trupe germane, care s-au întretăiat cu cele române în comuna Gherghiţa din judeţul Prahova, la 4-5 zile după 23 august 1944, veneau atât din direcţia Bucureşti, cât şi din direcţia Ploieşti. Corelând însă cu o amintire a mea, ce-mi stăruie prin minte de peste 76 de ani, sunt convinsă că a doua coloană germană nu avea ce căuta, în retragere, pe direcţia Ploieşti-Bucureşti.

La vreo săptămână după 23 august 1944, tot timpul auzeam părinţii vorbind că porumbul din *marne* (aşa zicea tot satul tarlalei din marginea satului, excelent cernoziom), fiind foarte frumos, ar trebui cules, ca nu cumva să fie furat. Tot ei ziceau însă că nu e destul de copt şi ar mai trebui lăsat. Într-o tură liberă de la serviciu a tatălui, au decis să mergem să culegem fasolea de prin porumbul de la marne. Eu trebuia să am grijă de doi fraţi mai mici (aveam 9 ani), iar cei doi mai mari să-i ajute la culesul fasolei.

La un moment dat, s-a auzit un vuiet, un zgomot de căruţe, de maşini, de voci, dar porumbul fiind aproape ca o pădure şi drumeagul care separa tarlalele de porumb îngust şi cu hârtoape, nu am văzut nimic, până ne-am pomenit cu o masă enormă de militari germani care mergeau pe de-a latul haturilor. Până în sat erau două, trei sute de metri, dar, înlemniţi de frică, nici nu ne-am mai gândit la fugă. Au început să deshame caii, să aştearnă pături, să întindă mese, iar alţii cărau apă de la fântâna noastră din capul locului, care avea o tăbliţă cu numele străbunicului care o construise, Nicolae Iorga. (Deşi atât el, cât şi bunicul semănau izbitor cu savantul N. Iorga şi erau tot greci, nu ştiau dacă erau rude sau nu.) Ce i-a uimit pe părinţi era faptul că nemţii au dat drumul la zeci de cai prin porumb şi se întrebau cum o să-i mai găsească. Erau nişte cai mari, cu laţe la copite, o rasă pe care nu o mai văzusem pe la noi şi de care îmi era frică. Părinţii nu bănuiau că nemţii renunţau la acei cai, care împânziseră toată acea tarla de câteva zeci de hectare de pământ şi mâncau cu nesaţ ştiuleţii mai cruzi.

Prin semne, nemţii au spus părinţilor că vor să cumpere mâncare – păsări, untură, brânză – şi au arătat bani şi diverse obiecte pe care voiau să le dea la schimb. Cum acei bani erau necunoscuţi părinţilor mei, s-au hotărât să accepte un covor mare şi foarte frumos, de lână, şi un lighean mare de aramă, cu marginile ondulate. Desigur că erau pradă de război. Peste o săptămână, când românii din comuna Salva (jud. Bistriţa) le-au luat trupelor hortisto-hitleriste 1000 de oi şi 500 de vite, pe care ei le rechiziţionaseră ilegal de pe valea Someşului, n-au mai plătit niciun leu (*à la guerre comme à la guerre*). S-a dus tata până acasă şi a venit cu o oală destul de mare cu untură şi cu brânză într-o găleată. (Aveam 25 de oi şi, fiind sfârşitul verii, primiseră brânza de la ciobani.)

Apoi a năvălit aproape tot satul şi pe tot acel câmp, până spre seară, era o imensă târguială, de parcă de câteva zile, după 23 august, nu am fi devenit din aliaţi duşmani. Situaţie explicabilă la mijloacele de informare de atunci. Poate preotul sau vreun învăţător din sat să fi avut aparat de radio, în rest nimeni din tot satul nu avea radio sau telefon. După-amiază au venit nemţii prin sat cu diferite obiecte, la ofertă, fără ca nimeni să-i întrebe ceva. Aşa se face că în iarna care a urmat, foarte mulţi bărbaţi din sat au purtat cizme şi vestoane militare nemţeşti.

A doua zi, pe tot platoul dintre comunele Adâncata şi Sălciile nu mai era niciun neamţ, iar prin porumb hălăduiau acei cai mari, care trăiau bine, mâncând porumb şi bând apă din ulucul de piatră al fântânilor şi care erau greu de prins. Totuşi, îi auzeam pe părinţi zicând despre vreo familie: *neam de neamul lor n-au avut aşa cai şi căruţă.* Probabil că unii săteni au reuşit să prindă vreo pereche de cai şi să ia vreo căruţă părăsită de nemţi.

Toată toamna, de frica acelor cai şi a muniţiilor rămase în urma nemţilor, care au rănit un grup de vreo cinci copii din vecini, nu ne-au mai trimis să adunăm iarbă de prin porumb, aşa cum făcusem în alţi ani.

Dar de unde venea şi unde a dispărut acea mare masă de nemţi?

După modelul covorului, care era basarabean (fotografia alăturată), ei nu veneau dinspre Ploieşti, ci din Moldova sau probabil de pe frontul din Basarabia, activ inclusiv în ziua de 23 august 1944, unde i-a surprins ieşirea României din Axă, pentru că armistiţiul s-a încheiat abia pe 12 septembrie 1944. Abia după 70 de ani am reuşit să salvez din gura moliilor cam jumătate din acel covor şi să descopăr că toate culorile erau vegetale, din frunze de ceapă, nuc şi alte plante. El a ajuns acolo unde îi era locul, la un colecţionar de covoare, împreună cu povestea lui scrisă de mine.

Cu siguranţă, coloana s-a îndreptat spre Gherghiţa, deoarece până la râul Cricovul Sărat mai era vreun kilometru, iar dacă traversai unghiul făcut de confluenţa lui cu râul Prahova, mergând în sus pe cursul acestuia, în 2-3 ore ajungeai la Gherghiţa.

Această întâmplare arată confuzia care a domnit în acele zile, când schimbarea poziţiei României s-a făcut brusc, fără o pregătire anterioară, fără răspunsurile pe care mareşalul Ion Antonescu le aştepta de la Cairo şi Stockholm. Povestea vine să demonstreze că degringolada a fost posibilă, deşi încă din februarie 1944 au existat mai multe planuri de scoatere a României din război, iar la 12 aprilie 1944 sovieticii comunicaseră condiţiile de armistiţiu, dar el nu s-a încheiat nici în 23 august şi nici în zilele următoare, ceea ce a făcut posibil ca 176.000 de soldaţi români să fie făcuţi prizonieri, după 23 august 1944, şi duşi în gulagul sovietic. Armistiţiul din 12 aprilie 1944, propus de sovietici, nu s-a încheiat deoarece ei solicitau ca Basarabia şi Bucovina să rămână în componenţa U.R.S.S., iar Maniu, căruia mareşalul i-a propus să preia conducerea ţării şi să continue tratativele cu aliaţii, i-a răspuns: *Eu sunt om care a făcut istorie în Ţara Românească. Nu pot să cedez teritorii.*

Consemnarea unor mici verigi, poate infinitezimale în raport cu marile evenimente, prin însumare întregesc imaginea acestora, contribuie la stabilirea cât mai completă a unor adevăruri din trecut. Nimic din consemnările despre trecut n-a fost şi nu va fi vreodată de prisos.

De la iertarea poruncită de Iisus Hristos ca lege morală, sucirea către Legea Talionului şi cantonarea în cruzimea răzbunării veterotestamentare poate părea scenografia unei tragedii antice greceşti şi poate fi întrucâtva explicată de cronicarul maghiar Anonymus, autorul controversatului text *Gesta Hungarorum/ Faptele Ungurilor,* potrivit căruia, „între Tisa şi pădurea Igfon, care ţine de la Ardeal la Mureş până la râul Someş stăpânea ducele Morout, al cărui nepot era numit de către unguri Menumorout, pentru că avea mulţi prieteni, iar ţara lui era locuită de popoare care se numeau Cazari", iar „Khazarii, hazarii sau cazarii au fost un popor turcic seminomad, cu ascendenţă scită, din Asia Centrală a cărui majoritate s-a convertit la iudaism. Numele khazar pare a fi legat de o formă a unui verb turcic care înseamnă a «umbla» (gezer în turca modernă)". Dar *Biblia* spune: *Iar cine va sminti pe unul dintr-aceştia mici care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atârne de gât o piatră de moară şi să fie afundat în adâncul mării. Vai lumii, din pricina smintelilor! Că smintelile trebuie să vină, dar vai omului aceluia prin care vine sminteala.* (Matei 18, 6-7)

Ce a reuşit să distrugă plaga comunismului în sufletul unui om, în inima unui poet român: credinţa în Dumnezeul părinţilor săi, pentru că poetul greu încercat s-a reîntors, declarativ, la precreştinul zeu al dacilor, Zalmoxis, iar sfinţii în care mai crede nu sunt din oameni, ci sfinţi îi sunt izvoarele şi munţii cu pădurile lor, arborii, brazi şi molizi pe care i-a plantat cu mâna lui între vârsta de nouă-zece şi cincisprezece ani, în fiecare vară, unde apoi a tăiat arbori din pădurea seculară împreună cu un unchi, făcându-şi astfel bani de liceu. Pădurea care i-a dat lemn de foc nestins în toate iernile copilăriei, când în soba casei clădite din trunchiuri de brad, cu o singură încăpere, focul ardea zi şi noapte, fochist cu somn iepuresc fiind chiar copilul viitor poet, ani de zile... Duhul pădurii l-a lăsat mai apoi să găsească, prin locuri ştiute numai de el, coarne de cerbi pe care, vânzându-le împreună cu fânul cosit prin poieni, şi-a finanţat apariţia câtorva cărţi de poezie. Au apărut şi câteva cu ajutor de la prieteni. Emil Boc, consăteanul cu mamă la fel analfabetă ca a lui, ajuns prim-ministru, îi va asigura apariţia altora, ca sponsor elev al fostului său profesor din sat, în clasele V-VIII, odinioară. Vieţi de legendă, desigur, cum spun oameni de cultură ca Rodica Lăzărescu: „E o Vitorie Lipan mult mai tragică prin însăşi realitatea ei decât «fiinţa de hârtie» sadoveniană această Mina Petrii lui Indrei" sau Zenovie Cârlugea, care îl consideră pe poet „un Orfeu al Apusenilor" (vezi revistele *Actualitatea literară,* Lugoj, an. XI, 2020, Nr. 100, martie, p. 18, respectiv *Curtea de la Argeş,* an. XI, 2020, Nr. 5 (114), mai, p. 19).

Zalmoxis e un zeu păgân htonian, retras cu promisiunea revenirii în peştera din care nu a mai fost văzut ieşind niciodată, cum nici Petrea, tatăl poetului, ucis şi aruncat în prăpăstiile adânci ale munţilor, nu a fost găsit niciodată. Poetul cu nume de iubitor al lui Dumnezeu, Teofil, mi-a trimis prin 2009, în urma unui schimb de cărţi şi epistole, o invitaţie plină de căldură de a îl vizita în casa lui simplă dar primitoare, din *Munţii Apusului*, spre a ne cunoaşte la faţă. El „cobora rar din munţi şi numai la Cluj şi numai dacă era musai", rămas ultimul în viaţă care să o îngrijească pe aceea care i-a dat viaţă şi care a trăit 95 de ani. În toamna virusată pandemic a lui 2020, poetul-prietenul meu mai mare din Răchiţele mi-a trimis cartea sa de *Poeme cu Mama* care „nu a vrut mormânt de piatră – mărturiseşte fiul rănit. De aceea i-am făcut unul din cuvinte". O viaţă de om petrecută în catedralele care sunt codrii munţilor, în singurătatea hălăduielilor pe poteci cu ciute şi cerbi, sau cu prieteni de nădejde, ori prieteni sosiţi de la oraş – oameni de carte şi scriitori faimoşi – uimiţi peste poate de frumuseţea locurilor în care vieţuieşte atipicul nostru prieten comun, poetul-eremit Teofil Răchiţeanu. O viaţă întreagă de chin şi dăruire, jertfire pentru alţii, iubiţi dincolo de sine, nu poate lăsa în urmă doar ură şi răzbunare, doar gol de iertare şi bezna, vidul de netrecut al urii. Judecata nu este a noastră, să o lăsăm în plata Domnului, Judecătorul nostru, al tuturor! Eu vin către poet, răspunzând la invitaţia veche cu inima deschisă (nu ştiam drama lui pe atunci) şi îl rog acum să nu uite ceea ce nu trebuie şi nu poate fi uitat, dar să lase loc iertării creştineşti izvorâte din iubire de oameni şi care îi va lumina anii ce i-au mai rămas, anii ce ne-au mai rămas împreună: Aruncă de pe sufletul şi din cugetul tău lespedea de ură neagră şi grea, despovărează-te de greutatea păcatului altuia adunat în ani ca un mâl gros şi adânc, păcat purtat ca un blestem ce nu este al tău, nu trebuie să devină al tău şi nu-L părăsi pe Acela care nu te-a părăsit niciodată; mântuieşte-te, frate rănit, Teofil – iubitorule de Dumnezeu, cum îţi spune şi numele primit la botez!

Vălul pictat

Milena MUNTEANU

Uneori, cea mai importantă călătorie e străbaterea distanţei dintre două persoane.

Am văzut de mai multe ori filmul *Vălul pictat* (în engleză, *The Painted Veil*), producţie americano-chineză, lansat în anul 2006, în regia lui John Curran. Scenariul este bazat pe cartea cu acelaşi nume, publicată în anul 1925 de W. Somerset Maugham (25 ianuarie 1874, Paris – 16 decembrie 1965, Nisa)

Este cea de-a treia adaptare după romanul celebrului scriitor. Prima a fost lansată în 1934 şi îi are ca protagonişti pe Greta Garbo şi Herbert Marshall. Cea de-a doua, lansată în 1957, poartă titlul *The Seventh Sin* şi îi are în rolurile principale pe Bill Travers şi Eleanor Parker. Filmul, premiat cu Globul de aur, se bucură de un scenariu semnat Ron Nyswaner, cel care în 1993 primea Premiul Oscar pentru „Cel mai bun scenariu".

Scriitorul (eseist, dramaturg şi romancier) a fost un om cu o mare pasiune pentru descoperire, o minte antrenată să fie curioasă faţă de tot ceea ce este omenesc (a studiat literatura şi filosofia la Universitatea din Heidelberg, apoi medicina la Londra) şi apetenţă pentru călătorie. Proza sa se caracterizează prin soliditatea construcţiei, observaţia ascuţită asupra mediilor şi caracterelor, tonul de fină ironie. A scris romane psihologice relevând complexitatea haotică a vieţii, contradicţia dintre ideal şi real într-o orânduire a inegalităţii sociale. De asemenea, a fost un maestru al povestirilor scurte, ambientate adesea într-un mediu cosmopolit, în Orient sau în insulele Pacificului.

Proza sa scurtă m-a fascinat, i-am citit memorialistica, iar acum am căutat un exemplu de scris scurt, dar relevant, în engleză – iar acesta pare să fie singurul lui roman care nu a pornit de la dezvoltarea unui caracter, ci de la o împletire fictivă a unor situaţii mai puţin obişnuite, petrecute în perioada unei epidemii din China. Holera! Ea se suprapunea cu unele mişcări social-naţionaliste care puneau sub semnul întrebării prezenţa străinilor în această ţară. Amplitudinea evenimentelor, la o scară uriaşă, pare să micşoreze relevanţa unor drame individuale sau măcar, prin comparaţie, să le facă să pălească. În măsura în care criza individuală se raportează la cele ce se petrec la nivel social, cartea reflectă ceea ce oferă viaţa: de la pericole la tot ce are ea mai de preţ.

Filmul redă povestea de dragoste dintre Kitty şi Walter Fane, excelent interpretaţi de Naomi Wattts şi Eduard Norton. Deşi nu respectă întru totul acţiunea din carte, ideea principală este aceeaşi, o poveste despre puterea de a ierta, de a învăţa să iubeşti şi de a aprecia lucrurile importante în viaţă.

Walter Fane (Eduard Norton) este un bacteriolog apreciat, dar un bărbat timid, obişnuit să se dedice în totalitate muncii sale. La o petrecere, o cunoaşte pe Kitty (Naomi Wattts), o tânără răsfăţată, care vede în superficialitatea burgheziei londoneze refugiul ideal. Walter se îndrăgosteşte şi, la scurtă vreme, o cere în căsătorie. Fata nu-l iubeşte, dar totuşi acceptă căsătoria, pentru a scăpa de presiunea părinţilor, care nu voiau să-i mai susţină multă vreme stilul de viaţă libertin. Doctorului Fane căsnicia cu femeia iubită îi dă aripi şi un nou sens vieţii.

Dedicat muncii sale şi aparent un tip stângaci, Walter avea să descopere aspectul mistuitor al iubirii orbite de gelozie. Deşi Kitty îl avertizează în legătură cu sentimentele sale, ei se căsătoresc şi se mută la Shanghai. Nepotrivirile sunt evidente, iar mai târziu, se minunează chiar ei cum de au putut face o asemenea greşeală. („Ce prostie am făcut să căutăm în celălalt calităţi pe care nu le-am avut niciodată.") Nici plecarea lor în China nu rezolvă problemele.

Acolo Kitty se îndrăgosteşte până peste cap, „head over heels", de Charlie Townsend (jucat de actorul Liev Schreiber). Dr Walter Fane află de legătura lor şi, din răzbunare, hotărăşte să o ia cu forţa în Mei-Tan-Fu, unde doreşte să găsească o soluţie pentru a opri holera. Acolo condiţiile de viaţă sunt grele. Cei doi soţi reuşesc să-şi întărească relaţia şi să se descopere unul pe celalalt. Kitty rămâne uimită în faţa devotamentului soţului ei pentru medicină, în ciuda caracterului lui rece. Astfel, Kitty se decide să sprijine călugăriţele din sat care adăposteau copiii de boala ce se răspândea foarte rapid. Cu toate eforturile sale, Walter nu reuşeşte să stopeze holera. Găseşte o soluţie provizorie de îndepărtare a cadavrelor ce contaminau apa râului, deviază cursul apei, dar în încercarea sa de a stopa extinderea molimei, se îmbolnăveşte şi moare. În urmă rămân regretele neîmplinirii din pricina greşelilor făcute. Edward Norton face un rol de excepţie, la fel şi Naomi Watts, o prezenţă delicată, de o eleganţă năucitoare. Peisajele sunt fermecătoare, te învăluie într-o atmosferă luxuriantă, pe cursul râului înconjurat de verdeaţă şi munţi cu forme uimitoare.

Atmosfera filmului e amplificată de una dintre piesele muzicale pentru pian, *Gnossiennes nr. 1*, a compozitorului Erik Satie, care are o încărcătură emoţională şi estetică extraordinară.

Ceea ce pare că se pierde sau măcar se estompează în film sunt sensurile mai adânci ale cărţii. Primul este legat de semnificaţia vălului pictat: „...vălul pictat pe care muritorii îl numesc Viaţă", citat dintr-un sonet de Shelley. Despre căutarea semnificaţiei vieţii sunt câteva pasaje extrem de interesante în carte, ce par pierdute în ecranizarea în care s-a preferat să se includă scene romantice, mai degrabă decât să se ilustreze diferenţele dintre lumi (dintre cea britanică, protestantă, şi cea chineză, dar şi prin contrast cu lumea unor călugăriţe catolice din Franţa, misionare ce luaseră sub aripa lor orfani locali). Este prezentată confluenţa mai multor lumi, a mai multor moduri de înţelegere ce se topesc în contextul unor urgenţe umane legate de epidemia de holeră, care nu cruţă nici pe localnici, nici pe străini, indiferent de motivul pentru care se aflau acolo. Pe unii i-a mânat interesul ştiinţific (Walter era bacteriolog), alţii au venit în misiuni comerciale sau religioase în Orientul îndepărtat. „Dar toţi am venit în China cu un scop", avea să remarce Walter. Indiferent ce i-a adus pe fiecare în mijlocul epidemiei, toţi par nişte marionete într-un decor teatral, dramatic, împinşi de dorinţe simple, ca aceea de a fi înţeleşi şi iubiţi. Toţi îşi caută drumul. Pentru Kitty, venită dintr-o lume de răsfăţ şi abundenţă, întâlnirea cu realităţile sărăciei din China de atunci, cu cadavrele găsite pe drum, care nici nu mai indicau provenienţa lor umană, ci doar a unui animal mort, a unei jucării stricate şi abandonate, în care era imposibil să mai găseşti asemănarea cu o fiinţă vie – toate au avut un efect transformator. Pentru ea, această întâlnire cu moartea, cu holera, reprezintă o trezire la realitate. Mei-Tan-Fu, epicentrul bolii, devine astfel, surprinzător, locul care-i oferă şansa de a-şi găsi utilitatea, ba chiar şi identitatea.

Cartea are o arhitectură aproape simetrică, în care Kitty este pusă în faţa unor situaţii similare, înainte şi după experienţa trăită cu Walter în China, experienţă care-i clarifică evoluţia sa interioară.

Atât filmul, cât şi cartea, chiar dacă au un final diferit, articulează splendid mesajul găsirii de sine. Al căutării păcii interioare şi al eliberării de pericolele lumii, de unele iubiri toxice care umilesc, dar şi al unor încorsetări spirituale.

În această realitate, unii caută răspunsuri în religie, alţii în dragoste, alţii în droguri şi în whisky – aşa cum o face Waddington, un personaj pitoresc, cu limbă slobodă şi vocabular colorat. El se întreabă dacă toate aceste căutări duc, de fapt, undeva. Eu, însă, mă întreb dacă există libertate absolută şi dacă această căutare a unui spirit ne-personificat, ne-încarnat, complet liber, se poate găsi în planul posibilului.

Totuşi, oare cine nu are nevoie de eliberarea de propriile sale inhibiţii, făcând posibilă înfruntarea fără frică a lucrurilor ce vor să vină?

La scară mult mai mare, cartea aduce omenirea faţă în faţă cu pierzania ei şi ridică anumite întrebări, ca cele pe care ni le punem noi azi, un secol mai târziu, când ne confruntăm cu o altă pandemie. Nimic nou sub soare.

Vălul pictat este o carte relevantă şi azi, care merge direct în miezul înţelegerii a ceea ce suntem şi te lasă cu multe lecţii învăţate. Romanul e scris într-o engleză splendid articulată, fără să fie ostentativă. Grandoare necăutată. Obţinută totuşi prin căutarea simplităţii.

Vorbim despre o poveste incitantă, bine spusă, ce te ţine cu sufletul la gură şi lasă urme în inima oricui o află. O poveste despre „...vălul pictat pe care muritorii îl numesc Viaţă"...

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Pradă uşoară

Reiner Kunze (Germania)

Se ţin de telefonul celular

Ce este şi ce-a fost
se poate accesa
din buricul degetului

Dar ei deja nu mai ştiu
nici ce anume nu mai ştiu

Ecou

Sultan Catto (SUA)

Să explorezi a gravitaţiei memorie, de spirit sfidătoare,
cătând după visata lumină azurie a florii de lavandă
şi contemplând învolburaţii stropi de ploaie
să vezi cum prind şi oglindesc spaţiul de dincolo.
De-am izbândi să întreprindem saltul cuantic,
menitul pas departe să ne poarte,
afla-vom împreună viitorul, dar ne-am putea întoarce oare
având astfel ştiinţă de teoria întregii noastre firi?
Doar ceva corzi azi nouă ne lipsesc,
şi-algebrice, din dulci visări mistere,
spre poezia spaţiului, subţirile cărări
şi-o neagră gaură infimă, să ne deschidă drum.

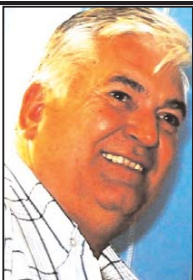
Trandafirul din Lesbos

Henrik Nordbrandt (Danemarca)

Am primit trandafirul acela
de la o necunoscută
în timp ce mă îndreptam spre un oraş străin.
Acum, după ce am ajuns în oraşul acela
şi am dormit în paturile lui,
am jucat cărţi sub chiparoşii lui,
m-am îmbătat prin tavernele lui,
privind cum venea şi pleca,
cum se ducea şi întorcea acea femeie,
nu mai ştiu unde să-l arunc.
Oriunde merg, pluteşte-n aer mireasma lui
şi acolo unde n-am ajuns, îmi pare că îi zac
veştede şi mototolite petalele în praf.

Istoria de lângă noi

Continuitatea creştinismului în spaţiul etnic al Daciei (I)

Florian COPCEA

Credinţa creştină a avut, dincolo de orice temeiuri, provocări şi speculaţii, un rol însemnat în continuitatea daco-romanităţii nord-dunărene. În *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (Sibiu, 2017), preotul-cărturar prof. dr. Mircea Păcurariu făcea această precizare: „Pătrunderea creştinismului pe teritoriul ţării noastre a fost preluată imediat după întemeierea Bisericii creştine la Ierusalim, când Apostolii Domnului şi apoi ucenicii lor au început lucrarea de propovăduire a noii învăţături creştine, potrivit poruncii date de Mântuitorul însuşi înainte de înălţarea Sa la cer”. Vasile Pârvan (în *Contribuţii epigrafice la Istoria Creştinismului Daco-Roman,* Ed. Atelierele Grafice SOCEC & Co., Bucureşti, 1911), a fost mai pragmatic: „Creştinismul constituia în provinciile dacice încă începând de la sfârşitul secolului II – începutul secolului III d.Hr. o realitate istorică”. Datorită caracterului său popular, creştinismul s-a impus sistematic, în spaţiul etno-genetic daco-roman după anul 380 d.Hr., ca o religie monoteistă, a celor care mărturiseau credinţa în învăţăturile lui Iisus Hristos. La cele de mai sus mai adăugăm că există dovezi certe că legăturile spirituale dintre populaţiile carpato-danubiano-pontice convertite la noua religie şi invadatori nu au fost brusc întrerupte. Obiceiurile venerării de către daci a zeităţilor locale şi în paralel a divinităţilor greco-romane, în special în zonele urbane, s-au desfăşurat cu fidelitate în jurul zeului suprem, Zalmoxis, deseori confundat cu Gebeleizis, zeul fulgerelor şi tunetelor la daci (în opinia lui Ion Iosif Russu, mult contestatul zeu, fiind un „zeu al fulgerului”, descris de Herodot – în *Istorii*, IV, 94 – ca un zeu al morţii, nu putea avea o astfel de identitate, ipoteza respectivă fiind respinsă şi de mitologia indo-europeană care susţine că un zeu al luminii nu putea fi totodată şi un „daimon” al întunericului). Argumentele aduse de I.I. Russu ar justifica doar în parte presupusa dublă identitate a lui Zalmoxis împotriva căruia tracii, pentru a-l îmbuna sau a-l ameninţa (încă nu s-a elucidat în întregime, de istorici, sensul acestui ritual:), „când tună şi fulgeră trag cu săgeţi în sus contra cerului”. Crearea în secolul I î.Hr. a mitului *Cavalerului Danubian / Cavalerul Trac*, fapt care va accentua prezenţa în societatea geto-dacică a unui sincretism religios multicultural, ca o alternativă la curentul roman de introducere în religia autohtonilor a altor zeităţi, a însemnat, fără îndoială, rezistenţa traco-dacilor în faţa credinţelor impuse. Reprezentările *Cavalerului Danubian / Cavalerul Trac* identificate pe diferite piese arheologice sunt interpretate ca fiind un simbol al vitejiei războinicilor călăreţi ai lui Burebista şi ai marelui preot Deceneu. Ele reprezintă un luptător dac călare, purtând celebrul stindard cap-de-lup, unele elemente ale cosmosului şi şarpele, acesta din urmă întruchipând forţele răului.

Iată un scurt comentariu aparţinând lui Paul Ştefănescu despre acest cult, în lucrarea sa *Enigme ale Istoriei Române* (Editura Vestala, Bucureşti): „În secolele III – IV s-a generalizat cultul unui zeu suprem, la origine traco-dac, care, prin sincretism a adoptat o serie de trăsături aparţinând unor zeităţi greco-orientale şi traco-frigiene. Este vorba de un zeu luptător, reprezentat călare, având însemnele stindardului dac, elementele cosmosului şi balaurul ce simboliza forţele răului. Era un zeu suprem al agriculturii şi al păstorilor războinici, reprezentând binele care învinge răul. Acest zeu a apărut în perioada secolelor I î.Hr. – III d.Hr. şi s-a numit «Cavalerul Trac», cultul său atingând apogeul în secolele II – III, când apare deseori dublat simetric. […] Cultul a cunoscut treptat o extindere tot mai mare, cuprinzând provincia Tracia, sud-estul Macedoniei şi, în secolele II – III, Moesiile şi Dacia. […] Cunoaşterea acestui cult se rezumă în prezent la studierea şi interpretarea a circa 226 de reprezentări ale zeilor întruchipaţi pe tăbliţele de piatră (114), de metal (95), de teracotă (4) şi pietre gravate (13). Nu s-a păstrat niciun fel de menţiune literară în privinţa cultului şi niciun fel de inscripţie care să-i menţioneze numele. În şapte cazuri se întâlnesc pe reliefuri dedicate acestor zei scurte inscripţii prezentate sub forma unor criptograme executate cu caractere greceşti, texte devenite prin deteriorare complet indescifrabile. Din cele de mai sus rezultă, în primul rând, că era cu totul interzis adepţilor de a vorbi despre ceremonialul religios, despre modul lui de desfăşurare şi mai ales despre învăţăturile date de preoţi adepţilor. În al doilea rând, era vorba de o religie tainică, complet deosebită de celelalte existente, nefiind îngăduită adepţilor rostirea în public sau, cu atât mai mult, scrierea numelor zeilor adoraţi.” Iată câţiva dintre factorii care au condus la dispariţia cultului acestui zeu păgân: expansiunea creştinismului, punerea pe elemente noi a religiei daco-romanilor, pierderea de către romani a Daciei în anul 271 d.Hr. şi migraţiile popoarelor barbare. Descoperiri de plăcuţe şi basoreliefuri în care apare, în diferite ipostaze, această divinitate a panteonului traco-daco-greco-roman – *Cavalerului Danubian / Cavalerul Trac,* numită de romani *Deus Sanctus Heronau* şi de greci *Theos Heros*, au fost făcute la Capidava, Sucidava, Turnu Severin, Gârla Mare, Polovraci, Sarmizegetusa, Arsa, Calatis, Gura Câlnei, Ostrov, Topraisar, Tomis, Dunăreni, Barboşi,

Viminacium şi Paraćin (Serbia), Oescus şi Rebro (Bulgaria), Virunum (Austria), Roma (Italia) ş.a.m.d. Unii specialişti, şi noi ne raliem opiniilor lor, consideră că eroul trac poate fi asimilat cu un adept autentic al perceptelor Vechii Biserici Valaho-Egiptene.

Mircea Eliade, în *Istoria credinţelor şi ideilor religioase* (Bucureşti, 1968, p. 173), arată că Zalmoxis credea în nemurire, nici el, nici ucenicii săi, „nici urmaşii lor nu vor muri, ci vor ajunge într-un loc în care vor trăi de-a pururi şi se vor bucura de o fericire desăvârşită”. Istoricii antici au manifestat un interes discutabil pentru viaţa apostolică a dacilor, locul central fiind atribuit lui Zalmoxis. Unul dintre aceştia, Strabon (în *Geographia*, VII, 3, 5), nota: „Se povesteşte că unul dintre geţi, cu numele Zalmoxis, a fost sclavul lui Pythagoras (am mai arătat, supoziţia respectivă este destul de contestată, n.n.) şi cu acest prilej a învăţat de la filosof unele ştiinţe ale cerului, altele apoi şi le-a însuşit de la egipteni, deoarece a pribegit şi prin acele părţi ale lumii. După ce s-a întors în patrie, el a câştigat o mare trecere înaintea mai marilor, şi neamului său, deslușindu-le acestora semnele cereşti. În cele din urmă, l-a înduplecat pe rege să împărtăşească domnia cu el, întrucât este în stare să le vestească vrerile zeilor. La început a fost ales mare preot al celui mai venerat zeu. S-a retras atunci într-un fel de peşteră inaccesibilă altora şi acolo şi-a petrecut o bună bucată de vreme, întâlnindu-se rar cu cei din afară, numai cu regele şi slujitorii săi. Regele, când a văzut că oamenii sunt mai supuşi faţă de el ca mai înainte, ca faţă de unul care le dă porunci după îndemnul zeilor, i-a dat tot sprijinul. Acest obicei a dăinuit până în vremea noastră; după datină, mereu se găsea câte un astfel de om care ajungea sfetnicul regelui, iar la Geţi acest om era numit chiar zeu. Până şi muntele (cu peştera) a fost socotit sfânt şi aşa îl şi numesc. Numele lui este Kogaionon, la fel ca al râului care curge pe lângă el. Apoi peste geţi când a ajuns să domnească Burebista, împotriva căruia divinul Caesar s-a pregătit să pornească o expediţie, această cinste o deţinea Decaineos. Iar practica pythagoreică de a se abţine de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zalmoxis.”

Studiind şi judecând descoperirile arheologice paleocreştine (a se vedea inscripţiile creştine de la Moigrad-Porolissum, cele din Transilvania şi Banat, lămpile de cult din lut ars şi bronz, bazilicile de la Slăveni şi Romula, Sucidava ş.a.), devine verosimil faptul că, într-adevăr, creştinarea a favorizat într-o anumită măsură procesul de romanizare timpurie în Dacia şi, fără exagerare, a facilitat întemeierea statului dac a cărui temelie a fost pusă de Burebista, personalitate complexă, „unificatorul pe plan politic al lumii daco-getice, creatorul sistemului de fortificaţii din Munţii Orăştiei, apărătorul independenţei Daciei, regele care a înţeles comandamentele vremii sale şi care a ştiut să găsească mijloacele cele mai potrivite pentru a-şi atinge scopurile politice” (Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice,* Editura Militară, Bucureşti, 1984).

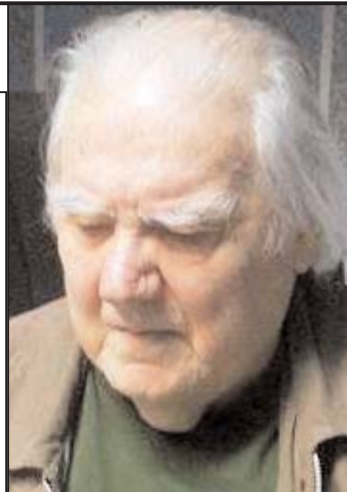
Aşa se explică de ce, după dispariţia lui (în anul 44 î.Hr.) şi alegerea pe scaunul regelui Burebista a lui Deceneu (44 – 27 î.Hr.), în structura societăţii geto-dacilor, potrivit informaţiilor istoricului got Iordanes, originar din Moesia, care a trăit pe la mijlocul secolului al VI-lea (vezi *De origine actibusque Getarum*), şi-au reactivat prezenţa, consolidându-şi astfel poziţia, trei pături sociale: a) „cei care erau de neam (*qui inter eos generosi extabant*), numiţi *tarabostes* sau *pilleati*; b) preoţii recrutaţi din rândurile acestora; c) restul poporului (*reliquam vero gentem*), adică *capillati*”. Caracterizat drept „sclavagist începător”, statul dac intracarpatic, după Constantin Daicoviciu (vezi *Din istoria Transilvaniei,* vol. I, Bucureşti, 1960, p. 28), şi-a păstrat „caracterul patriarhal”, dar în care „nu se poate vorbi de o generalizare a producţiei sclavagiste, ci de un început al ei cu tendinţe spre sclavagism”. Şi Hadrian Daicoviciu, în *Portrete dacice*, adăuga: „Statul dac a apărut ca un instrument al aristocraţiei, fiind menit să-i asigure acesteia posibilitatea de a domina şi exploata masele largi ale oamenilor liberi, dar nenobili. Societatea dacică din secolele I î.Hr. – I d.Hr. n-a fost o societate sclavagistă (deşi sclavia nu-i era necunoscută), pentru că principala forţă de muncă şi principala clasă exploatată era format din oameni liberi. Dacia a cunoscut în această vreme o organizare socială care reprezintă o variantă a modului de producţie tributal, binecunoscut în diferite societăţi antice.”

Întrucât nu ne propunem să explicăm deosebirile de rang dintre exponenţii grupurilor amintite, vom adăuga că centralizarea statului înfăptuită de Burebista a presupus, dincolo de întărirea poziţiei aristocraţiei gentilice, arondarea triburilor, a uniunilor tribale, a oraşelor-state sclavagiste, astfel încât să impună o formă de guvernământ unitară, republicană, inspirată după modelul european. Admitem că noţiunea de stat, la daci, poate avea conotaţii diferite. Sintetizând cele expuse, analizând războaiele purtate între ele de triburi cu scopul de a supune, a captura prizonieri şi de a însuşi bunurile adversarilor, putem afirma că sclavajul se practica, în stare incipientă, în societatea dominată de nobilii geto-daci, aceştia având un cuvânt greu de spus în selecţionarea *nobilissimos prudentioresque viros* din rândul cărora erau aleşi regele şi preoţii (*ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabantur*), al căror rol era să vitalizeze viaţa religioasă a comunităţii şi, când situaţia o cerea, să fie soli ai regelui, împuterniciţi să ducă diferite tratative cu popoarele vecine.

→

Miron Scorobete

Miron Scorobete s-a născut la 1 mai 1933 în comuna Răchitova, judeţul Hunedoara, într-o familie de ţărani. A făcut şcoala în satul Poieni, la Petroşani, Călan, şi şcoala normală din Deva. A absolvit Liceul Pedagogic din Deva, iar în 1957 Facultatea de Filologie a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, unde s-a şi stabilit. Debutează cu poezie în *Almanahul literar,* în 1954, iar editorial cu placheta de versuri *Manuscris* în colecţia „Luceafărul", în 1961. A fost redactor la revista *Tribuna* (1957-1970), redactor şi director adjunct al Studioului de Radioteleviziune Cluj (1970-1983), redactor la Editura Tineretului, redactor-şef la *Renaşterea Română* (1994-1995) şi redactor-şef adjunct la *Cetatea culturală* (din 1998). A colaborat la majoritatea revistelor literare din ţară. A semnat şi cu pseudonimele S. Cerna şi S. Coryll.

A fost distins cu mai multe ordine şi medalii, între care Steaua Republicii, Meritul cultural, Centenar Lucian Blaga etc.

Volume publicate: *Manuscris*, versuri (1961), *Fântâni,* versuri (1966), *Drumul Gomorei,* proză parabolică (1966), *Comoara din Peştera scheletelor*, aventuri pentru copii (1969), *Ultima vânătoare de toamnă*, versuri (1969), *Femeia venită de sus*, proză simbolică (1971), *Crâncena luptă dintre „Ate" şi „Abile",* povestiri SF (1976), *Meduza,* roman (1976), *Poveşti din curtea mea*, povestiri pentru copii (1980), *Trofeul,* povestiri SF (1980), *Sus în satul de argint,* poezii pentru copii (1981), *Cu microfonul dincoace şi dincolo de Styx,* interviuri şi evocări, în colaborare cu Vasile Rebreanu, 2 volume (1979, 1981), *Marile vacanţe,* roman de aventuri (1984), *Imperiul unei singurătăţi,* poezii (1985), *Scrisori din Isihia*, poezii (1987), *Valahia în Cartea Genezei* (sub pseudonimul S. Coryll, 1996), *Norul de martori*, studiu religios (2003), *Dacia edenică,* studiu interdisciplinar (2006).

Cronica apocrifă a alungării din rai

Marian NENCESCU

În 1980, când publica la Editura Dacia, din Cluj, volumul de nuvele *Trofeul*, Miron Scorobete (n. 1 mai 1933, la Răchitova, în ţinutul „magic" al Haţegului, nu departe de Vârful Gugu, o deformare lingvistică de la Kogaion, spun învăţaţii, şi unde, pe fundul unei văi, se află Iezerul Bistriţei, unde se crede că veneau solomonarii să se scalde când urmau ruperi de nori catastrofale) era ceea ce s-ar numi un scriitor consacrat. Cu 9 volume publicate, director-adjunct al Postului Teritorial de Radio Cluj şi privit cu îngăduinţă de critică („Miron Scorobete este un profund. Dar şi un inefabil, tocmai pentru că nu se încadrează în aşa-zisele *curente literare.* Aş spune cu îndrăzneală că este un clasic", afirma despre el Vasile Rebreanu), acest veritabil Martin Eden local, care, după propria mărturisire, la vârsta de 12 ani era purtător de „căciulă" şi încă mai păzea oile, va continua să scrie până târziu, după '90, când publică lucrarea sa fundamentală *Dacia edenică* (2006), precedată de studiul *Valahia în Cartea Genezei* (apărut în 1996, la Editura Promedia Plus, sub pseudonimul destul de transparent S. Coryll), ambele, cvasi de negăsit în librăriile şi anticariatele româneşti. Păstrându-şi cu încăpăţânare numele, în ciuda unei sugestii binevoitoare a lui Marin Preda de a-şi alege un pseudonim, scriitorul se mândreşte cu prenumele de Miron, mai puţin obişnuit în zonă, moştenire de la un unchi matern, care s-a numit astfel în cinstea primului patriarh al Bisericii Române autocefale, vrednicul de amintire Elie/Miron Cristea, în vreme ce patronimul Scorilă, construit după modelul Dan/Dănilă, Voicu/Voicilă (nume grafiat în poloná Voytila şi purtat cu cinste de Sfântul Papă Ioan-Paul al II-lea) pare şi mai vechi, poate chiar *nobil,* dacă ne ducem cu gândul la inscripţia *Decebalus per Scorilo,* descoperită la Sarmisegetuza şi nici până azi lămurită pe deplin.

Numele pare mai degrabă o alăturare a doi termeni Scorilă (rădăcina de la Scor/Scorilo, în albaneză *sker*, a sări, a se roti, şi *beţe* (adică viţă de vie, literal, „din viţa lui Scorilo") şi este construit după acelaşi procedeu prin care profesorul Alexandru Surdu identifica *Dragobetele* ca fiind o contopire a două cuvinte, Drag/Dragoste (Zeul iubirii) şi beţe/bete, de unde şi buchetul de drago-bete/ beţe oferit de flăcăul de însurat viitoarei sale mirese.

Subintitulat „Povestiri s.f." volumul *Trofeul* aduce pentru prima dată în literatura saturată de realism, onirism sau textualism, o temă mai puţin uzitată la noi – cercetarea şi interpretarea imaginilor arhetipale. După Mircea Eliade, primul care a avut intuiţia reinvestirii mitologice a prozei contemporane, Miron Scorobete continuă promovarea unor teme încărcate de conotaţii mitologice „secrete". Mergând pe linia asocierii dintre imaginarul mitic şi pozitivitatea istorică, povestirea *Trofeul,* ce dă numele volumului, pune bazele, în literatura noastră modernă, a ceea ce s-ar numi dorinţa mitică, respectiv trecerea de la evenimentul cotidian la generalizarea de tip comportamental. Din păcate, critica a trecut cu destulă uşurinţă peste acest text, sesizând cel mult... umorul unor situaţii nefireşti. Cât „umor" este în *Trofeul* rămâne de descoperit. Iată subiectul: într-o iarnă „de început de lume", povestitorul întârzie în prezenţa unui cabanier, care-l ispiteşte cu „lichidul fierbinte, gălbui-roşiatic ce sticleşte în cănile smălţuite de lut". Treptat, discuţia alunecă asupra unui trofeu de vânătoare, obiect comun în orice cabană forestieră şi care străluceşte discret în penumbra încăperii. „– La urma-urmei, ce e un trofeu, o pereche de coarne, *acolo*... – Nu acolo, ci *de acolo*", şopteşte insinuant cabanierul. Încet, pe nesimţite, aflăm că podoaba cinegetică este de fapt... un mit. „Acum vreo şapte ani mi-a picat în cabană, degerat, cu o barbă vâlvoi, *ca de rege sau mag asirian* (s.n.), un ins pe care nu ştiai de unde să-l iei şi care s-a prezentat drept cercetător. Era o iarnă grea, când pădurarii nu mai ştiau cum să ocrotească vânatul. Tot atunci au apărut şi braconierii, dovedindu-se că tot omul este cel mai feroce şi mai lacom duşman al sălbăticiunilor... Cam în aceeaşi vreme au bătut la uşa mea doi vânători, care mi-au oferit, într-un balot, o pereche de coarne rămuroase. – Le recunoşti? Ştiam din auzite că în pădure se pripăşise de câţiva ani un exemplar ciudat de cerb, cu o stea mare, albă, în frunte. Cei mai sperioşi susţineau că steaua strălucea în întuneric. *Ce povesteau ei părea o legendă, dar curând subiectul a ajuns o modă"* (s.n.). Pe scurt, cei doi braconieri vânaseră *cerbul fermecat.* „Simţeam o jale cumplită. Să omori un om, te doare, dar când moare un cerb, şi încă unul fantastic, ce faci, îl jupoi şi îl înfuleci la cină? Şi cu ce să-l înlocuieşti, apoi..."

Povestea se amplifică odată cu intrarea în scenă a „magului/regelui asirian". Acesta rămâne cu ochii aţintiţi asupra trofeului, apoi scoate un condei şi câteva foi din bocceluţa sa săracă şi notează înfrigurat semnele ciudate pe care le vede pe coarnele cerbului. „A umplut câteva pagini, apoi s-a oprit cutremurat. Vânătorii au dat să-l salveze, crezând că moare, apoi *magul* a început să vorbească: – Ani de zile am căutat să arăt că vechile civilizaţii *au pierit fără urme* (s.n.). Aproape că m-am consolat că generaţia mea nu va găsi nimic. Şi totuşi, ştiam că undeva, o piatră, un ciob, o pereche de coarne, mă vor duce pe urmele Atlantidei pierdute. E greu să vă explic, dar avem în faţă *exemplul viu* (s.n.) al istoriei pierdute. Coarnele acestui cerb sunt o cronică, o fotografie, o înregistrare ce mă face să cred că cel mai frumos animal al planetei, cerbul fermecat, a existat, într-adevăr. – Aşadar, noi am ucis ultimul exemplar al planetei, se miră vânătorii. – Se pare că da, noroc cu mine că am reuşit să descifrez tainicul înscris de pe coarnele lui. Astfel, înţelesul purtat de spiţa lui s-ar fi pierdut pentru totdeauna." (*Trofeul,* p. 5 şi urm.)

Înţelesul „tainic", literar, simbolic şi sincretic al acestei povestiri îl desprindem răsfoind studiul lui Gilbert Durand, *Figuri mitice şi chipuri ale operei:* „Visul, sau dorinţa mitică, face parte din comportamentul curent al oamenilor. Totul, de la decor, la situaţiile dramatice, se raportează la mituri. Chiar atunci când, aparent, omul demistifică o întâmplare, un eveniment, el nu inventează, ci se plasează, pe curba timpului, pe o traiectorie recurentă." (Bucureşti, Ed. Nemira, 1998, p. 12) Concluzia: izvorul povestirilor vizionare, ca şi al întâmplărilor cu substrat hermeneutic se află în subteranele istoriei. O cercetare a *structurilor imaginarului* ne permite ca, şi în cazul povestirilor cu substrat mito-poetic, să citim în *semne* adevărul din lucruri. Vom găsi astfel răspunsuri la situaţii concrete, de viaţă, care ne privesc direct. Cândva, Oswald Spengler afirma că aceste repere imaginare, aparent pierdute, pot deveni „a doua natură" a sufletului nostru, transformându-se într-o Opera Magna, cum este şi cazul *Daciei edenice,* a lui Miron Scorobete. Astfel de imagini „adevărate", cum sunt cele „citite" de *magul asirian* pe coarnele cerbului vrăjit, acţionează, cum bine observa chiar Miron Scorobete, ca un *palimpsest:* „Cei înzestraţi cu darul vederii dincolo percep în spatele literelor evidente resturi ale scriiturii originale, cu totul alta decât cea vădită, prin care ei ajung la adevărul ocultat de taină. (*Jurnalul intim al Daciei edenice*, ediţia a 2-a, Ed. Renaşterea, 2010, p. 430)

→

Iordanes, referindu-se la atribuţiunile preoţilor, avansează şi un interesant punct de vedere: aceştia aveau obligaţia să săvârşească, în afara cultului strict religios, activităţi de medicină, astronomie/astrologie şi justiţie, dar şi pe cel de „executare a sacrificiilor". De observat, spiritualitatea geto-dacă se exprima pregnant, fără să înlăture, chiar şi în condiţiile în care elementele creştinismului roman penetraseră adânc societatea în formare daco-romană. Trebuie să recunoaştem, apariţia credinţei lui Hristos în spaţiul carpato-danubian este atestată din secolele II – III, noua religie (*illicita*) fiind adusă, cum mai subliniam, de militari, prizonieri, neguţători, meseriaşi, colonişti (*ex toto orbe Romano*) sau persoane oficiale (şi alte categorii de civili) deja creştini, fie prin transfugii din dreapta Dunării, care migrau în nordul fluviului pentru a-şi salva viaţa şi familiile din cauza prigoanelor confesionale. Fără nicio îndoială, putem aprecia că populaţia autohtonă geto-dacică, aflată sub hegemonia militară a romanilor, îşi mărturisea creştinismul „în viaţa de toate zilele, prin purtarea unor cruciuliţe turnate local în tipare specifice, a unor pandantive sau obiecte de podoabă cu semnul sfintei cruci, a unor accesorii de îmbrăcăminte, prin aplicarea unor semne creştine, mai ales sfânta cruce; practica creştină se observă în ritul şi ritualul de înmormântare şi a orientării creştine a mormintelor, a depunerii unor ofrande creştine" (Nestor Vornicescu, *Studii de teologie istorică,* Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1998, p. 114). (Va urma)

Seniori ai culturii

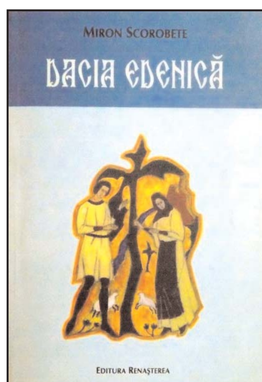
Şi, pentru că această lume veche dispare „sub ochii noştri”, Miron Scorobete a luat hotărârea să adune mărturiile scrise şi nescrise ale trecutului şi să le comunice viitorimii, asta pentru că orice întrebare, spusă ori nespusă, aşteaptă un răspuns. Într-un sens mai larg, *Dacia edenică* este un răspuns prezumtiv la întrebarea: oare ce a vrut să ne comunice creatorul tăbliţelor de la Tărtăria, care a însemnat pe lutul umed gândurile sale, lăsându-ne şi amprenta mâinii cu care a „scris”. După 6.000 de ani, vine şi dezlegarea: scrisul n-a fost în zadar, căci s-a găsit cine să-l citească, dacă nu obiectiv, „ştiinţific”, cel puţin intuitiv. Reinventând poveştile trecutului, cercetând bibliotecile şi răscolind arhivele, vânând, scânteie cu scânteie, adevăruri uitate, Miron Scorobete a reconstruit din cioburi, vise, chiar şi din „coarne de cerb”, partea cea mai importantă a operei sale capitale, *Dacia edenică,* al cărei sâmbure epic, aparent uitat, l-am identificat în povestirea *Trofeul.*

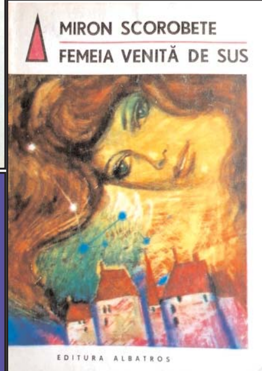
Înainte de a vorbi despre structura compoziţională a acestei opere unicat în literatura noastră, echivalentă (pe alt plan, desigur!) poate doar cu *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir, mai ales în zona ce priveşte infuzia paremiologică şi folclorică, în parte de origine sacră, dar preponderent populară, cu aluviuni antice pătrunse adânc în matca noastră populară, merită stăruit asupra câtorva aspecte teoretice. Primul element, *semnificantul,* în accepţia saussuriană, îl reprezintă dimensiunea concretă a cercetării, impresionantă în sine, constituirea unui aparat simbolistico-mitologic care permite *semnului* (cuvântului obişnuit) să se transforme într-o categorie a *semnificatului*, respectiv într-o alegorie, o metaforă, sau orice altă figură de stil. Altfel, în absenţa acestui mecanism, semnificantul devine imposibil de perceput. Cu alte cuvinte, deliberat, Miron Scorobete selectează, reconstituie sugestiv o serie de imagini *arhetipale*, culese din Sfintele Scripturi, din înţelepciunea vechiului Orient, dar şi din mituri şi tradiţii locale, pentru a le transforma într-o serie de derivanţi cu substrat simbolic. În teoria simbolului, derivaţiile îşi pierd sensul iniţial, se transfigurează, la fel cum pentru creştini Crucea nu este doar un element decorativ, ci un *semn* care funcţionează independent. Pe acelaşi principiu, imaginile literar-simbolice construite de Miron Scorobete în *Dacia edenică* funcţionează în sine, dincolo de arbitrarul semnului sub care au fost create. În acest fel, elemente comune, de natură antropologică, devin, la nivel cultural, simboluri. Într-un text auto-referenţial ce însoţeşte cartea şi la care am făcut deja referire, autorul distinge clar nivelul cultural, în care simbolul se întrupează, de contextul conceptual analizat: „Titlul cărţii mele e interpretat ca exprimând o viziune idilică asupra Daciei. Cu siguranţă, despre orice loc frumos, putem spune că e idilic, iar *edenic* e chiar un adjectiv care sugerează superlativul frumuseţii. Dar, în viziunea mea, Dacia e edenică la propriu, pentru că a făcut parte din Eden. Între *Dacia* şi *edenică* nu este un raport de la substantiv la adjectiv, căci edenic îşi păstrează întreaga vigoare substantivală, vizând nu calitatea, ci chiar Edenul biblic, din care Dacia a făcut parte de la început. Tot aşa, *gura de rai* din *Mioriţa* nu este un peisaj încântător, ci *chiar raiul* (s.n.). Alungat din rai, „mândrul ciobănel” este jertfit chiar de Păstorul cel Bun, care-şi pune astfel viaţa pentru oile sale” (*op. cit*., pp. 379-380).

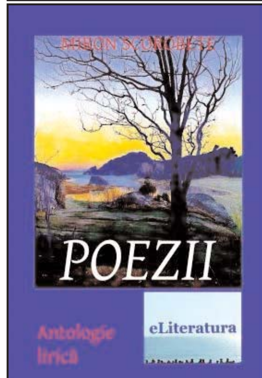
Aşadar, nu *sapienţa,* cu atât mai puţin nu *raţiunea* acţionează la asemenea nivel de referinţă, cât *intuiţia,* „al treilea creier”, cum i-ar fi spus Ernest Cassirier, şi care îi permite lui Miron Scorobete să scruteze trecutul prin prisma interpretărilor simbolice. Cu totul, *Dacia edenică* se situează exclusiv în universul simbolic, dimensiune azi pierdută a gândirii, a *Logosului,* fundamentală totuşi pentru definirea fiinţei umane. Făcând apel la mijlocirea semnelor, Miron Scorobete investighează diverse câmpuri semantice încărcate de semnificaţie, pe care le re-simbolizează progresiv. În acest fel, de la o pagină la alta, de la un capitol la altul, cartea se transformă într-un veritabil *Atlas al imaginarului,* în care imaginile, reinterpretate, nu se epuizează niciodată. Mecanismul prin care urmele culturale aparent uitate, sau ignorate, se transformă într-un act extrem al geneticii simbolice, poartă, în sociologie, denumirea de *traseu antropologic.*

Miron Scorobete urmează, *din instinct,* am spune, acest traseu, stârnind în subconştientul nostru urma pierdută a paradisului. Făcând apel la mit, ca la o *mamă a istoriei,* autorul ne conduce *in illo tempore,* analizând începutul, întemeierea, în cazul nostru *alungarea din rai,* într-o paradigmă mito-poetică. Acolo unde lipsesc dovezile, „sursele”, *izvoarele* cum le spun istoricii, autorul adaugă de la sine singura dovadă palpabilă, *tradiţia,* dacă se poate cea nealterată, genuină, care mai dăinuieşte prin satele româneşti: „Este o prezenţă tainică, cu cât mai reţinută, cu atât mai pregnantă” (*op. cit.*, p. 470), ne asigură Miron Scorobete, care nu are însă nimic comun cu *„dacismul de paradă,* etalat pe post de adevăr autentic de sfertodocţii în căutare de valori moştenite *din strămoşi*”. Cu gândul că „dacă nu face gaură în cer”, *Dacia edenică* a lui Miron Scorobete „tot ajută la vindecarea rănilor văzduhului”, vom privi această carte ca pe o lume independentă, o formă de *Weltanschaung* cultural, o explicaţie provizorie şi pre-ştiinţifică, „dar cu atât mai fermecată, precum coarnele cerbului vrăjit”, a *istoriei alungării din rai.*

Privită în ansamblul ei, *Dacia edenică* nu este o carte obişnuită, ci o enciclopedie, un atlas şi un compendiu istorico-mitologic. Citită pe fragmente, pe capitole, este un izvor nesecat de informaţii, intuiţii şi străfulgerări de gând. Luată împreună, este un poem, o *Cântare a cântărilor* modernă, un psalm închinat creaţiunii divine. Concret, este o alcătuire din *trei părţi* aparent distincte – o *dizertaţie* doctă, ştiinţifică şi foarte exactă despre identificarea terestră a Edenului biblic, apoi *un studiu plastico-estetic* asupra ctitoriei Împăratului Iustinian, de la Ravena, Basilica San Vitale, înscrisă în lista patrimoniului cultural UNESCO, şi, în fine, o interpretare exoterică a *Mioriţei*, cu exemplificări originale extrase din culegerile de folclor din zona Lăpuşnic – Ilia – Hunedoara, în special din *La luncile soarelui. Antologia colindelor laice* (Bucureşti, Ed. pentru Literatură, 1964). Ceea ce surprinde, dincolo de stilul colocvial, aparent accesibil, dar cu deosebire doct, este bogăţia informaţiei. Se poate spune că, de la Nicolae Densuşianu şi Vasile Pârvan încoace, cultura noastră n-a mai avut cărturari de asemenea anvergură, deşi, mai aproape de zilele noastre, un Mihail Diaconescu a ţinut vie flacăra românismului cultural.

Teza principală a cărţii, căreia i se subordonează toate celelalte afirmaţii şi demonstraţii istorico-lingvistice, este că locul unde Dumnezeu a sădit raiul, miticul Eden, „aşezând la vedere tot felul de pomi plăcuţi şi cu roade bune de mâncat”, iar în mijloc „pomul cunoaşterii binelui şi a răului”, cu alte cuvinte localizarea anticei Ţări Havila, despre care vorbeşte şi Moise şi care era înconjurată de râul Fison, unul dintre cele patru râuri ale Paradisului, nu ar fi decât teritoriul actual al României de azi, unde, pe un spaţiu restrâns s-au găsit laolaltă „urme de mamuţi, elefanţi, rinoceri, cămile, pantere şi lei, ca şi cum odinioară toate animalele ar fi trăit împreună, ca într-o rezervaţie, ori s-ar fi pregătit pentru îmbarcarea pe o Arcă” (*op. cit*., p. 19). Spuse simplu, fără o argumentaţie suficientă, astfel de afirmaţii pot stârni cel mult îngăduinţă. Problema localizării Edenului biblic, şi indirect, susţinerea sau negarea tezei creaţioniste, a preocupat din antichitate deopotrivă pe istorici, biologi, teologi. În acest sens, capitolul *Facerea,* din *Biblia*, sau *Sfânta Scriptură*, a fost considerat mult timp imuabil şi de neinterpretat. Asta în ciuda a numeroase izvoare antice care încercau să pună de acord Logosul divin cu realitatea terestră. Meritul de a identifica râul Fison cu Dunărea de azi, Istrul antic, îi revine, susţine Miron Scorobete, unui episcop din Gabala, ce a trăit în secolul al IV-lea d.Ch., Sfântul Efrem Sirul, care, în cartea sa *Comentarii asupra Genezei* (v. *Grădina desfătărilor. O istorie a Paradisului,* de Jean Delumean, Bucureşti, Humanitas, 1997) ne spune deschis: „Cele patru fluvii ale Paradisului erau Nilul, *Dunărea*, Tigrul şi Eufratul”.

Aşadar, trecând de spinoasa problemă a localizării, putem să încercăm identificarea Raiului iniţial/popular, *grădina,* de unde şi sintagma utilizată şi de Papa Ioan-Paul al II-lea „grădina Maicii Domnului”, ca fiind situat la punctul de despărţire al derivei continentelor, situaţie confirmată şi de analiza magnetismului fundului oceanelor. Cu alte cuvinte, nu „naivitatea” celor vechi este de vină pentru lipsa noastră de cunoştinţe, ci chiar noi suntem cei *naivi,* căci nu dăm crezare convingerilor lor bazate pe experienţă. În acest sens, Miron Scorobete citează savanţi care susţin că însuşi biblicul Iov a fost de faţă la tragedia „derivei continentelor”, iar această viziune s-a păstrat în întregime în memoria colectivă a popoarelor din Orientul Mijlociu, „un spaţiu mai familiar Bibliei”.

Demonstraţia acestei teze este cu totul extinsă, capitole întregi ale cărţii fiind dedicate istoriei Istrului şi a popoarelor trăitoare în acest spaţiu, cu deosebire a *fisoniţilor* sau a *danubienilor,* dintre care autorii medievali au identificat pe daci, geţi, moesieni, panoni ori marmaţi/sarmaţi. Cu toţii au fost iniţial *dunăreni fisoniţi,* adică „locuitori ai Raiului”, indiferent dacă şi-au uitat numele sau, cum a spus şi Eminescu în *Scrisoarea III:* „Umbra lui cea uriaşă orizontul îl cuprinde/ ...Iar în patru părţi a lumii/ ...Vede Eufratul şi Tigris, Nilul, *Dunărea bătrână…*” (s.n.).

O altă enigmă dezlegată în carte se referă la identificarea Ţării Havila, sau „Ţara Aurului”, despre care avea cunoştinţă Moise, pe când privea, de pe Muntele Nebo, spre „ţara visului său”, cu (actuala) Dacie istorică. Situată pe malul „Dunării aurite”, Ţara Havila, prezentă şi în *Cartea Genezei*, nu poate fi decât zona din jurul Roşiei Montana, odinioară cel mai mare rezervor de aur al Europei, azi doar un teren steril, o ruină înecată în cianuri, după două milenii de exploatare furibundă. Nici Paradisul hiperboreic nu e prea departe. Tradiţia ne spune că, înainte de a se stabili la Delfi, Apollo Hiperboreanul ar fi avut cetatea de scaun chiar în inima Daciei, la Apulum, iar hotarul dintre ţinutul edenic şi nordul extrem s-ar situa undeva în judeţul Bistriţa-Năsăud, la limita spaţiului cultivat cu viţă de vie, asta pentru că, ne spune Miron Scorobete, citându-l pe Teohari Antonescu, la vremea sa membru marcant al „Junimii”: „Patria primitivă a viţei de vie a fost iniţial în ţinuturile păduroase ale Pontului şi ale Traciei, de unde s-a răspândit pretutindeni” (v. *Dacia, patria primitivă a arienilor,* Galaţi, Ed. Porto Franco, 1977).

→

Ştiinţa, parte a culturii

Seminarele matematice la universităţi româneşti, înainte de 1948

Eufrosina OTLĂCAN

Folosesc cuvântul *seminar* cu pluralul *seminare,* deoarece pluralul *seminarii,* folosit în întreg secolul XX de autorii matematicieni şi de istoriografi ai matematicilor, acceptat de dicţionarul limbii române pe care-l menţionez mai jos, este ieşit acum din uz, dacă nu chiar refuzat sau considerat incorect de unele dicţionare.

După această precizare, necesară pentru justificarea titlului lucrării, trebuie să prezint definiţia cuvântului *seminar,* pentru care extrag sensurile date în *Dicţionar universal ilustrat al limbii române,* Ed. Litera, 2010: 1. seminar teologic, 2. formă de activitate didactică în învăţământul superior, 3. seminar pedagogic, 4. cerc de studii pe lângă o instituţie sau o organizaţie, pentru cercetarea şi dezbaterea unor probleme speciale (profesionale); serie de şedinţe organizate în acest cadru.

Subiectul anunţat în titlul lucrării se referă la acest al patrulea sens al termenului *seminar.* Totuşi, vom vedea că definiţia 4 de mai sus nu este suficient de largă pentru a acoperi în întregime activitatea pe care au denumit-o astfel matematicienii din universităţile noastre.

Mai recent, găsim şi alte precizări: „Seminarul serveşte pentru a transmite celorlalţi un subiect specific (tehnic sau ştiinţific) studiat anterior de cine îl introduce. Obiectivul principal al seminarului este propagarea cunoştinţelor, care are loc de obicei prin diseminare de informaţii noi despre un anumit subiect, modernizarea datelor cercetării, contestarea prin idei noi şi expunerea datelor actualizate. Seminarele academice sunt, de obicei, date comunităţii academice pentru a prezenta şi discuta informaţii ştiinţifice.” (https://ro.basicdefinitions.org/91=seminar).

Un alt termen pe care l-am întâlnit mai de curând, urmărind evenimente academice, este cel de *brainstorming:* grup de creativitate tehnică prin care se fac eforturi de a trage o concluzie pentru o problemă specifică, adunând o sumă de idei prin contribuţii spontane ale membrilor grupului. Cu alte cuvinte, brainstorming-ul reprezintă o situaţie în care mai multe persoane se întâlnesc, pentru a genera noi idei şi soluţii dintr-un domeniu de interes specific. Fără inhibiţie, oamenii sunt capabili să gândească mai liber şi să sugereze spontan idei noi, pe cât posibil. Toate ideile sunt reţinute, fără a fi criticate, iar după sesiunea brainstorming-ului sunt evaluate.

George Şt. Andonie, în cartea *Istoria matematicii în România* (Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965-1966), vorbeşte despre seminarul matematic ca fiind „cercetarea ştiinţifică stimulată de existenţa unui cadru universitar organizat”. Aşadar, nu doar activitate într-un cerc de studii, cu un anumit program periodic, ci poate fi „o bibliotecă, concentrată prioritar asupra activităţii de cercetare, în regim de funcţionare cu acces liber la rafturi”.

Seminare matematice au existat în spaţiul românesc la scurt timp după înfiinţarea universităţilor, există în toată lumea ştiinţifică, deci şi în România, chiar dacă activitatea s-ar numi *conferinţă* sau *atelier* sau *workshop* sau chiar *brainstorming.*

Istoriograful matematicii G.Şt. Andonie mai foloseşte expresia „seminar de matematică”, deşi primii noştri mari matematicieni, care au introdus această formă de studiu şi cercetare, au fost inspiraţi de activitatea de la Collège de France, unde era numită *séminaire mathématique.*

Mă opresc la o prezentare a ceea ce au fost

seminarele matematice înainte de anul 1948, anul care a bulversat întreaga activitate şcolară şi academică din România.

Privind modul în care s-a desfăşurat activitatea creatoare a matematicienilor români, George Şt. Andonie scrie: *Activitatea matematicienilor noştri din perioada cuprinsă între anii 1900 şi 1948, deci în prima jumătate a secolului al XX-lea, se caracterizează în primul rând printr-un individualism specific. Într-adevăr, cu toate afinităţile ce apar uneori în preocupările matematicienilor noştri, nu se poate afirma că precumpănesc lucrările originale matematice făcute în colectiv sau lucrări ale personalităţilor urmărind acelaşi ţel matematic*. (vol. 2, p. 13).

Sosiţi cu doctorate obţinute la universităţi din Franţa, Germania sau Italia, cu teze publicate, în care prezentau contribuţii originale foarte apreciate, care şi-au găsit loc în ştiinţa universală, matematicienii români deschideau drum de cercetare în ţară pentru cei mai tineri, care se formau în facultăţile româneşti de profil.

Şi tot Andonie (vol. 1, p. 309) spune că în jurul *a trei iniţiatori ai şcolii matematice române – Ţiţeica, Pompeiu, Lalescu – s-au format matematicienii noştri ai primei jumătăţi a secolului al XX-lea. […] În jurul lui Ţiţeica s-au format geometrii, Pompeiu a avut un seminar special de matematici în Bucureşti, a fost şi directorul seminarului matematic din Cluj. În jurul lui Lalescu – de scurtă durată, căci scurtă i-a fost viaţa – au roit cei cu preocupări de algebră sau de teoria ecuaţiilor integrale.*

Vorbind de seminare matematice în ţară, primul care şi-a primit această denumire a fost creat la prima universitate românească, Universitatea din Iaşi, care data din anul 1860. Meritul de a fi înfiinţat primul seminar matematic în România îi revine profesorului Alexandru Myller (1879-1965), o mare valoare a ştiinţei matematice. În 1906 îşi obţinuse titlul de doctor în matematici la Göttingen, sub conducerea lui David Hilbert, având în comisia de susţinere a tezei alte două somităţi ale matematicii universale, Felix Klein şi Hermann Minkowski. Alexandru Myller a fost membru de onoare al Academiei Române din 1938, rector al Universităţii din Iaşi (1944-1945) şi Doctor Honoris Causa al Universităţii Humboldt din Hamburg în 1959.

În anul 1910, când este numit în Facultatea de Ştiinţe a Universităţii din Iaşi, Al. Myller cere ministrului Spiru Haret un fond pentru procurarea de cărţi. Fondul i-a fost acordat şi astfel s-a creat o bogată bibliotecă ce a primit denumirea de „Seminarul Matematic din Iaşi”, astăzi numindu-se Seminarul Matematic „Alexandru Myller”.

În teza sa de doctorat, Alexandru Myller s-a dovedit un fin creator în domeniul analizei matematice – mai precis, al ecuaţiilor diferenţiale, care l-au condus la ecuaţii integrale; în construcţia acestei legături, Myller are prioritate. Revenit în ţară, Alexandru Myller va fi şi un strălucit geometru. Într-una dintre cercetările sale, publicată în analele universităţii ieşene (*Ann. Scient. de l’Univ. de Iassy,* t. XXII, fasc. 1, 1941, pp. 127-136), prezintă curba pe care o numeşte *Curba Smi*, în cinstea, nu a unei persoane, ci a acestui organism viu care era Seminarul matematic. De altfel, din 1910 şi până la pensionare, a funcţionat ca profesor de geometrie analitică şi diferenţială al facultăţii de ştiinţe a Universităţii din Iaşi, chiar dacă a continuat să publice şi rezultate noi în domeniul ecuaţiilor integrale.

→

Pagini substanţiale ale cărţii sunt rezervate analizei *Mioriţei,* o baladă, în accepţia lui Miron Scorobete, de origine precreştină, având aceeaşi „sursă” ca şi colindele. Fără a-i nega un anume „duh hristic”, cercetătorul observă că această creaţie este anterioară Evangheliilor, influenţele biblice fiind doar o urmare a „prelucrării folclorice îndelungate”. Argumentele folosite ţin de o anume evidenţă factuală ce vine în contradicţie cu imaginile biblice curente. În accepţia sa, Păstorul cel Bun (epitetul „bun” include, în accepţia antică, şi calitatea de „frumos”/*o kalos*, echivalentul popular al sintagmei „mândru” – n.n.) este chiar Iisus Hristos, iar „măicuţa bătrână” care îl caută este în realitate o licenţă literară, fiind vorba de Maica Domnului, care, se ştie, atât în folclor, cât şi în tradiţia biblică, era foarte tânără, aproape o copilă. („Plimbă-mi-se plimbă/ Cea maică bătrână/ *Cea Sfântă Marie*...”) Tot „duhul hristic” este invocat şi pentru a justifica cel mai controversat gest al ciobanului mioritic: „lipsa de reacţie” în faţa morţii. „*Mioriţa* e un caz unic, conchide Miron Scorobete, deoarece *se întemeiază pe o jertfă,* un sacrificiu ritual de care nu a fost străin nici Mântuitorul. Este un gest asumat, o auto-jertfă în care Păstorul se oferă pe sine ca Miel de jertfă.” Teza nu este nouă. În culegerea *Mioriţa în cumpăna vremurilor*. *Perspective filosofice* (Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2016), cercetătorul Mihai Popa consideră balada drept „o reprezentare a unui ritual de trecere”, respectiv un ritual păgân (probabil traco-getic) de petrecere din viaţă, de dezlegare de ispitele şi suferinţele lumeşti, şi de resemnificare, printr-un legământ ritualic, cu lumea de dincolo. Trecerea este firească, iar timpul care ritmează viaţa trebuie astfel rânduit ca să ritmeze şi cu lumea de dincolo. Teza „căsătoriei mistice” între păstor şi moarte este comună în cultura noastră filosofică, fiind adesea reluată, în variante eseistice, de Dan Botta, Liviu Rusu ori Lucian Blaga, totul conducând spre o interpretare de tip antropologic: la români, ca şi la alte popoare din spaţiul balcanic, analogia ritualurilor funerare pentru tânărul necăsătorit, cu o formă de unire cu universul, este comună (v. *Cele mai vechi variante ale Mioriţei,* în *Dacoromania*, serie nouă, 1994, p. 87).

Miron Scorobete vede în acest gest o formă de „antropomorfizare naivă”, păstrată în subconştientul colectiv din vremurile străvechi, mai degrabă o prefigurare a lui Iisus Hristos sub formă de cioban, decât o reprezentare a Sa. Convieţuirea cu Dumnezeu, moştenită din vremea când a existat o „intimitate desăvârşită”, respectiv din timpurile edenice, s-a păstrat atavic în memoria generaţiilor care au şlefuit şi desăvârşit balada, aducând-o „la zi”, respectiv, în timpurile noastre.

Ca o concluzie, Miron Scorobete accentuează pe ideea că literatura folclorică a românilor este fundamental precreştină, că *Mioriţa* vine „de la facerea lumii” şi că, dincolo de expresia lirică, ea comunică viitorimii *un cod de înţelepciune*, moştenire din vremea locuirii în rai, dar şi cunoştinţe necesare şi fundamentale, mai vii şi mai adevărate decât orice alte izvoare istorice, fie arheologice, fie documentare. Acolo unde lipsesc documentele, iar istoria noastră este văzută adesea ca o carte cu filele albe, fiindcă a existat un interes să fie şterse, ori ascunse, Miron Scorobete vede un palimpsest ce poate fi şi trebuie citit în întregime. Adevărul stă în texte vechi, în cunoştinţe intuitive, în morala, comportamentul şi în profilul sufletesc al neamului. „Învăţătura lui Zamolxe a supravieţuit, nu paralel, ci împletită cu creştinismul”, ne spune acest înţelept ce îşi asumă integral zamolxismul, ca pe o doctrină fundamentală pentru spiritualitatea omenirii întregi.

Ştiinţa, parte a culturii

Lucrările lui Myller de geometrie au condus la numeroase cercetări ale unor matematicieni din Italia, URSS, Japonia şi România. În literatura matematică universală dedicată studiilor de geometrie diferenţială a curbelor şi suprafeţelor, sunt înscrise şi *reţelele Myller.*

Opera de creaţie a profesorului academician Al. Myller este o operă de geometru, cu specialitatea geometrie diferenţială; el este iniţiatorul şcolii de geometrie diferenţială de la Iaşi, scrie Andonie (vol. 2, p. 232). Această calitate i-a fost recunoscută lui Al. Myller de marii matematicieni români care au predat temporar la Iaşi, D. Pompeiu, V. Vâlcovici, Gh. Vrănceanu, Simion Stoilow, Gr.C. Moisil, dar şi de cei care şi-au dedicat toată viaţa profesională universităţii ieşene: Octav Mayer (1895-1966), Ilie Popa (1907-1983), Mendel Haimovici (1906-1973), Froim Marcus (1904-1983), care s-au format în jurul seminarului matematic. O poziţie aparte o are Octav Mayer, care este primul doctor în matematici de la Iaşi, doctoratul său fiind condus de Myller. Contribuţia lui O. Mayer în cercetarea matematică este remarcabilă, luând în considerare chiar şi numai faptul că terminologia matematică universală păstrează denumirea de *suprafeţe Mayer,* o descoperire care-i aparţine matematicianului român. Matematicianul ieşean Gh. Gheorghiev (1907-1999) şi-a luat doctoratul sub conducerea lui Al. Myller în 1946. Silvia Creangă (1894-1952), prima femeie cu doctorat în geometrie diferenţială, l-a susţinut în 1925, la Iaşi.

Seminarul matematic de la Iaşi, pe lângă biblioteca devenită celebră, a fost încadrat cu asistenţi universitari, care apoi au avansat în cariera universitară, au elaborat valoroase lucrări originale publicate şi au obţinut doctorate în ţară sau în străinătate. Astfel sunt: Mendel Haimovici (Roma, 1933), Ilie Popa (Iaşi, 1934), Silvia Creangă (Iaşi, 1925), Ion Creangă (Roma, 1939), Gh. Gheorghiev (Iaşi, 1946), Florica Câmpan (1906-1993), cu doctoratul luat la Iaşi în 1942.

În seminarul matematic de la Iaşi s-a creat şi un grup de cercetători în istoriografia matematicii române şi străine – sunt citaţi aici Ilie Popa şi Florica Câmpan. În revistele *Natura* şi *Gazeta Matematică* s-au publicat multe articole dedicate istoriei matematicii.

Seminarului matematic i se datorează o mare parte a realizărilor şi a succesului şcolii matematice de la Iaşi.

În organizarea Seminarului–Bibliotecă, Alexandru Myller a fost susţinut de soţia sa, şi ea cu doctorat în matematici de la Göttingen (1906), profesor la aceeaşi facultate, Vera Myller-Lebedev (1880-1970). De multe ori, soţii Myller cumpărau din banii lor cărţi cu care înzestrau biblioteca. Sprijin a mai venit şi din partea profesorului Victor Vâlcovici, care a funcţionat la Iaşi între anii 1913 şi 1921.

Şi după mai mult de 100 de ani, această bibliotecă este o oază de cunoaştere şi inspiraţie pentru cei care se înclină către matematici. Citez din capacităţile pe care le înregistrează astăzi, căci nu şi-a pierdut elanul de dezvoltare prin slujitorii ei. (www.bcu-iasi.ro/biblioteca-seminar-matematic). Biblioteca Seminarului Matematic deţine colecţii importante de documente (cărţi şi periodice) din toate domeniile matematicii pure şi aplicate, informaticii, precum şi titluri din domeniile fizicii. Beneficiarilor le sunt puse la dispoziţie şi materiale de referinţă (dicţionare şi enciclopedii generale şi de specialitate, reviste de referate –

Mathematical Reviews, Zentralblatt für Mathematik, Applied Mechanics Review, Referativnîj Zurnal-Matematika, Referativnîj Zurnal-Mehanika etc). Între documentele bibliotecii se află, pe lângă fondul de carte curentă, şi un fond de carte veche şi manuscrise, cuprinzând aproximativ 300 de volume apărute înainte de 1850. De asemenea, în bibliotecă există operele complete în original ale marilor matematicieni şi fizicieni cum ar fi: Euclid, Christian Huygens, Isaac Newton, Jacob Bernoulli, Leonard Euler, Joseph Louis Lagrange, Pierre-Simon Laplace, Karl Friedrich Gauss, Auguste Louis Cauchy, Niels Henrick Abel, Henri Poincaré etc. Alături de colecţiile de cărţi se află şi peste 700 de titluri de periodice de specialitate.

Sub titulatura de *seminare matematice* (s-a folosit şi termenul de *seminar de matematici*) au funcţionat şi la secţiile de matematică de la Facultăţile de Ştiinţe ale Universităţilor din Bucureşti şi Cluj, încă de la înfiinţarea acestora (1864, respectiv 1919). În cele trei universităţi româneşti, modul de organizare al acestor seminare a fost diferit de la o universitate la alta.

La Bucureşti, primul seminar matematic a fost Seminarul „Pompeiu" şi a funcţionat mai întâi pe lângă catedra de mecanică, apoi şi la catedra de teoria funcţiilor. În acest cadru, aveau loc şedinţe conform unui anumit program anunţat şi era, în general, prezidat de profesorul Pompeiu, iar, uneori, de profesorul Octav Onicescu. De regulă, se făceau comunicări de către tineri cercetători, sau se discutau probleme matematice la ordinea zilei. În multe cazuri, prezentau absolvenţi sau studenţi ai profesorului Pompeiu, care le şi dădea multe sugestii, bine venite pentru dezvoltarea în creaţii originale.

Octav Onicescu, după susţinerea tezei de doctorat la Universitatea din Roma, în 1920, merge la Paris, face două comunicări la Seminarul lui Jaques Hadamard, inaugurat în acel an la *Collège de France,* şi organizează, în 1921, un seminar pentru matematicienii români Petre Sergescu, Şerban Gheorghiu, Al. Pantazi, Şerban Coculescu (Pius Servien), chiar în camera de student a lui Sergescu. Aici expunea probleme legate de calculul diferenţial absolut şi despre teoria relativităţii. Revenit în ţară, va fi profesor la Universitatea din Bucureşti şi va crea seminarul de teoria probabilităţilor, cunoscut de-acum ca Seminarul „Onicescu". Bogata activitate a seminarului se vădea în numărul mare de participanţi, care s-au specializat nu doar în teoria probabilităţilor şi a statisticii matematice, ci şi în domenii adiacente, precum teoria măsurii, analiză funcţională, calcul operaţional, teoria grupurilor Lie. La acest seminar participa, între alţii, Gheorghe Marinescu, cu preocupările sale pentru teoria distribuţiilor.

La Facultatea de Ştiinţe de la Universitatea din Cluj, Seminarul matematic a fost iniţial condus de Dimitrie Pompeiu, asociindu-se şi profesorul francez Paul Montel. Datorită lor, s-au publicat monografii matematice la Paris, în Editura Gauthier-Villars. Au fost autori ai monografiilor atât P. Montel, polonezul W. Sierpinski, cât şi românii Tiberiu Popovici şi Petre Sergescu.

Din structura iniţială a Secţiei de Matematică a Universităţii din Cluj, am reţinut că organizarea Seminarului matematic a fost încredinţată la două catedre. La catedra de analiză matematică, seminarul a avut un director în persoana şefului catedrei, Gheorghe Bratu, iar la catedra de teoria funcţiilor, unde seminarul s-a numit Seminar de geometrie, director a fost şeful catedrei, Aurel Angelescu.

→

Semn(al) de carte

Poeţi de limba română din Serbia, *O sută şi una de poezii,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2020

Este vorba despre cinci volume, cu poeme de tot atâţia poeţi din Banatul Sârbesc, anume, alfabetic: Slavco Almăjan, Petru Cârdu, Nicu Ciobanu, Radu Flora şi Vasko Popa. În toate cazurile, antologarea, prefaţa şi selecţia reperelor critice aparţin lui Florian Copcea, care realizează şi biobibliografia în cazul lui Nicu Ciobanu. La rândul său, Nicu Ciobanu este autorul biobibliografiilor celorlalte patru volume.

***Din Basarabia. Poeme alese.* Poeme de Nicolae Dabija, Dumitru Matcovschi, Grigore Vieru, selecţie de Iuliana Gorea Costin, Editura UZP, Bucureşti, 2019**

Prin această ediţie vă propunem unele din cele mai îndrăgite poezii din creaţia poeţilor Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi şi Nicolae Dabija – părinţii spirituali ai zeci de generaţii, care au săvârşit la începutul anilor 1990 renaşterea naţională în Moldova de răsărit.

Dorim să vă împărtăşim din izvorul cunoaşterii de înălţimi şi profunzimi, din sublimul pe care-l încercăm pătrunzând în esenţa lucrurilor sfinte: Patrie, Mamă, Dor… Acolo, peste Prut, de la poeţi, mesageri ai adevărului şi ai dreptăţii, s-a învăţat ce înseamnă conştiinţa de neam. La Casa Scriitorilor, spaţiu pe cât de mioritic, pe atât de vulcanic, s-a constituit mişcarea de rezistenţă, căreia îi datorăm revenirea, acum 30 de ani, la limba română în grafia latină.

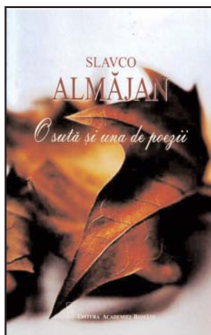
Aici, în sânul ţării, constatând cât de dureroasă a fost înstrăinarea, nu doar pentru noi, români rupţi din trupul Patriei, mi-am propus să susţin, printr-un şir de acţiuni, circuitul valorilor româneşti, În contextul Centenarului Marii Uniri, ediţia de faţă are o semnificaţie aparte. (Iuliana Gorea Costin, pe caseta care ţine laolaltă cele trei volume)

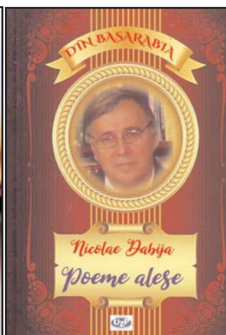
Gabriel-Octavian Nicolae, Marian Moşneagu, Gheorghe Stănescu, *1895-1945. Printre sute de catarge. Serviciul Maritim Român. Album omagial editat la 125 de ani de la înfiinţare,* Colecţia Poveşti Marinăreşti, Editura Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, Bucureşti, 2020

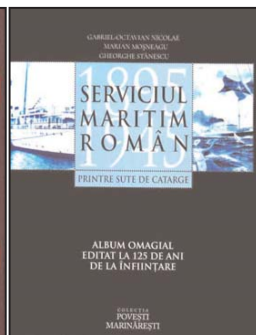
Naşterea, mărirea şi decăderea Serviciului Maritim Român reprezintă o pagină de istorie autentică din trecutul glorios al Marinei Române. O cronică episodic studiată şi rareori invocată ca argument solid pentru potenţialul nostru uman, comercial şi managerial. O istorie din epoca romantică a navigaţiei româneşti, evocată adesea cu nostalgie de lupii de mare din primele generaţii de temerari navigatori pontici. (Autorii, pe coperta a patra)

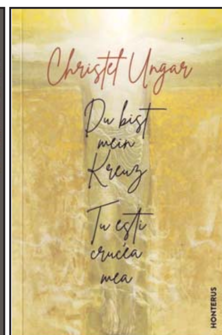
Christel Ungar, *Du bist mein Kreutz/Tu eşti crucea mea,* Editura Honterus, Sibiu, 2020 (traducerea în germană de Beatrice Ungar)

Cu cât înaintezi mai departe pe coridoarele slab luminate ale acestei cărţi, străbaţi un scurt drum al Calvarului – fireşte, m-am molipsit şi eu de apetenţa imagistică a poetei –, pentru că această călătorie este, de fapt, trecerea printr-o strâmtoare străbătută de ecourile promiţătoare sau, şi mai des, lipsite de perspectivă ale unei iubiri ce pare a se consuma mai mult în gând. (Nora Iuga, pe coperta a patra)

Centenarul Zadeh

Ioan DZIŢAC

Creatorul logicii fuzzy: Lotfi A. Zadeh (1921-2017). În anul 1965, Lotfi A. Zadeh a publicat în revista *Information and Control* articolul *Fuzzy sets*, articol care azi atinge peste 116.000 de citări. Suma totală a citărilor, pentru toate lucrările sale, depăşeşte 251.000. Pe baza noţiunii de mulţime fuzzy (vagă) a apărut *logica fuzzy* şi conceptul de *soft computing*, cu implicaţii extrem de importante în inteligenţa artificială. În 2017 am publicat, în *International Journal of Computers, Communications & Control* (*IJCCC*), o lucrare de 42 de pagini despre viaţa şi opera lui Lotfi A. Zadeh [1], din care voi folosi anumite informaţii în acest material.

Lotfi A. Zadeh, părintele mulţimilor şi logicii fuzzy, savant inter şi multidisciplinar (inginer, matematician, informatician, logician, cercetător în inteligenţa artificială), s-a născut la 4 februarie 1921, la Baku, în Azerbaijan. Mama sa era medic pediatru (de etnie ruso-evreiască), iar tatăl său ziarist delegat de Iran (de etnie azero-iraniană).

Iată ce zice Lotfi A. Zadeh referitor la etnia/naţionalitatea sa: *Întrebarea nu este dacă sunt american, rus, iranian, azer sau altceva. Am fost modelat de toţi aceşti oameni şi aceste culturi şi mă simt destul de confortabil printre toţi.*

În 1905, mama lui Lotfi, Fanya Korenman, împreună cu familia sa, s-a mutat din Rusia la Baku şi s-a stabilit acolo. A absolvit gimnaziul pentru fete din Tbilisi (Georgia) în 1918, iar pe urmă a absolvit Universitatea de Stat din Azerbaidjan, Facultatea de Medicină, Departamentul de Pediatrie. Tatăl lui Lotfi, Rahim Aleskerzade, care era din Ardabil (Azerbaidjanul de Sud), a absolvit Universitatea de Stat din Azerbaidjan, Facultatea de Jurnalism. Părinţii lui Lotfi s-au întâlnit în timpul studenţiei şi s-au căsătorit în 1920 la Baku. Când Lotfi a împlinit 10 ani, în 1931, familia Zadeh s-a mutat la Teheran, în Iran, unde Lotfi a făcut liceul şi a absolvit Facultatea de Inginerie Electrică. În 1943 a emigrat în SUA şi a obţinut masterul la celebrul Massachusetts Institute of Technology (MIT) şi doctoratul la Universitatea Columbia, unde a şi profesat un an, devenind apoi profesor la Universitatea din California, Berkeley. A fost director al institutului de cercetare *Berkeley Initiative in Soft Computing* (BISC), din anul 1991 până la deces. A decedat la 6 septembrie 2017 în California, SUA. A fost lucid şi activ aproape până în ultima clipă.

Corpul neînsufleţit al lui Lotfi Zadeh, conform testamentului său, a fost adus în Azerbaidjan şi a fost îngropat pe Aleea de Onoare a cimitirului din Baku. Pe mormântul său a fost ridicată o piatră funerară, sculptată de artistul naţional, academician Omar Eldarov (www.ict.az) – Fig. 2. Eldarov a spus că monumentul are un stil autentic şi complet inedit: „Există un simbol al uşii în piatra funerară, ceea ce înseamnă că Lotfi Zadeh a deschis uşa ştiinţei mondiale, iar simbolurile care se reflectă pe uşă au fost dezvoltate, ceea ce reprezintă o mare deschidere către ştiinţă." (https://zoologiya.az/en/news/1711).

De la Cantor la Zadeh. Dificila naştere şi recunoaştere a mulţimilor în matematică. Este foarte interesant că atât teoria clasică a mulţimilor (Cantor, 1870), cât şi teoria mulţimilor fuzzy a lui Zadeh (1965) au fost întâmpinate la început cu rezistenţă şi uneori chiar cu ostilitate de către unii dintre confraţii lor conservatori. Atât Cantor, cât şi Zadeh merită tot respectul pentru curajul lor.

În matematică, după cum este bine ştiut, între noţiunea de *mulţime* şi *logică* există o strânsă legătură. Matematicianul german Georg Cantor (1845-1918) introducea în 1870 *noţiunea naivă de mulţime,* numită azi şi mulţime clasică sau *mulţime crisp*. Într-o mulţime crisp un element/obiect *aparţine sau (exclusiv) nu aparţine* acelei mulţimi (*tertium non datur*). Ea corespunde *logicii clasice, aristotelice,* numită astfel în onoarea lui Aristotel (385 î.Hr. – 322 î.Hr.) – discipolul lui Platon (427 î.Hr. – 347 î. Hr.). În matematică, mulţimea crisp corespunde *logicii/algebrei boolene,* numită astfel în onoarea filosofului, matematicianului şi logicianului englez George Boole (1815-1864), care a introdus noţiunea de latice, noţiune care a stat la baza definirii ulterioare a algebrei boolene. Logica booleană a stat la baza construcţiei circuitelor logice ale calculatoarelor cu arhitecturi de tip Turing-von Neumann.

1

2

Cantor a fost atacat însă de o serie de matematicieni de seamă, primul fiind Leopold Kronecker (1823-1891), care îl numea pe Cantor „şarlatan ştiinţific", „renegat" şi „corupător de tineret". Criticile dure au fost însă urmate de recunoaşteri şi premii ulterioare. În 1904, Societatea Regală din Londra i-a acordat Medalia Sylvester, cea mai înaltă onoare care se putea conferi pentru matematică. David Hilbert (1862-1943), unul dintre cei mai influenţi matematicieni de la sfârşitul sec. XIX şi începutul sec. XX, a apărat teoria lui Cantor, declarând: „Nimeni nu ne va expulza din paradisul pe care l-a creat Cantor". Ulterior, s-a ajuns la cutuma că o teorie matematică nu este suficient de riguroasă dacă nu este exprimată în limbajul teoriei mulţimilor.

Chiar şi la câteva decenii după moartea lui Cantor, un alt matematician şi filosof important, Ludwig Wittgenstein (1889-1951), încă se plângea că matematica este „călărită prin limbajele pernicioase ale teoriei mulţimilor", teorie pe care a respins-o ca „absurditate absolută", care este „de râs" şi „greşită".

În 1965, Lotfi A. Zadeh a introdus noţiunea de *mulţime fuzzy,* pe baza căreia s-a dezvoltat ulterior *logica fuzzy* (o logică cu mai multe valori, cu principiul terţului inclus). Iniţial, unii oameni de ştiinţă au tratat cu dispreţ sau chiar cu ostilitate teoria lui Zadeh. Astfel, inginerul şi matematicianul Rudolph Kálmán (1930-2016) a numit logica fuzzy „un fel de permisivitate ştiinţifică". Matematicianul William Kahan (n. 1933) a respins-o, numind-o „cocaina ştiinţei".

Însă, încă în 1968, matematicianul şi logicianul român, pionier al informaticii, Grigore C. Moisil, în lucrarea *Łukasiewiczian Algebras,* valida teoria lui Zadeh într-un memorabil *Acknowledgment: During professor L. Zadeh visit to Bucharest, in the autumn 1967, I became acquainted with his work about "fuzzy sets" as a set theory in a logic with totally ordered set of logical values. The present work exposes the logic of propositions with a totally ordered set of logical values. The models of this logic of propositions uses an algebraic technique very close to that given by us in the study of models for propositional logic with a finite number of logic values.*

Doamna prof. univ. Ioana Moisil, care mi-a pus la dispoziţie lucrarea unchiului său, mi-a povestit că l-a cunoscut pe Zadeh în anul 1967, în copilăria dânsei, cu ocazia unei vizite pe care Lotfi o făcuse celebrului Grigore C. Moisil.

În 1974, Ebrahim (Abe) H. Mamdani (1942-2010) a publicat lucrarea *Application of fuzzy algorithms for control of simple dynamic plant.* În anii 80' inginerii din Sendai, Japonia, au încorporat logica fuzzy în proiectarea noului metrou al oraşului, folosind-o pentru a programa faimoasele porniri şi opriri ale sistemului. A fost al doilea succes practic, după cel al lui Mamdani. A urmat un şir de produse electronice de consum bazate pe control fuzzy, de la aparate casnice la elicoptere fără pilot.

Au apărut şi mulţi adepţi care au adus contribuţii la dezvoltarea teoriei, printre primii fiind Grigore C. Mosil (1906-1973), pe care l-am pomenit deja, apoi informaticianul american Joseph Goguen (1941-2006), inginerul american John R. Ragazzini (1912-1988), conducătorul de doctorat a lui Zadeh, matematicianul american Richard E. Bellman (1920-1984), inginerul german Hans-Jürgen Zimmermann (n. 1934), informaticianul american Ronald R. Yager şi mulţi alţii.

Au urmat recunoaşteri pe plan internaţional, peste 35 de premii şi medalii prestigioase în lumea întreagă.

→

La Seminarul matematic de la Cluj, Petre Sergescu (1893-1954) publică, în 1934, *Lecţiuni privind cercetări recente asupra teoriei polinoamelor,* aceasta fiind „Culegerea de lecţii ale lui P. Montel, rédigées de P.S. în *Publications du séminaire mathématique de l'Université de Cluj,* Paris, 1932". Seminarul matematic a continuat şi la Timişoara, între anii 1940-1945, când facultatea a fost refugiată aici. În lista de lucrări (Andonie, vol. 2, pag. 392) găsim *Catalogul bibliotecii Seminarului de calcul diferenţial şi integral,* 27 pag., întocmit de Petre Sergescu la 25 septembrie 1943, Univ. Cluj, Fac. de ştiinţe, Timişoara, 1943. Vorbind de Cluj şi Petre Sergescu, nu putem să nu ne amintim că el a fondat revista *Mathematica*, în 1929, rămânând secretarul revistei şi numindu-i directori pe Ţiţeica şi Pompeiu.

Printre preocupările seminarelor matematice a intrat, în afară de istoria matematicii, şi filosofia ştiinţei. Octav Onicescu, care absolvise şi facultatea de filosofie, în paralel cu cea de matematică (în 1913), a organizat şi a condus, la Facultatea de ştiinţe a Universităţii din Bucureşti, între anii 1940 şi 1942, un Seminar de filosofie a matematicii. Au mai ţinut prelegeri Barbilian, Vrănceanu, Moisil, N. Teodorescu, Şerban Ţiţeica. Unele prelegeri s-au publicat în revista *Biblioteca Natura*. Exemple: *Reflecţii asupra ştiinţei,* scrisă de Onicescu, în nr. 7 din anul 1944, *Problema determinismului*, de Onicescu în colaborare cu Moisil, Ş. Ţiţeica, Barbilian, în nr. 2 al numitei reviste din anul 1940. Şi Seminarul matematic al Universităţii clujene a publicat comunicări de istoria şi filosofia ştiinţei; un exemplu pe care-l găsim în volumul doi al cărţii lui Andonie, este articolul *Comemorarea iluştrilor matematicieni Émile Picard şi Henri Lebesgue*, scris de P. Sergescu şi Th. Angheluţă, fiind publicat în *Seminarul matematic al Universităţii din Cluj la Timişoara*, în 1942.

Cele scrise mai sus s-au oprit la anul 1948, care, de altfel, este an de graniţă în istoria ştiinţei româneşti. Parcurgând mai departe cartea *Istoria matematicii în România*, vom afla că marii matematicieni de care am amintit aici, care au mai trăit şi profesat în continuare în cele trei universităţi, au continuat să strângă în jurul seminarelor din facultăţi şi în cele din institutele de matematică, pe cei cărora le-au predat ştafeta, iar mulţi matematicieni din noile generaţii au lăsat un nume în istoria ştiinţei universale.

În decursul vieţii universităţilor noastre, matematica însăşi s-a multiplicat, adăugându-şi noi şi noi discipline. Chiar şi denumirea facultăţilor de profil a trecut prin mai multe schimbări. Vorbind numai de Bucureşti, facultatea a parcurs etapele de la Secţie a Facultăţii de Ştiinţe, la Facultatea de Matematică şi Fizică, la Facultatea de Matematică-Mecanică, Facultatea de Matematică, în prezent numindu-se Facultatea de Matematică şi Informatică.

Ştiinţa, parte a culturii

În 1993, profesorul Horia-Nicolai Teodorescu a înfiinţat o Medalie Grigore C. Moisil (de aur, cu sponsorizare externă), prima pe care a primit-o Zadeh la o conferinţă la Aachen (EUFIT), de care era foarte mândru, deoarece, spunea el, „Moisil a fost un bun prieten şi al doilea susţinător celebru al meu".

Mai mulţi matematicieni, informaticieni şi ingineri români au inţiat relativ devreme studii şi cercetări în domeniul matematicii şi al aplicaţiilor mulţimilor fuzzy, obţinând rezultate teoretice şi practice notabile.

Astfel, Grigore C. Moisil (1968) şi Dan Butnariu (1978) au avut contribuţii teoretice importante.

Grupul de la ICI – Bucureşti (începând din 1974), format din ing. Constantin V. Negoiţă, mat. Dan A. Ralescu, mat. Anca Ralescu, mat. Mircea Sularia, ing. Dorin Rădulescu, mat. Ducu Ştefănescu, ing. Dan Drafta, a realizat, pe lângă dezvoltări teoretice, numeroase aplicaţii practice de succes (în managementul construcţiilor, fermelor zootehnice etc.) de-a lungul a mai multor decenii. C.V. Negoiţă a avut o contribuţie importantă şi la apariţia celebrei reviste *Fuzzy Sets and Systems*.

Ulterior, domeniul a fost îmbogăţit de contribuţiile importante ale unor cercetători români, matematicieni, ingineri, fizicieni: George Georgescu, Sergiu Rudeanu, Afrodita Iorgulescu, Ioana Leuştean, Horia-Nicolai Teodorescu, Hariton Costin, Radu-Emil Precup, Dorel Miheţ, Răzvan Andonie, Ilie Gîrbacea, Sorin Gal, Barnabas Bede, Adrian Ioan Ban, Tiberiu Vesselenyi, Simona Dziţac, Ioan Felea, Dan Dumitrescu, Marius Balaş, Valentina Balaş, Marius Tomescu, Sorin Nădăban, Vasile Lupulescu ş.a.

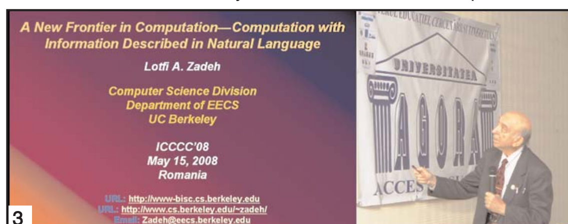
Cum l-am cunoscut pe Lotfi Zadeh. În 2007, la o conferinţă de informatică/calculatoare (SOFA2007), am cunoscut „un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port", încât nu mi-a venit să cred că stau de vorbă cu celebrul om de ştiinţă Lotfi A. Zadeh, părintele logicii fuzzy, ale cărui lucrări le-am studiat şi care sunt citate la ora actuală de peste un sfert de milion de ori. Avea atunci 86 de ani şi umbla prin lumea întreagă, fiind invitat de onoare, ca „un atractor straniu", la diverse conferinţe de informatică/calculatoare. Era plin de energie creatoare şi deborda de generozitate, acceptând să participe la conferinţe internaţionale, fără niciun onorariu, doar pentru „masă şi casă" şi costul biletului de avion. Eu eram un anonim pentru el, publicasem până atunci doar două lucrări care aveau cuvântul „fuzzy" în titlu, dar am îndrăznit să-l invit la conferinţa ICCCC 2008, pe care o organizam la Universitatea Agora din Oradea la Băile Felix. A acceptat! Şi a venit! L-am aşteptat cu maşina la aeroportul din Budapesta. La cei 87 de ani, călătorea singur cu avionul din San Francisco, unde locuia şi era director activ la institutul de cercetări BISC al Universităţii din California – Berkeley, funcţie pe care a ocupat-o până la moartea sa, la 96 de ani. În maşină a aţipit. Când s-a trezit, a început să-mi povestească despre prima sa vizită în România şi încurajările primite de la Grigore C. Moisil, în 1967, la doi ani după ce, cu mare îndrăzneală, a publicat *Fuzzy Sets.* Avea mare nevoie de aceste încurajări atunci, deoarece mulţi matematicieni, logicieni şi ingineri priveau cu scepticism sau îi luau chiar în batjocură noua teorie. Legat de conferinţa ICCCC 2008, i-am spus că l-am planificat să vorbească dimineaţa, dar dacă îl deranjează fusul orar, îl pot reprograma la o altă oră mai convenabilă. Mi-a spus că nu e nevoie, că se adaptează la orice fus orar.

Din păcate, vârsta, oboseala zborurilor din acel an (peste 200.000 mile cu United) şi desele schimbări de fus orar şi-au spus cuvântul. La revelionul dintre 2008-2009 a făcut un atac cerebral. Din fericire, a supravieţuit, şi-a reluat activitatea la BISC şi publicarea articolelor ştiinţifice, dar nu a mai mers la conferinţe la distanţe mari.

Cu ocazia ICCCC2008, consecinţă a unui workshop exploratoriu, am editat în colaborare volumul *From Natural Language to Soft Computing: New Paradigms in Artificial Intelligence* (Editori: Lotfi A. Zadeh, Dan Tufiş, Florin Gheorghe Filip, Ioan Dziţac).

Iată mesajele primite de la Zadeh cu ocazia acestei colaborări: 1) „Dear Professor Dzitac, Please accept my apology for not writing to you earlier. I was away on travel much of the time during the past three weeks. With regard to sending you a paper for publication in your book, I do not have a written version of my presentation. I have other papers, which are attached, which are scheduled for publication in journals. Currently, I am working on a paper but it is on a subject different from the one that I presented in your Conference. I appreciate your including my name as a co-editor of your book *From Natural Language to Soft Computing: New Paradigms in Artificial Intelligence.* However, be sure to list my name after the names of Professor Tufis, Filip and yourself. I should like to take this opportunity again to extend to you, Professor Tufis, Professor Filip and your associates my great appreciation for the very warm welcome which was extended to me in Oradea. With my warmest regards, Sincerely, Lotfi Zadeh." (From: Lotfi A. Zadeh, Sent: Wednesday, July 23, 2008 2:21 AM; To: Ioan Dzitac).

2) „Dear Professor Dzitac: I received copies of the Proceedings and the Journal. I was highly impressed in all respects. You and your colleagues have done an outstanding job. I was very pleased with the inclusion of my powerpoint presentation in the Appendix of the Proceedings. Please accept my compliments and congratulations. I should like to take this opportunity to thank you again for the very warm welcome which you extended to me. Participation in your Conference was a very stimulating as well as pleasant experience. With my warm regards. Sincerely, Lotfi Zadeh." (From: Lotfi A. Zadeh; Sent: Thursday, May 07, 2009 9:51 AM, To: Ioan Dzitac; Subject: Congratulations/Dzitac).

3

4

Vizitele lui Lotfi A. Zadeh în România. După vizita din 1967 la Grigore C. Moisil, Zadeh a mai fost în România la invitaţia prof. univ. Mircea Stelian Petrescu (1933-2020), care a fost în perioada 1969-1990 *visiting professor* la Universitatea din California, Berkeley (unde profesa Zadeh).

În anul 2003, Lotfi A. Zadeh devine Doctor Honoris Causa al Universităţii „Aurel Vlaicu" din Arad, la propunerea doamnei Valentina Balaş, care l-a cunoscut la conferinţa IMPU 2002, la Annecy (Franţa). Tot dânsei i se datorează venirea sa în 2005 la Arad (SOFA 2005) şi la Oradea (SOFA 2007), prilej cu care am avut marele noroc să-l cunosc personal, prin intermediul doamnei Balaş. În 2008 a fost pentru ultima dată în România ca invitat de onoare la Universitatea Agora din Oradea şi invitat de onoare la ICCCC 2008, prilej cu care a acceptat să intre şi în echipa editorială a revistei noastre IJCCC. De atunci am avut o colaborare frumoasă şi fructuoasă.

În 2011 am publicat un număr special al revistei *IJCCC: Special Issue on Fuzzy Sets and Systems – Dedicated to the 90th Birthday of Prof. Lotfi A. Zadeh.*

În 2015 am publicat un alt număr special al *IJCCC: Special Issue on Fuzzy Sets and Applications – Dedicated to the 50th Anniversary of Fuzzy Sets Published by Lotfi A. Zadeh.*

În 2021 vom publica două numere speciale dedicate centenarului Zadeh, unul în *IJCCC* şi al doilea în *Mathematics (MDPI)/ Fuzzy Logic and Soft Computing.*

Începând din 2013, la conferinţele *Information Technology and Quantitave Management (ITQM)* am organizat sesiuni speciale dedicate domeniului logicii fuzzy şi soft computing, în colaborare cu acad. Florin Gheorghe Filip, astfel: ITQM 2013 (Suzhou, China), ITQM 2014 (Moscova, Rusia), ITQM 2015 (Rio de Janeiro, Brazilia), ITQM 2016 (Asan, Coreea de Sud), ITQM 2017 (Delhi, India), ITQM 2018 (Nebraska, SUA) şi ITQM 2019 (Granada, Spania).

De asemenea, am susţinut prelegeri tematice, legate de logica fuzzy şi soft computing, în China, India, Rusia, Brazilia, Lituania, Coreea de Sud şi Spania.

Logicile cu mai multe valori. Scurt istoric. *Logica clasică* (aristotelică), logica binară (0, 1), numită în matematică şi informatică şi *logică booleană*, utilizează doar două valori de adevăr: *adevărat* (simbol 1) sau *fals* (simbol 0). *Tertium non datur* (o a treia posibilitate nu există), adică avem doar adevărat sau fals, alb sau negru, fără să acceptăm nicio nuanţă intermediară. Circuitele logice ale calculatoarelor cu arhitecturi de tip Turing-von Neumann sunt construite pe baza logicii booleene şi orice mesaj/informaţie se transpune într-o înşiruire de 1 şi 0. S-ar părea că două simboluri sunt suficiente să ne descurcăm în viaţă, în logică şi în lumea calculatoarelor. Dar realitatea este mult mai complexă, a se vedea paradoxul lui Russel-Zermelo, limitările calculului numeric (Kelvin), calculatorul cuantic etc.

Logica cu trei valori (1, ½, 0) a fost creată în 1920 de logicianul şi filosoful polonez Jan Łukasiewicz (1878-1956). Intenţia sa a fost să folosească a treia valoare de adevăr suplimentară (½) pentru „posibil" şi să modeleze în acest mod modalităţile „este necesar ca" şi „este posibil ca". În paralel cu abordarea lui Łukasiewicz, matematicianul american Post (1921) a introdus ideea de bază a unor grade de adevăr suplimentare şi a aplicat-o problemelor de reprezentabilitate a funcţiilor. Mai târziu, Gödel (1932) a încercat să înţeleagă logica intuiţionistă în termeni de mai multe grade de adevăr. Câţiva ani mai târziu, Jaskowski (1936) a construit o matrice caracteristică infinită pentru logica intuiţionistă. Se pare, totuşi, că gradele de adevăr ale acestei matrici nu au o interpretare intuitivă frumoasă şi simplă. O aplicaţie filosofică a logicii cu 3 valori la discuţia despre paradoxuri a fost propusă de logicianul rus Bochvar (1938), iar una matematică pentru funcţia şi relaţiile parţiale de către logicianul american Kleene (1938). Mult mai târziu, conexiunile lui Kleene au devenit, de asemenea, interesante din punct de vedere filosofic ca instrument tehnic pentru determinarea punctelor fixe în teoria revizuirii adevărului iniţiată de Kripke (1975).

În anii 50' s-au obţinut o caracterizare analitică a clasei funcţiilor de grad de adevăr definibile în sistemul propoziţional infinit Łukasiewicz (McNaughton, 1951), o demonstraţie de completitudine pentru acelaşi sistem (Chang, 1958, 1959), introducându-se noţiunea de MV-algebră (algebră cu mai multe valori) şi una mai tradiţională (Rose-Rosser, 1958), precum şi o demonstraţie de completitudine pentru sistemul Gödel propoziţional infinit (Dummett, 1959). De asemenea, a avut loc o abordare a lui Skolem (1957) către demonstrarea consistenţei teoriei mulţimilor pe tărâmul unei logici infinite.

Ulterior, Scarpellini (1962) a arătat că sistemul Łukasiewicz de valoare infinită de prim ordin nu este (recursiv) axiomatizabil. Hay (1963) şi Belluce-Chang (1963) au dovedit că adăugarea unei reguli de inferenţă infinită duce la o axiomatizare, iar Horn (1969) a prezentat o dovadă de completitudine pentru logica Gödel de valoare infinită de ordinul întâi.

În România, contribuţii importante la logicile cu mai multe valori au avut Grigore C. Moisil (1906-1978) şi discipolii săi, precum Gheorghe S. Nadiu (1941-1998), Sergiu Rudeanu (1935-2019), George Georgescu (n. 1946) ş.a.

În 1967, Gheorghe S. Nadiu publică în *Studii şi cercetări matematice* articolul „Asupra unei metode pentru construcţia algebrei Łukasiewicz cu trei valori", fiind citat în cartea *Algebre cilindrice* de P. Monk, L. Henkin şi A. Tarski. Acest articol a atras atenţia lui Moisil, care îi oferă o bursă pentru a-şi face doctoratul la Institutul de Matematică al Academiei Române.

(Fig. 3: Lotfi A. Zadeh prezentându-şi comunicarea invitată la *International Conference on Computers, Communications and Control, ICCCC* 2008, Oradea; Fig. 4: Acad. Dan Tufiş, Ioan Dziţac, Lotfi A. Zadeh, Mişu-Jan Manolescu şi acad. Florin Gheorghe Filip în prezidiu la *ICCCC* 2008)

→

Umanistul Valeriu Papahagi (I)

Elis RÂPEANU

Evocarea şi prezentarea acestei personalităţi de seamă a culturii române constituie nu numai o datorie de onoare din partea celor care l-au cunoscut şi au primit lumină din lumina sa, ci şi o obligaţie, o reparaţie morală faţă de acest umanist care, prin activitatea şi studiile sale de o viaţă, a înălţat un adevărat imn neamului nostru.

Despre Valeriu Papahagi – acest adevărat savant, cu o vastă operă istorică şi filologică, având la bază solida sa pregătire în disciplinele umaniste, cultura acumulată sistematic şi progresiv, prin studii superioare în România şi în străinătate, prin muncă de cercetare în bibliotecile europene (prin care a „colindat”, trimis de N. Iorga să studieze izvoare, documente în greacă şi latină) şi în Biblioteca Academiei – s-au scris şi se cunosc puţine lucruri. El a continuat şirul unor reprezentanţi de seamă ai elitei intelectualităţii româneşti, din aceeaşi familie: Nicolae Papahagi (tatăl), Pericle Papahagi (unchi), Tache Papahagi (văr), Emil Papahagi (văr), Emil-George Papahagi (frate), urmaţi de italienistul Marian Papahagi şi de fiul acestuia, Adrian Papahagi. La aceştia, se adaugă multe nume de Papahagi, purtate de medici, ingineri ş.a. – toţi oameni instruiţi, precum inginerul Toni Papahagi şi dr. ing. Lambrache Papahagi, profesor universitar la Politehnica bucureşteană. Să nu-l uităm nici pe doctorul Constantin-Dorin Papahagi, figură marcantă a medicinii din oraşul Câmpina.

Valeriu a fost nu numai un continuator, ci şi un întregitor, deschizând orizonturi noi în aromânistică, prin amploarea izvoarelor, a documentaţiei şi a comentariilor personale.

Cum s-au publicat puţine date privind originea şi biografia sa, considerăm necesar să le facem cunoscute, informaţii inedite pe care le deţinem direct de la acest mare Profesor, notate în caietele noastre, la întâlnirile avute sau din materialele pe care ni le-a pus la dispoziţie, în perioada îndelungată, de 20 de ani, în care ne-a fost profesor de spaniolă, sfătuitor şi îndrumător în domeniul filologiei romanice. Acestea au constituit baza lucrării *Umanistul Valeriu Papahagi şi studiile sale privind trecutul aromânilor,* Ed. Tipo-Man, Ploieşti, 2010, 342 p.

Familia Papahagi se trage din localitatea Avdela, situată în munţii Pindului. Tache Papahagi, foarte bine documentat, prezintă date interesante pentru destinul acestei etnii romanice din Peninsula Balcanică. Ele au fost publicate şi în *Galaxia românească* [An I, nr. 2(5), 1991] prin bunăvoinţa domnului dr. ing. Stama Şotri din Galaţi, care intrase în posesia acestor lucrări. Din acestea cităm câteva date esenţiale care corespund unei epoci deja depăşite, dar care merită amintite.

„Vitalitatea neamului nostru s-a păstrat şi a sporit între hotarele pământului românesc, moştenit din moşi-strămoşi. Dar, dacă în nordul Dunării constatăm această întărire şi tenacitate a poporului român, pentru sudul Dunării lucrurile devin din ce în ce mai dureroase, mai amarnice. Zbuciumatul trecut istoric s-a abătut dezastruos asupra elementului românesc sud-dunărean, împuţinându-l din ce în ce mai mult, pentru ca astăzi el să se vadă pe ţărmurile prăpăstiilor naţionale. De unde, înainte vreme, până la stingerea imperiului româno-bulgar de sub dinastia românească a Asăneştilor, puterea neamului românesc stăpânea în sudul Dunării pe versanţii Balcanilor şi ale Pindului, după stingerea acestui imperiu fatalitatea a vrut ca Românimea sud-dunăreană să piardă din ce în ce mai mult ca număr, ca putere şi ca teritoriu. O bună parte trece în Dacia lui Traian, mare parte devine Bulgari, Sârbi şi chiar Albanezi şi Greci, pentru ca astăzi din întreaga pânză de viaţă romană sau latină ce se întindea pe tot cuprinsul Peninsulei Balcanice, exceptând Grecia, să nu rămână decât întristătoare şi ameninţate frânturi de neam românesc.”

În acest studiu, autorul se referă şi la Avdela.

„Masivul muntos al Pindului se găseşte în continuitate teritorială cu Tesalia. Amândouă aceste regiuni ne prezintă cea mai mare şi mai compactă masă de Aromâni. Aici sunt cele mai numeroase sate *exclusiv aromâneşt*i (subl. în text), printre care amintim: 1) *Avdela*, focarul cultural-naţional al cauzei aromâneşti, patria lui Apostol Margarit; a fost incendiat pentru ultima dată în 1905 de către antarţii greci; el se găseşte la poalele muntelui Vasiliţa (2300 m)”. Se continuă enumerarea cu: 2) *Aminciu*, 3) *Samarina*, 4) *Perivole*, 5) *Călăril'i* şi 6) *Sâracu;* „În afară de acestea, relevăm încă câteva: Băiasa, Furca, Turia, Amer, Pădz, Breaza, Zmixi, Luca, Cârneşi, Grebeniţi, Floriu, Flamburari, Cornu, Dziniradz, Malacaşi etc. Demn de relevat e faptul că toate comunele sau satele sunt locuite exclusiv de Aromâni, fără nici un străin măcar, fie el grec, evreu sau de alt neam. În ceea ce priveşte aspectul satelor, de reţinut că toate casele sunt clădite din piatră, cu mai multe încăperi şi chiar cu unu până la două etaje.”

Tatăl său, Nicolae Papahagi, s-a născut la Avdela în 1868 şi a decedat la Bucureşti, în 1931. Se trăgea dintr-o familie de *celnici* (cetnici) – noţiune ce desemna tagma marilor proprietari de oi, o adevărată aristocraţie a ciobăniei – cu locuinţa de vară la Avdela (e vorba, deci, de ciobanii transhumanţi, cu două locuinţe: primăvara, de Sf. Gheorghe, plecau la munte, iar de Sf. Dumitru, coborau în şesurile Macedoniei). În 1877, o mare nenorocire se abate asupra turmelor: din cauza unei ierni cumplite, mor toate oile. Tatăl îl trimite pe fiul său Nicolae (deci pe tatăl lui Valeriu) la mătuşa dinspre mamă, preoteasă, la Vlaho-Clisura. De aici începe urcuşul intelectual al neamului Papahagi: descins de costumul tradiţional complet alb, a stat în casă până i s-au cusut anteriu şi işlic şi va deveni profesorul Nicolae Papahagi, directorul Institutului universitar românesc de la Istanbul, cu internat. Statul român a înfiinţat, în 1905, cu consimţământul Guvernului Otoman, acest internat universitar pentru studenţii macedo-români care, după ce-şi luau diploma în România ca medici, ingineri, farmacişti şi jurişti, erau trimişi ca bursieri în capitala Imperiului Otoman pentru a-şi însuşi şi limba turcă. Alexandru Lahovary, ministru al României la Constantinopol [Istanbul, capitala Imperiului Otoman până în 1923], în *Amintiri diplomatice*, din *Revista Fundaţiilor Regale*, I, *Constantinopole, 1902-1906*, p. 34, scrie: „În vederea de a îndrepta această situaţiune, trebuia ca tinerii aromâni să fie îndemnaţi să urmărească o carieră le ei acasă, lucru care nu era realizabil însă decât în măsura în care li s-ar fi dat şi putinţa de a urma studii superioare la Universitatea din Constantinopol. În acest scop am obţinut autorizarea guvernului nostru de a înfiinţa pentru ei un cămin universitar, pe care l-am instalat şi l-am mobilat confortabil, într-o casă încăpătoare din Pera şi l-am pus sub conducerea unui tânăr învăţat – Nicolae Papahagi.” A încetat să funcţioneze odată cu stăpânirea turcească în Macedonia.

În *România ilustrată*, 1905, octombrie, există un articol semnat cu pseudonimul Is.L.Am., intitulat *De fraţii noştri din Turcia – internatul universitar românesc din Constantinopol* (pp. 291-294), în care, drept încheiere, autorul scrie: „Şi înainte de a încheia cu această descriere, socotesc de datoria unui om imparţial să relev faptul că, dacă în acest internat domneşte ordinea, curăţenia şi o disciplină exemplară, dacă ochiul vizitatorului e aşa de plăcut impresionat, meritul revine domnului Nicolae Papahagi – cunoscutul profesor şi publicist, care, prin munca şi inteligenţa sa, prin grija de aproape ce poartă a izbutit să facă din internatul universitar o instituţiune cu care să ne mândrim şi să o dăm de model tuturor străinilor.”

Om de acţiune, iubitor de neam, cunoscător a mai multor limbi străine („se exprima în franceză cu o eleganţă de invidiat” – spunea fiul său Valeriu), publicist, Nicolae Papahagi se face remarcat de autorităţile româneşti. E cel care în 1913 (după primul război balcanic), a condus delegaţia din care făcea parte şi George Murnu (1868-1957) şi Iuliu Valaori (1867-1957), care mergea prin toate capitalele marilor puteri din Europa (Budapesta, Viena, Berlin, Paris, Londra, Roma, Madrid) pentru a reprezenta interesele românilor din sudul Dunării, cu misiunea de a pleda pentru a nu fi împărţiţi între statele balcanice. Pentru specialiştii care studiază aceste aspecte ale istoriei neamului, un interes deosebit îl prezintă rapoartele diplomatice.

După desfiinţarea internatului universitar, profesorul Nicolae Papahagi mai rămâne la Constantinopol până după Primul Război Mondial, ca profesor şi ca însărcinat cu diverse treburi ale României. Ca atâţia alţi compatrioţi, a înţeles că aromânii, dacă vor să existe, nu pot supravieţui ca neam decât la români, altfel se topesc în masa celorlalte popoare. Deci, şi fiii săi îşi pot îndeplini destinul numai printre românii din ţară, drept care, în primăvara anului 1919, întreaga familie se stabileşte în Bucureşti. Bine informat în probleme de istorie şi politică, întreprinde noi călătorii prin capitalele europene, pentru a susţine interesele aromânilor, supuşi deznaţionalizării. S-a stins din viaţă în 1931, la 63 de ani şi este înmormântat la Bucureşti.

A lăsat şi câteva scrieri care tratează problemele aromânilor supuşi dispariţiei: *La question macédonienne,* Bucureşti, 1901 (52 p.), *Les Roumains de Tourquie,* Bucureşti, 1905 (184 p.); în colaborare cu Jules Brun, a publicat *Romanul din Pind* intitulat *Moşneagul de la munte,* Minerva, 1904 (312 p.). La Istanbul a editat ziarul *Courrier des Balkans.* A lucrat în cadrul Ministerului Afacerilor Străine din România. A funcţionat, de asemenea, ca translator (pentru mai multe limbi străine) şi a obţinut titlul de consul.

Despre aceşti renumiţi aromâni, mi-au oferit date şi doi nepoţi care, spre deosebire de înclinaţia familiei spre studii filologice, istorie, medicină, au devenit ingineri: Toni Papahagi şi Lambrache Papahagi, fost profesor, doctor inginer, la Institutul Politehnic din Bucureşti. Acesta, cu pricepere de inginer, a realizat schema (arborele genealogic) familiei Papahagi, începând cu Nicolae şi fraţii săi. Toni Papahagi, împreună cu soţia sa Cornelia, m-a dus la Cimitirul *Reînvierea* să aprindem o lumânare la căpătâiul strămoşilor (printre care se află şi întreaga familie N. Papahagi).

„**Gheorghe S. Nadiu, prin introducerea noţiunii de filtru** cuantificat într-o algebră booleană monadică, a arătat cum se poate obţine o algebră trivalentă Łukasiewicz, de asemenea, el a obţinut o caracterizare algebrică a teoremei de completitudine din logica intuitivă a lui Kripke.” (G.Şt. Andonie, *Istoria Ştiinţei în România,* Editura Academiei RSR, 1981) [2].

Logica fuzzy (în engleză „fuzzy” înseamnă „vag”, „neclar”, „estompat”) este definită ca o extindere a logicii convenţionale boolene, pentru a cuprinde adevărul parţial, valori ale adevărului cuprinse între „complet adevărat” (1) şi „complet fals” (0). Spre deosebire de logica clasică, în care se lucrează cu doar două valori de adevăr, exacte (notate de ex. 0 pentru fals şi 1 pentru adevărat), logica fuzzy, introdusă de Lotfi A. Zadeh, foloseşte o mulţime continuă de valori logice cuprinse în intervalul [0, 1], unde 0 indică falsitatea completă, iar 1 indică adevărul total. Astfel, dacă în logica clasică un obiect poate aparţine (1) sau nu (0) unei mulţimi date, logica fuzzy lucrează cu gradul de apartenenţă al obiectului la mulţime, acesta putând lua valori între 0 şi 1.

Logica fuzzy oferă instrumentele necesare pentru reprezentarea în sistemele inteligente a unor concepte calitative imprecise, cum ar fi *frumos, înalt, cald, ieftin, bun* etc., concepte numite *variabile lingvistice* sau *variabile fuzzy.* Pentru reprezentarea acestora se folosesc mulţimile fuzzy şi numerele fuzzy, care exprimă din punct de vedere cantitativ interpretarea calitativă a termenilor lingvistici.

Bibliografie

1. Ioan Dzitac, Florin Gheorghe Filip, Mişu-Jan Manolescu, *Fuzzy Logic Is Not Fuzzy: World-renowned Computer Scientist Lotfi A. Zadeh, International Journal of Computers, Communications & Control,* 12(6), 748-789, 2017.

2. Ioan Dzitac, Loriana Andrei, *65 Years from the Birth of Prof. Gheorghe S. Nadiu (1941-1998), International Journal of Computers, Communications & Control,* 1(3), 93-98, 2006.

Bogdan Petriceicu Hasdeu

Nicolae GANE

Prozatorul Nicolae Gane (1838-1916) a fost prefect de Suceava şi Dorohoi, prefect şi primar la Iaşi, deputat, ministru al Agriculturii, preşedinte al Senatului, membru al societăţii literare Junimea, colaborator la *Convorbiri literare*. La 23 martie/4 aprilie 1882 a fost ales membru corespondent al Academiei Române şi membru titular la 1/13 aprilie 1908. Vicepreşedinte al Academiei în 1912-1913.

Şi-a susţinut discursul de recepţie, cu titlul *Bogdan Petriceicu Hasdeu,* la 13/26 mai 1909; răspunsul la discurs a fost rostit de Iacob C. Negruzzi.

Reluăm aici discursul aşa cum este reprodus în volumul IV al seriei *Discursuri de recepţie (Editura Academiei Române,* Bucureşti, 2005), serie îngrijită de dr. Dorina N. Rusu, membru corespondent al Academiei Române. (Nota redacţiei)

Stimaţi colegi,

Vă rog să mă iertaţi dacă veţi observa că glasul meu tremură rostind această cuvântare.

Mă aflu sub stăpânirea unei îndoite emoţii: întâi, de a vorbi întâia oară în faţa acestui înalt areopag şi al doilea, de a mă fi încumetat să vorbesc despre Hasdeu, un uriaş, a cărui enormă activitate în domeniul cugetării nu poate fi restrânsă în marginile unui discurs.

Exprimându-vă, deci, stimaţi colegi, adânca mea recunoştinţă pentru distinsa onoare ce mi-aţi făcut de a mă primi în mijlocul d-voastre, îmi îndeplinesc cu sfială anevoioasa sarcină ce mi-am luat de a împrospăta în memoria d-voastre silueta marelui răposat, care a fost, fără îndoială, una din podoabele Academiei.

Nu am trebuinţă să fac o lungă descriere despre dânsul. Cine n-a cunoscut pe Hasdeu?

Cine n-a auzit de numele lui, care a răzbătut în toate ţările unde răsună graiul românesc?

Originar din Basarabia, el aparţinea unei vechi familii încuscrite cu familia Petriceicu, care a domnit odinioară în Moldova. Părintele său, Alexandru Hasdeu, om de mare erudiţie, a fost membru al Societăţii Academice Române, în 1867, adică chiar la înfiinţarea ei, însă nu a luat niciodată parte la şedinţele acestei societăţi.

Fiul său, Bogdan Petriceicu Hasdeu, marele nostru dispărut, şi-a făcut studiile la Harkov, a servit câţiva ani în armata rusească şi, când Tratatul de la Paris ne-a retrocedat o parte din Basarabia, el, stabilit fiind în Cahul, a optat pentru România, patria mumă.

Astfel, pe lângă o achiziţiune teritorială, am avut norocul să facem şi achiziţiunea lui Hasdeu, într-o epocă când în ţările noastre despărţite era totul de făcut.

Dacă, însă, prin un concurs de împrejurări neatârnate de voinţa noastră am repierdut Basarabia, ne-a rămas totuşi Hasdeu, care, prin multele şi eminentele sale însuşiri, a ridicat sus nivelul cultural al ţării.

De cum a pus piciorul pe pământul mumei patrii, o transformare s-a făcut în sufletul său.

Văzându-se în ţara binecuvântată a Moldovei, apărată şi păstrată cu atâtea jertfe de muncă şi de sânge de strămoşii noştri şi ai lui, simţindu-se încălzit de soarele libertăţii, sub razele căruia putea cugeta, scrie şi descrie în deplină siguranţă, pătruns de frumuseţea câmpiilor, a codrilor şi a munţilor noştri, precum şi de entuziasmul cald al poporului, care, în acel timp de lupte mari pentru Unire, era tocmai în paroxismul frigurilor renaşterii naţionale, Hasdeu primi botezul patriotismului şi, din acel moment, toate facultăţile lui intelectuale au fost închinate adevăratei lui patrii, de care îl lega vocea sângelui.

Aici, el a ocupat rând pe rând diferite funcţii: judecător la tribunalul de la Cahul (1857), profesor de istorie la Liceul din Iaşi şi bibliotecar al Universităţii; iar în Bucureşti, unde s-a stabilit în urmă definitiv, a reprezentat judeţul Cahul ca deputat timp de trei ani (1867-1870) şi, în fine, a fost numit director general al Arhivelor Statului şi membru în Consiliul permanent pe lângă Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice.

În vederea vastelor sale cunoştinţe lingvistice s-a fundat, anume pentru dânsul, la Universitatea din Capitală o catedră de filologie comparată, pe care a ocupat-o până aproape de sfârşitul vieţii şi, în fine, ca încoronare a carierei sale literare şi ştiinţifice, a fost ales membru al Academiei Române, unde a lucrat cu o neobosită activitate timp de 30 de ani.

A mai fost numit membru onorific al Academiei Imperiale de Ştiinţe din Petersburg, al Academiei literare sârbeşti din Belgrad şi al Societăţii lingvistice din Paris.

Căsătorit cu o română din Transilvania, el a avut un unic copil, o fiică, Iulia, înzestrată de natură cu frumoase daruri intelectuale, dar care, din nefericire, a murit în floarea tinereţii, lăsând pe părintele ei nemângâiat.

Stimaţi colegi,

Sunt 40 de ani aproape de când am avut fericita ocazie să fac cunoştinţa lui Hasdeu. De cum l-am văzut pentru prima oară, figura lui de filosof adânc mi-a impus.

Avea un chip caracteristic, care se deosebea dintre o mie. O frunte ca o cupolă puternic desfăşurată, în dosul căreia furnicau gândurile; nişte ochi vii, plini de lumină şi de autoritate, de sub genele cărora izvorau săgeţi de ironie, un glas incisiv, tăietor, înaintea căruia te simţeai dezarmat, aşa era Hasdeu, un om de o frumuseţe bărbătească sculpturală, care se impunea privirilor şi te făcea, când îl vedeai, să zici: „iată un cap care ştie multe".

Şi în adevăr ştia multe.

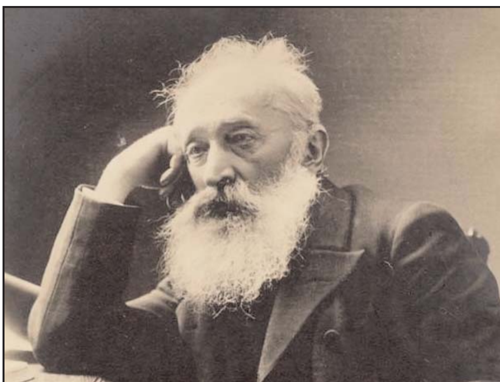
El era o natură foarte bogată şi complexă, înzestrată cu aptitudini multe şi diverse, dintre care unele fără niciun fel de asemănare sau afinitate între ele.

Astfel, era în acelaşi timp dramaturg, poet liric şi satiric, filolog, istoric şi filosof-spiritist, specialităţi care, de obicei, se exclud unele pe altele şi care cu greu se pot întruni într-un singur om.

Dânsul, ca să zic aşa, strălucea, radia, lumina în diferite direcţii, întocmai ca diamantul cu mai multe feţe. El înfăţişa problema psihică cea mai complicată şi mai grea de rezolvat, căci, deşi fire cercetătoare şi spirit analitic în primul loc, care nu admitea nimic fără prealabil examen, avea totuşi, într-un colţ al sufletului său, o mare doză de misticism.

În studiile sale pur istorice, era, în acelaşi timp, poet, aşa că, din astă cauză, imaginaţia sa aprinsă şi veşnic însetată de descoperiri noi s-alunecă uneori peste limitele adevărului ştiinţific. De altfel, el însuşi a recunoscut lupta ce adeseori se petrecea în el între sentiment şi raţiune prin cuvintele: „Zicând aceasta, iată cum eu însumi, ca român, simt o caldă emoţie. A o birui deplin, a o supune raţiunii celei reci, fără a scoate măcar un suspin de protest e anevoie."

Vrea să zică nu totdeauna şi nu uşor raţiunea rece biruia în el sentimentul personal.

Cu toate aceste neajunsuri, la care îl conducea temperamentul său de artist impulsiv, el a produs o mişcare enormă în domeniul istoriei şi al filologiei, tocmai prin metoda analitică ce a căutat să o introducă pretutindenea. Dânsul a pus în lumină nenumărate documente până la el neştiute, culese din arhivele diferitelor ţări ce a cutreierat, dânsul a infiltrat, în generaţia contemporană lui şi în aceea care l-a urmat, dragostea investigaţiilor, dorul de a descoperi tainele trecutului nostru istoric, tendinţa de a urmări şi explica, pas cu pas, pe baze raţionale, înlăturarea evenimentelor, într-un cuvânt, dânsul a deschis o eră nouă, a făcut şcoală, aşa că impulsiunea fiind dată, avem acum la îndemână un material imens şi un pământ frământat gata, care a dat, sub mâna harnică şi răscolitoare a specialiştilor istorici de astăzi, roadele cele mai folositoare.

Îmi este cu neputinţă să înşir aici toate scrierile izvorâte din pana lui Hasdeu şi să fac o dare de seamă măcar cât de restrânsă despre conţinutul lor, căci ar fi să depăşesc mult limitele permise ale cuvântării mele. Aceste scrieri, care, toate, poartă mai mult sau mai puţin pecetea geniului său, sunt atât de numeroase şi atât de variate, încât numai cetind lista lor te cuprinde mirarea cum a putut fi de ajuns o viaţă de om pentru o operă aşa de întinsă. E în adevăr ceva neînchipuit cât capital de muncă, de energie, de erudiţie a trebuit să cheltuiască el pentru ca să încheie, în spaţiul unei vieţi, un şir de atâtea mari lucrări.

Mă voi mărgini, deci, să citez din domeniul literaturii: *Micuţa, trei zile şi trei nopţi din viaţa unui student*, nuvelă satirică; *Domniţa Ruxandra,* dramă în proză; *Schylock, Gobseck şi Moise*, studiu literar, din care reiese viu şi puternic spiritul său naţionalist; *Răzvan şi Vidra,* dramă istorică în versuri; un volum de *Poezii* şi *Trei Crai de la Răsărit,* comedie în două acte.

Răzvan şi Vidra a avut, cu deosebire, un imens succes, căci volumul a ajuns la a patra ediţie, iar drama este şi astăzi de actualitate. Oricât de întemeiate ar fi părerile emise de d-l Petru Carp în tinereţea sa despre această lucrare şi oricâte greşeli de ritm a găsit în aproape 2000 de versuri ale lui Hasdeu, *Răzvan şi Vidra* este şi rămâne cea mai însemnată operă dramatică din câte s-au scris înaintea ei şi dintre multe altele câte s-au scris în urmă.

În domeniul istoriei, avem de semnalat *Arhiva istorică*, o publicaţie periodică săptămânală apărută în Bucureşti, de la 1865-1867, în trei volume mari, sub auspiciile ministerelor de Justiţie şi de Instrucţiune Publică. Această publicaţie cuprinde o mare adunare de documente cu explicarea lor, izvoare preţioase pentru stabilirea a o sumă de fapte până atunci necunoscute sau rău cunoscute din trecutul vieţii noastre naţionale.

Avem viaţa şi scrierile lui *Luca Stroici,* un volum.

Avem *Istoria lui Ioan Vodă cel Cumplit,* care, prin frumuseţea stilului şi descrierea colorată a evenimentelor, te farmecă de parcă ai crede că nu e o istorie adevărată, ci un poem eroic.

Avem *Columna lui Traian,* revistă lunară de istorie, filologie şi psihologie poporană, apărută în mai multe volume.

Avem *Zina-Filma, goţii şi gepizii din Dacia,* studiu istoric lingvistic.

Avem apoi de înregistrat o lucrare gigantică, *Istoria critică a românilor,* publicată în 1873-1875, în două mari volume, lucrare care n-are decât un cusur, că nu e isprăvită. Însă el s-a temut că scurtimea vieţii nu-i va da răgaz să ducă opera până la sfârşit, căci iată ce zice în prefaţa cărţii: „Mi-am înţeles misiunea pe o scară colosală. Tot ce ne îngrozeşte este ca nu cumva munca şi voinţa să fie covârşite prin sărăcia puterii. Cine ştie dacă Meşterul Manole nu va cădea de pe schele."

Şi în adevăr, nu i-a fost dat să isprăvească această monumentală lucrare.

→

Totuşi câte orizonturi noi n-a deschis acest studiu, primul care s-a făcut pe o asemenea bază şi în aşa proporţii, câte probleme n-a rezolvat şi cât material n-a pus la îndemâna urmaşilor lui pentru a împrăştia lumina în multe părţi întunecoase ale istoriei noastre.

Este o adevărată pierdere pentru tezaurul nostru ştiinţific că *Istoria critică a românilor* n-a putut fi isprăvită, precum n-au fost isprăvite mai multe alte mari opere începute de el.

Despre a îmbrăţişa larg, a vedea mare, dânsul, pe lângă că concepea lucrări prea vaste, de multe ori peste sfera puterilor omeneşti, apoi, împins de temperamentul său de poet, se lăsa uşor ademenit de diferite alte întreprinderi, care îl atrăgeau prin noutatea lor.

Aş putea să-l compar cu un vultur iubitor de culmile cele mai înalte şi mai ameţitoare, dar care saltă mereu de pe o culme pe alta, în doru-i nepotolit de a căuta noi perspective şi noi emoţii.

În domeniul filologiei avem:

Principii de filologie comparativă ario-europene, un volum cu aplicaţii la istoria limbii române.

Avem *Cuvinte din bătrâni,* operă însemnată, compusă din două volume, dintre care cel dintâi statorniceşte limba română vorbită între anii 1550 şi 1600, studiu paleografic-lingvistic de o mare erudiţie, bazat pe o bogată culegere de texte româneşti şi notiţe istorice şi însoţit de observaţii filologice de Hugo Schuchardt, iar volumul al doilea cuprinde un studiu comparativ al cărţilor populare române din secolul XVI, în raport cu limba populară vorbită.

Ambele aceste volume sunt de o mare valoare şi indispensabile pentru oricine se ocupă cu studiul limbii şi istoriei noastre.

Apoi ce să mai zicem de *Etymologicum Magnum Romaniae,* iarăşi două mari tomuri, lucrare nu mai puţin importantă, întreprinsă după iniţiativa luată de M.S. regele. Însă, prin desfăşurarea ce i-a dat, consultând atâtea texte de autori români şi străini pentru a statornici etimologia fiecărui cuvânt, desigur i-ar fi trebuit lui Hasdeu mai multe vieţi pentru a o isprăvi.

Trebuie, de asemenea, să menţionez şi un tratat al său de filosofie spiritistă, intitulat *Sic cogito. Ce e viaţa? Ce e moartea? Ce e omul?*

Aceste mari probleme ale existenţei omeneşti, rămase până acum nedezlegate, îşi vor găsi, cu timpul, crede el, explicarea în ştiinţa spiritistă. Universul, aşa cum este plăsmuit, are taine pe care noi nu le cunoaştem şi în sânul lui se petrec fenomene care scapă puterii de percepere a simţurilor noastre. Dar lumea mereu evoluează şi se perfecţionează.

Astfel, zice el, omul, întrupat cum este astăzi, nu poate fi ultimul cuvânt al creaţiei; căci, după chiar teoria darwiniană îndeobşte admisă, toate fiinţele, începând de la cele neorganice, brute, până la cele organice cu viaţă proprie, formează un lanţ cu atâtea verigi câte specii sunt şi care merg mereu, transformându-se până la om, culmea dezvoltării organice pe pământ.

Apoi, de ce lanţul s-ar opri aicea, adaugă el, şi n-ar exista între om şi Dumnezeu alte fiinţe intermediare, neîntrerupte, superioare omului? De ce lanţul care merge în jos până la infinit n-ar merge şi în sus, tot până la infinit, adică până la fiinţa supremă, Dumnezeu?...

Aceste puncte de întrebări el le discută după datele ştiinţei spiritiste, care este, în acelaşi timp, şi o ştiinţă experimentală şi ajunge la convingerea că există Dumnezeu, creatorul marelui univers, că există suflet nemuritor, că există un legământ între cei plecaţi de pe pământ şi cei rămaşi încă în viaţă.

Ştiinţa spiritistă, deşi încă în faşă şi privită cu multă neîncredere de o parte din lumea cultă, este, de altminterea, adaugă el, în deplină concordanţă cu învăţăturile moralei şi cu preceptele tuturor religiilor.

Cu aceste studii şi-a încheiat el cariera de om învăţat; acestea au fost, precum a spus stimatul nostru coleg, d-l Onciul, în faţa mormântului ilustrului răposat, ultima fază de manifestare a spiritului său complex şi vast.

M-am oprit numai la aceste câteva scrieri, care pun mai mult în relief firea bogată a lui Hasdeu, căci, dacă dânsul n-ar fi scris decât acestea, încă ar fi fost de ajuns să merite locul de colos ce i l-a dat contele Angelo De Gubernatis.

Aici e locul să adaug că, pe lângă inteligenţa scânteietoare ce se revărsa din ochii, vorbele şi scrierile lui şi pe lângă vasta cultură enciclopedică ce o poseda într-un grad mai înalt decât mulţi dintre contemporanii lui, el poseda în mare doză şi nota ironică pe care o întrebuinţa adeseori în contra adversarilor lui prin ziarul său umoristic *Satirul.* Toţi se temeau de ascuţişul sarcasmelor sale.

Astfel, îmi aduc aminte cu multă plăcere de un episod din viaţa literară a cercului *Junimii* din Iaşi şi a lui Hasdeu din Bucureşti, zic cu multă plăcere că se referă la o epocă depărtată şi frumoasă, pe când toţi membrii *Junimii,* între care mă număram şi eu, eram în primăvara vieţii şi lucram la susţinerea *Convorbirilor* cu un entuziasm ce este dat numai tinereţilor să-l aibă.

Aici să-mi fie permis să fac o mică digresiune, căci epoca aceea de încordată muncă are importanţa sa în istoria literaturii noastre şi merită oarecare desfăşurare.

Este aproape o jumătate de secol (ce departe suntem de acele timpuri!) de când, un mănunchi de tineri iubitori de literatură se adunau la Iaşi, de obicei sâmbetele, rând pe rând la domnii Maiorescu, Iacob Negruzzi şi Pogor, unde se discutau numai şi numai chestiuni literare şi ştiinţifice. Ceea ce lega mai mult la început pe aceşti tineri era prietenia personală dintre dânşii şi dragostea lor pentru ocupaţiuni mai estetice.

Numărul lor a crescut repede, aşa că această grupare a simţit nevoia de a-şi crea un organ de publicitate şi a se constitui într-o societate literară regulată cu numele *Junimea*.

Caracteristic, însă, este că acea societate a dus o viaţă de treizeci de ani şi mai bine fără statute, preşedinte, vicepreşedinţi şi secretari sau mai bine vorbind cu un statut *sui-generis,* care se alcătuia dintr-un singur articol şi acela nescris: *Intră cine vrea, rămâne cine poate.* Iar în anul 1867, când s-a înfiinţat revista literară a cărei aniversare de 40 de ani s-a sărbătorit acum doi ani, nimeni nu s-a gândit că dânsa va ajunge să fie decanul tuturor ziarelor şi revistelor din ţară.

În mijlocul unei veselii generale, ea a fost botezată cu numele modest de *Convorbiri literare,* care i-a adus noroc, căci iat-o acum ajunsă la adânci bătrâneţe.

Şi, Doamne, ce îndemână ne era fiecăruia la seratele săptămânale ale Junimii, unde domnea spiritul de colegialitate cel mai curat, unde politica era cu desăvârşire exclusă, unde critica era liberă, dar totdeauna dreaptă şi fără patimă şi unde ne simţeam într-o atmosferă cu totul senină, neatinsă de grijile şi nevoile vieţii zilnice.

Acele timpuri de mult asfinţite, dimpreună cu soarele tinereţii noastre, nu le vom uita niciodată, căci ele au avut şi au încă şi acuma o înrâurire hotărâtoare asupra activităţii fiecăruia dintre noi.

Din contactul ce am avut unii cu alţii ne-am molipsit de dragostea de muncă şi ne-am deprins, fiecare după putere, să tragem brazde în ogorul înţelenit al literaturii noastre naţionale.

A fost un imbold de lucru cum nu s-a mai văzut.

A fost o perioadă de adevărată reînviere literară, căci, în acest mijloc prielnic, s-au născut şi s-au dezvoltat talente care, în alte împrejurări, cine ştie dacă nu ar fi rămas pierdute. Iar că brazdele trase de cercul *Convorbirilor* în răstimp de 42 de ani au dat roade folositoare, aceasta astăzi nu se mai poate tăgădui, dovadă că mai toţi membrii din zisa societate, care se găsesc astăzi în viaţă, au meritat onoarea să fie rând pe rând primiţi sub cupola onoratei Academii, iar dintre cei morţi cine ar fi putut să declare nevrednici de această înaltă distincţiune pe un Eminescu, un Creangă, un Conta şi poate şi alţii?

Fiind, însă, că *Convorbirile* inaugurase atunci pentru întâiaşi dată o eră de critică severă, dar dreaptă în contra producţiunilor rele şi al falselor talente, şi-a atras de la început chiar un număr însemnat de duşmani, între care în primul loc figura *Revista contimporană* din Bucureşti, cu Hasdeu în frunte. După o serie de articole de polemică literară, susţinută cu multă aprindere de o parte şi de alta, polemică care a pasionat publicul cititor şi l-a împărţit în două tabere, Hasdeu, marele nostru adversar, care avea ferma convingere, după nu ştiu ce informaţii greşite şi răuvoitoare, că cei de la *Convorbiri* sunt nişte analfabeţi lipsiţi de sentimentul patriotic, a jurat să dovedească aceasta şi să-i desfiinţeze.

Astfel, a pus prinsoare cu un prieten al său că *Convorbirile* vor publica o poezie proastă, care, pe lângă altele, va conţine o ironie amară la adresa Junimii. Într-adevăr, a trimis la redacţia *Convorbirilor* o poezie intitulată *La noi e putred mărul,* cu aluzii la mişcarea literară de atunci, iscălită *P. A. Călescu*, cu alte cuvinte *Păcălescu* şi cu acrostihul *Convorbiri literare.* Acolo, în lipsa domnului Iacob Negruzzi din Iaşi şi fără a se băga de seamă atât la acrostih, cât şi la iscălitură, s-a publicat poezia în coloanele *Convorbirilor,* ba, încă, cu înlocuirea cuvântului virgină în fecioară, ceea ce a agravat acrostihul, prefăcându-l în *Conforbiri* în loc de *Convorbiri.* Această nenorocită îndreptare, care a schimbat pe *v* în *f* tocmai pentru a da versului o culoare mai românească, neaoşă, a dat prilej celor de la *Contimporana*, care ne acuzau, de altfel, şi de germanofilism, să zică că însuşi hazardul a complotat în contra noastră, dând pe faţă tendinţele noastre neromâneşti.

A fost atunci un mare chef la redacţia *Revistei contimporane* şi o adevărată consternaţie la *Convorbiri* şi, deşi colegul nostru, Iacob Negruzzi, directorul *Convorbirilor* de atunci, nu avea nicio vină personală în acest regretabil incident, a fost 24 ore cel mai nemângâiat dintre directorii revistelor din ţară.

Putem să o mărturisim aceasta acum cu toată voia bună ce ne-o redă timpul, care şterge totul, până şi amintirea celor mai neplăcute momente din viaţa noastră.

Medalia are însă două feţe şi, fiindcă în fond dreptatea era în partea *Convorbirilor,* această revistă a avut satisfacţiunea să se vadă deplin răzbunată.

A văzut, după scurt timp, *Revista contimporană*, apriga sa adversară, dându-şi sufletul, pe când *Convorbirile* trăiesc şi astăzi şi, ce e mai mult, a văzut pe însuşi Hasdeu figurând cu cinste în rândul scriitorilor de la *Convorbiri* şi asistând la şedinţele săptămânale ce se ţineau în Bucureşti, la domnii Maiorescu şi Negruzzi, ba, încă, a avut deosebita plăcere să-l vadă colaborând în coloanele ei, în octombrie 1884, când a publicat o poezie intitulată *Zilele babei* şi, în iunie 1885, când a publicat cuvântul *aşa*, extras din *Magnum Etymologium*, la care ocazie redacţia *Convorbirilor* a inserat în josul articolului următoarea notiţă: „D-l B.P. Hasdeu ne-a comunicat acest interesant specimen din marele dicţionar etimologic român ce lucrează, specimen despre care vorbisem în no. 1 al *Convorbirilor literare* a.c. (1885) şi-i deschidem cu plăcere coloanele revistei noastre, păstrând, după datorinţa autorului, ortografia întocmai".

Mărul nu mai era putred.

Este bine înţeles că revenirea lui Hasdeu la sentimente prieteneşti pentru gruparea de la *Convorbiri* nu-i poate fi imputată ca o slăbiciune; din contră, trebuie să o considerăm ca o dovadă despre rectitudinea judecăţii sale în materie literară şi ştiinţifică, unde animozităţile personale n-au loc şi unde discuţiile cată să aibă adevărul la bază şi să-şi păstreze caracterul lor de pură obiectivitate.

De altfel, Hasdeu şi-a schimbat de mai multe ori sentimentele în privinţa *Convorbirilor.* Iritabil, ca orice fire de artist şi supus impresiunii momentului, el uşor se supăra şi tot aşa de uşor se împăca. În fond, el nu era un păstrător de uri îndelungate.

Cu această ocazie trebuie să recunosc că, dacă în sânul cercului *Convorbirilor* s-a născut acum 42 de ani un curent sănătos pentru cultivarea literelor şi artelor române, acest curent s-a repercutat în toate unghiurile ţării şi a deşteptat în inima tinerimii de atunci dragostea pentru munca literară, aşa că *Convorbirile* s-au susţinut ani de zile nu numai cu producţiunile membrilor din jurul ei, ci şi cu o mulţime de alte lucrări ce-i veneau din diferitele părţi locuite de români.

→

Supliment bibliografic

Apoi, rând pe rând, au început a se forma şi în alte oraşe cercuri literare, dintre care unele chiar fără simpatii pentru *Convorbiri*, dar totuşi foarte utile, căci, din ciocnirea ideilor, răsărea scânteia adevărului şi fiecare scriitor, ştiindu-se supravegheat, controlat, îşi îngrijea mai bine lucrarea şi nu se aluneca să braconeze în codrii literaturii ca în pământul nimănui.

Exemplele bune au totdeauna o înrâurire binefăcătoare.

Astfel a prins lumea a se îndulci de frumuseţea poeziilor, legendelor şi poveştilor noastre populare, a răsfoi cu interes cronicile şi documentele vechi colbăite de veacuri pentru a scoate la lumină istoria neamului nostru, pe care multă lume de la noi şi încă din cea pretinsă civilizată o cunoştea mai puţin decât pe a Franţei şi a Germaniei.

Limba noastră strămoşească, dezgropată încă de Vasile Alecsandri, ca o comoară ascunsă de la vetrele ţăranilor şi adusă la cinste în palatele bogătaşilor, a fost, încet, încet, frământată, subţiată, îmbogăţită, aşa că acuma, putem zice, e destul de fină şi de mlădioasă pentru a exprima orice nuanţă a gândirii şi a simţirii.

Iar din toată această fiertură a intelectualităţii noastre româneşti a ieşit o pleiadă de poeţi, nuvelişti, romancieri, dramaturgi, istorici, filologi etc., născători de opere de valoare, ce vor trăi, precum şi un mare număr de reviste, poate prea mare pentru puterea de mistuire a publicului cititor de astăzi; dar, oricum fie, ele sunt semnul îmbucurător al progresului realizat şi, chiar dacă unele nu sunt tocmai temeinic înfiinţate şi nu corespund scopului, totuşi, din numărul cel mare, selecţia se va face de la sine şi cultura generală nu va rămâne în pagubă.

În tot cazul, s-au trecut vremile acelea înapoiate pe când în toată ţara românească nu era o revistă sau abia una singură şi aceea cu viaţă şubredă şi scrisă într-o limbă care astăzi nu s-ar mai putea citi.

Acest vederat progres se datoreşte, în bună parte, mişcării de la 1867, care ne-a scos din starea de stagnare în care lâncezisem mai bine de 16 ani.

A fost, în adevăr, înainte de 1867 o perioadă de amorţire intelectuală, care se explică prin faptul că mai toţi vechii scriitori ajunseseră în faza neproductivă a bătrâneţii, iar alţii, noi, n-au putut ieşi la iveală din cauza necontenitelor tulburări ce au zguduit statul nostru şi au absorbit toată activitatea şi puterea de muncă a poporului. Astfel, abia scăpaţi de ocupaţia rusească şi de cea austriacă, am şi intrat în vălmăşagul marilor lupte pentru Unire, lupte memorabile, unice în istoria noastră, apoi am trecut prin două căimăcămii provizorii, prin două alegeri pentru Divanul ad-hoc şi prin o perioadă de şapte ani de domnie a lui Cuza Vodă, primul domn ales de libera voinţă a poporului.

În scurta lui domnie, însă, spiritul public a fost mereu atras şi stăpânit de marile reforme politice şi sociale ce erau la ordinea zilei şi care au pus bazele României moderne.

Negreşit că, în acest interval, când însăşi existenţa ţării era în joc, când creierul poporului era preocupat numai şi numai de grija constituirii statului român, toate talentele destoinice nu puteau să aibă răgazul şi liniştea sufletească necesară pentru a se deda la îndeletnicirea recreativă a artelor şi literelor.

Talentele se produc şi se dezvoltă numai când sunt la adăpost de vicisitudinile zilei de mâine.

Dar, la 1867, când Unirea era definitiv cucerită, când steaua bună a ţării ne-a ajutat să dobândim pe tron o dinastie străină ereditară, conform dorinţei Divanurilor ad-hoc, când, în sfârşit, am căpătat încrederea că, ieşiţi din frământările periculoase, suntem singuri stăpâni pe soarta noastră, atunci era tocmai momentul psihologic ca mişcarea literară, oprită în loc de mai mulţi ani, să ia un nou zbor.

Aşadar, paralel cu renaşterea politică s-a produs şi renaşterea literară.

Atunci, ca o necesitate a timpului, s-a înfiinţat revista *Convorbirile,* care a devenit repede organul de manifestare a tuturor cugetărilor, simţirilor, impresiunilor înmagazinate în acele timpuri de cumpănă.

A fost ca un fenomen de adevărată descărcare electrică, ca o ploaie roditoare ce s-a revărsat peste câmpul părăginit şi, de aceea, revista *Convorbirile* s-a născut atunci cu o putere de viaţă capabilă de a o face să se strecoare prin toate greutăţile unui răstimp de 42 de ani şi să ajungă acum, la bătrâneţe, încă în bună sănătate.

Apoi, ceea ce a dat *Convorbirilor* acea deosebită trăinicie au fost nu numai împrejurările favorabile în care s-a născut, ci şi avântul scriitorilor de atunci, care, neinfluenţaţi de niciun scop egoist, s-au devotat intereselor culturale ale neamului şi, prin o statornicie de muncă ce nu are exemplu, au lucrat mereu şi fără preget la sporirea avutului nostru literar şi ştiinţific.

Astăzi, fără lipsă de modestie, putem să ne prezentăm înaintea străinătăţii cu un stoc cultural considerabil, ca un popor ieşit din vârsta copilăriei şi să revendicăm rangul ce ni se cuvine între popoarele civilizate.

De unde cu jumătate secol înainte străinătatea abia dacă cunoştea situaţia noastră geografică şi etnică, dar despre starea noastră culturală nici idee nu avea, astăzi vedem cu satisfacţie cum multe, foarte multe din scrierile autorilor noştri sunt traduse în limbile moderne cele mai răspândite, ceea ce probează, evident, că dacă aceste scrieri au meritat osteneala unei traduceri au trebuit să aibă o reală valoare.

Unul din marii plămăditori ai limbii şi descoperitori de comori istorice, ieşit la suprafaţă în acest proces de fermentare al intelectualităţii noastre a fost, fără îndoială, Hasdeu, care nu plutea în sfera de activitate a *Convorbirilor literare,* dar în ogorul în care a lucrat a aruncat sămânţă multă şi roditoare şi în ramura istoriei şi a filologiei, cu deosebire, s-a ridicat mai presus de toţi predecesorii săi.

S-a zis însă de unii şi alţii că dânsul ar fi comis mai multe greşeli în lunga sa carieră de om de litere şi de ştiinţă. Nu-mi permite cadrul restrâns al acestui discurs să enumăr şi să discut aici diferitele chestiuni controversate ce au ocupat presa în acele timpuri .

Mi-ar trebui pentru aceasta volume întregi şi o competenţă pe care nu o posed. Hasdeu, care a lucrat în toate direcţiile şi a atacat toate genurile, a avut, în adevăr, o viaţă prea mişcată, prea activă, prea plină de inovaţii îndrăzneţe, pentru ca, la rândul lui, să nu fi întâlnit oameni care să-l urmărească, să-l critice şi să-i găsească diferite neajunsuri în peregrinările sale istorice, filologice şi literare. Într-o grădină atât de vastă, cu flori atât de multe şi variate, precum a fost câmpul de muncă al lui Hasdeu, nu e exclusă posibilitatea să se găsească ici, colo câte o plantă de calitate inferioară. Dar, chiar de s-a găsit, cine astăzi ar putea să-i arunce piatra?

Toţi, fără osebire, suntem supuşi greşelilor, însă nu toţi avem spre compensaţie îndărătul nostru o comoară intelectuală acumulată ca aceea a lui Hasdeu.

Suflarea morţii, perspectiva timpului au şters cu desăvârşire în ochii posterităţii orice umbră din cadrul vieţii sale pământeşti, lăsând să se vadă numai razele luminoase ale muncii sale neîntrecute, singurele care străbat distanţele şi vor străluci prin pătura vremurilor.

Hasdeu este, deci, şi va rămâne, orice s-ar zice, cel mai mare istoric al generaţiei sale, căci el, cel dintâi, precum am arătat, a înţeles noua îndrumare ce trebuie să se dea istoriei, care nu se cuvine să fie o simplă înşirare de fapte, ci are mai cu seamă menirea să oglindească întreaga şi adevărata viaţă intelectuală, economică şi politică a unui popor şi să arate cauzele determinante care au produs şirul faptelor ce încheagă istoria acelui popor.

De asemenea, în ramura filologiei, dânsul, prin cunoştinţa multor limbi străine şi, mai ales, a tuturor dialectelor slave, precum şi prin operele sale lingvistice săvârşite, a ocupat, cât a trăit, neîntrerupt şi fără contestaţie vârful piramidei.

Prin urmare, cât va exista un neam românesc, o limbă românească şi o cultură românească, Hasdeu va străluci pe cerul cultural al neamului ca un luceafăr de mărimea întâia.

Dar, ceea ce înalţă şi mai mult această interesantă figură în închipuirea noastră şi ne mişcă până la înduioşare este dragostea nemărginită ce o închinase fiicei sale, Iulia. De la moartea ei prematură, întâmplată, precum am zis, în floarea tinereţii, Hasdeu n-a mai trăit o minută fără ca gândul, simţirea, visurile şi toate faptele vieţii sale să nu fi fost îndreptate exclusiv spre amintirea iubitei fiice. Timpul, care, cu aripa sa tămăduitoare îndulceşte totul, lui, din contra, îi aţâţa şi mai mult dragostea aceasta prelungită dincolo de mormânt, aşa încât, sugestionat, aş putea zice, el o simţea pretutindeni ca o umbră binefăcătoare, ca o fiinţă ideală, îndumnezeită, ce-i întovărăşea căpătâiul de noapte, îi îndulcea suferinţele şi-i exalta bucuriile. În excitarea sa nervoasă, el o vedea chiar aievea, îi asculta glasul, îi urma poveţele şi, astfel, avea iluzia, dacă nu certitudinea, că ea trăieşte o a doua viaţă. Dacă în rigorismul unor materialişti neînduplecaţi această dragoste neobişnuită ar părea o slăbiciune, o, Doamne! ce sublimă, ce înălţătoare este totuşi această slăbiciune, care revarsă în mod statornic din inima îndureratului părinte o dulce poezie peste mormântul scumpei sale fiice!

Apoi, de la o vreme, marele maistru al neamului, îmbătrânit, obosit, nemaiavând orizonturi deschise înaintea sa, s-a retras în singurătatea Carpaţilor, unde îşi zidise un castel fantastic, care simbolizează toate credinţele lui mistice şi toată dragostea lui pentru Iulia.

Acolo, fiindu-i închise porţile viitorului, spiritul său putea, în schimb, să-şi exploreze în linişte trecutul, o ţară imensă, bogată, singura de care se mai putea bucura. Acolo, ca un geniu al pădurilor, a trăit cele din urmă zile ce-i rezervase Dumnezeu şi apoi, încet, încet s-a stins, el, ultimul vlăstar al neamului său, s-a stins cum se stinge un frumos asfinţit de soare, iar sufletul lui, uşurat de povara pământească, s-a dus să-şi îmbrăţişeze fiica în plaiurile nemuririi.

Cu strângere de inimă, stimaţi colegi, am întreprins să vorbesc despre Hasdeu în această înaltă instituţiune de cultură. Rog, deci, să fiu iertat de greşelile ce voi fi comis, căci dacă nu voi fi fost în stare să pun în relief, cum aş fi voit, nemuritoarea lui figură, vina este că el a fost un prea mare model pentru slabul meu penel.

Faţă de dânsul, de trecutul lui, de opera lui, eu, umilul său urmaş, m-am simţit intimidat, micşorat, cum s-ar simţi un om în faţa unui munte mare, care-i dă impresia că niciodată nu-l va putea urca.

Posteritatea, însă, va aprecia mai bine pe Hasdeu şi-l va ridica pe piedestalul de onoare ce se cuvine unei asemenea naturi privilegiate, înzestrate cu atâtea daruri de mâna lui Dumnezeu.

Eu, unul, cred, când mă uit aici împrejur, în această ilustră incintă, parcă nu-mi vine a crede că Hasdeu lipseşte; parcă tot îmi vine să caut pe acel scaun ros de lunga sa şedere pe maiestosul bătrân cu chip de proroc, ştiutor de multe lucruri din lumea aievea şi, poate, şi din alte lumi, întru atâta lipsa lui ne surprinde, întru atâta geniul are darul de a semăna cu nemurirea.

Hasdeu e dintre acele făpturi alese care n-ar fi trebuit să moară, căci e păcat să se risipească în neant atâtea mari însuşiri izvorâte din dărnicia divină.

Dar ce zic eu?... Hasdeu n-a murit şi nu putea să moară. Prin însăşi poarta morţii, el a intrat în nemurire. El e mai viu decât oricând în amintirea şi în inimile noastre, deoarece, astăzi, figura lui înseninată, dezbrăcată de haina pământească, apare mai frumoasă privită prin prisma dreptei judecăţi.

Numele lui va răsuna, deci, pururea nu numai sub această strălucită cupolă, ci şi în orice loc şi în orice timp va trăi o gintă românească pe coaja pământului.

Şi acum, stimaţi colegi, daţi-mi voie să-mi închei cuvântarea, aducând prinosul meu de dragoste, admiraţiune şi respect umbrei marelui basarabean, care a lăsat în urmă un gol ce cu anevoie se va umple, căci oameni ca Hasdeu nu se nasc în toate zilele.

Adnotări pe marginea noii ediţii Urmuz şi relectura *Fuchsiadei* (II)

Ana OLOS

Asocieri libere cu „Ţiganiada" şi divagaţii

Precum sugerează noul titlu al volumului *Schiţe şi nuvele aproape... futuriste, Fuchsiada* ar trebui considerată nuvelă, la fel ca *Pâlnia şi Stamate*, spre deosebire de textele mai scurte din volum. Însă subtitlurile celor două scrieri contrazic urmuzian o astfel de clasificare, *Pâlnia şi Stamate* devenind roman, de unde şi asocierile cu Balzac. *Fuchsiada,* în schimb, este un „poem în proză", ceea ce ne trimite, de pildă, la poemele în proză al lui Baudelaire, cum arătasem în altă parte. (1) Dar etichetarea *Fuchsiadei* drept „poem eroic în proză" ne duce cu gândul şi la definirea romanului (*romance*) de către Henry Fielding în Prefaţa la *Joseph Andrews* (2) drept „comic epic in prose". „Epic" (ca substantiv), în engleză însemnând epopee, iar romanul fiind de fapt o prozaizare a „epopeii comice", contemporană cu opera bufă. Metamorfozată în proză, epopeea comică devine accesibilă unui public mai larg, mai puţin cultivat. Urmuz pare să sugereze ironic compararea celor două specii, epopeea şi romanul, cu mult înaintea reflecţiilor unor teoreticieni literari de la începutul secolului, printre care Mihail Bahtin. Acesta se referă la cele două specii în contextul proliferării romanului în epoca modernă, hibridizarea fiind o marcă specială a prozei. Conceptul hibridizării îl găsim explicat concis în glosarul pentru studenţi al terminologiei bahtiniene, ataşat celor patru eseuri publicate de Texas University Press. (3) Tot acolo citim, reluată din *Problemele poeticii lui Dostoievski* (1929), formularea succintă a heteroglossiei din sensul oricărei comunicări, ceea ce asigură primatul contextului asupra textului. La fel şi *orchestrarea,* termen împrumutat din terminologia muzicală, cu referire la romanul „polifonic". Formulări ce se potrivesc şi abordării textelor contrase ale lui Urmuz.

Atributul „eroic" împreună cu sufixul *-iada* amintesc de „poemationul eroi-comic" în versuri, cunoscut fără îndoială lui Demetru în prima variantă, *Ţiganiada sau Tabăra Ţiganilor,* a lui Ion Budai Deleanu, considerată de Radu Cernătescu „divină" şi reprezentând un „parcurs iniţiatic" compus dintr-o perspectivă esoterică. (4) Ceea ce se poate afirma şi despre *Fuchsiada*, cuvântul „iniţiat" cu referire la erou apărând chiar de două ori în text, în partea a patra a poemului, Fuchs fiind declarat „pe deplin iniţiat". În căutarea unei posibile legături între mica epopee şi capodopera lui Budai-Deleanu să recitim începutul *Ţiganiadei.*

Prologul, al cărui „autor" este Leonachi Dianeu (5), conţine formulată intenţia „educativă" a scrierii. Dianeu „a izvodit această poeticească alcătuire" sau „jucăreaua" ca să-i înveţe pe tineri despre „cele mai ascunse desişuri ale Parnasului, unde lăcuiesc musele lui Omer şi Virgiliu". Dacă Eliza Vorvoreanu atribuise prozelor fratelui ei o intenţie educativă, Urmuz invocă „forţa educaţiei" muzicale în finalul nitzschean în crescendo ironic al poemului. Căci Fuchs speră ca prin muzică „să facă să apară cu timpul pe această planetă o rasă mai bună şi superioară de oameni, spre gloria sa, a pianului şi a Eternităţii".

Deşi intenţia educativă la vedere din *Fuchsiada* s-ar rezuma la iniţierea burlescă în *ars amandi* – iniţiere ce o făcuse în versuri şi în altă tonalitate poetul exilat la Pontul Euxin (6), Urmuz păstrează cadrul mitologic din epopeea lui Deleanu, mutând însă scena de pe Parnas pe Olympul mai înalt, probabil şi fiindcă piscul cel mai înalt este... Mytikas, asemenea numelui său de alint: Mitică. Însă pentru contemporanii lui Urmuz mai faimoase decât Olimpul grecesc erau „L'Olympia" pariziană şi Moulin Rouge. Mare admirator al versiunii din Milo a zeiţei sculptate, cum scria sora sa, Mitică mai „cunoştea" şi o altă *Olympia*, cea a impresionistului francez Eduard Manet, tablou în care prostituata pariziană e într-o postură identică cu Venus pictată de Tizian, ce se regăseşte şi în *La Maja Desnuda* a pictorului spaniol cunoscut ca El Greco. Iată cum o „pictează" Urmuz pe zeiţa din stabilimentul unde începe iniţierea lui Fuchs: „[a]lbă cu mâinile după cap împreunate sub păru-i de aur despletit, cu un gest de delicioasă abandonare, îşi întinse ea superbu-i corp de lapte pe patul de perne moi şi de flori". Numai că alături de numele Venus, apare şi varianta Venera (preferată de Eminescu), menţionată fiind şi omoloaga grecească, Afrodita. Şi nu poate fi o scăpare a celui care îşi recitea şi corecta de nenumărate ori textele. Venera şi Afrodita apar, probabil, ca aluzii mai puţin inocente ale fostului student medicinist la cele două derivate ale numelor: veneric şi afrodisiac.

În *Ţiganiada* seriozitatea intenţiei educative e compromisă de „accidentul" comic. Căci Dianeu, pentru a se deprinde cu armonia versului ceresc, voind să se repeadă „într-o zburată, tocmai la vârful muntelui acest unde e sfântariul muselor", cade într-o baltă unde au rămas „numa broaşte cântând". La fel şi Fuchs cunoaşte înălţarea (*anabasis*) pe muntele zeilor şi căderea în Haos (*catabasis*). Tot Dianeu menţionează epopeile comice care au servit de model *Ţiganiadei*, prima fiind *Bătălia broaştelor cu şoarecii* (*Batracomiomahia*), parodie

după *Iliada*, atribuită de romani lui Homer, iar de alţii, unui anonim de pe vremea lui Alexandru cel Mare. În *Fuchsiada* putem descoperi bine ascunsă aluzia la şoareci şi la broaşte. Somnul lui Fuchs în pian sugerează metamorfoza „homeopatică" a eroului într-un şoricel surâzător. Pe când cealaltă ipostază al lui Fuchs, cea de „mormoloc", denotă faza premergătoare a transformării sale în batracian muzical. (7) Iar iniţierea completă îl transformă, cum îi reproşează „slujitoarele plăcerii", din singurul care de la epoca lui Platon mai ştia iubi curat, într-un „satir murdar". Or satirii (silenii) din mitologie, companionii lui Pan şi Dionysos, erau creaturi acoperite de păr şi picioare de ţap, simbolizând sexualitatea şi fertilitatea. Deci experienţa prin care trece Fuchs (ce trimite la *Metamorfozele* lui Ovidiu) îl transformă/perverteşte/corupe dintr-o fiinţă inocentă, curată, dedicată muzicii, apolinică, într-una dionisiacă, bahică, vulgară. Dacă cele două adjective oximoronice „curat-murdar" trimit la Caragiale şi implicit la comic şi comedie, satirul cu picioare de ţap („tragos" în greacă, la originea cuvântului „tragedie") sugerează latura periculoasă, cu posibile consecinţe tragice (cazul lui Demetru cum susţine Radu Cernătescu), a iniţierii.

Însă satirii erau la greci şi la romani personaje ale poemelor dramatice în care se biciuiau moravurile, de unde şi numele speciei literare. Şi deodată ne vine în minte, pe lângă satirele din literatura universală (de pildă *Satyriconul* lui Petronius, readus în epoca noastră de filmul lui Fellini), *Satira Duhului meu* a lui Grigore Alexandrescu. Şi recitind-o, pare că-l regăsim portretizat pe însuşi Demetru-Urmuz cel timid, stângaci, străin în contextul societăţii mondene bucureştene. Dar poemul lui Alexandrescu putea să fi fost şi un bun prilej pentru Mitică de a-şi iniţia fraţii şi în subtilităţile stilistice ale satirei ce abundă în omofone, omonime şi sinonime.

Citând şi alte epopei, spre învăţătura tinerilor, printre care şi *Li animali parlanti,* adică *Jivinele vorbitoare* de abatele Casti, Dianeu nu uită să-i critice pe istoricii care fabulează sau bârfesc. Tot el atrage atenţia cititorilor şi asupra formei alegorice a scrierii: că prin ţigani „să înţăleg ş-alţii care tocmai aşa au făcut şi fac". Prin analogie se insinuează ideea că şi cititorii *Fuchsiadei* ar trebui, dincolo de sensul „literal" al comicei iniţieri erotice, ce putea fi şi o reprezentare parodică a ritualului de iniţiere masonică, să găsească – aşa cum se cerea şi la lectura *Divinei Comedii* a lui Dante – sensul alegoric şi pe cel moral.

În epopeea lui Budai-Deleanu sunt de luat în seamă „vocile" comentatorilor de diferite categorii din notele de subsol. Nişte versuri citate de Cocon Idiotiseanul: „Frunza verde de săcară/ Iaca ţiganii s-armară/ Ca să puie vodă-în ţară/ Asemenea lor, ei pe-o cioară;/ Dar sfădindu-să-între sine/ Lăsară´ş vodă ş-orcine/ Şi mearsără-în ţări străine,/ Precum le-a părut mai bine" ne-ar putea evoca „frunza" care joacă un rol atât de important în iniţierea lui Fuchs, deşi acolo pare o aluzie la reprezentările nudului în arta plastică. Dacă în contextul istoric din vremea lui Budai-Deleanu versurile din *Ţiganiada* pot fi considerate ca referindu-se la domniile fanariote, proiectate în viitor, par a avea o semnificaţie de-a dreptul profetică, de e să ne gândim la înlăturarea domnitorului Cuza şi aducerea în ţară a unui rege străin, din pricina neînţelegerilor dintre boierii autohtoni, neînţelegeri perpetuate şi de partidele politice.

Aparent, mica epopee a lui Urmuz nu are vreo legătură cu discuţiile politice pe care le găsim în epopeea lui Budai-Deleanu. Însă recitirea „Cântecului X" din *Ţiganiada*, cu cele două discursuri ale lui Baroreu şi Slobozan despre monarhie şi republică sau democraţie – ce merită a fi recitite şi în context actual – ar putea conduce şi spre alte subterane ale *Fuchsiadei* şi implicit ale personalităţii lui Demetru Demetrescu-Buzău. O carte poştală datată 15/10/1916 ni-l arată însufleţit de sentimente patriotice. Îmbolnăvit de febră recurentă în războiul din 1913-1914 şi silit să lucreze în administraţia unui depozit de muniţii din Bârlad, „jenat de viaţa tihnită şi bunul trai", îi scrie surorii sale Lizica despre intenţia sa de a pleca pe front. (8) Iar într-o notă de subsol din noua ediţie a *Fuchsiadei* (9) citim o enigmatică exclamaţie, acel „Ilderim, Ilderim", ce ne propulsează într-o direcţie neaşteptată, anume la povestea medievală *Ilderim. A Tale of Light and Shade* – dedicată de Regina Maria fiului ei Carol, publicată în traducerea Margaritei Miller-Verghi, în 1916. (10) În timp ce invocarea numelui Didonei în aceeaşi notă pare să se refere la iubirea nefericită dintre Principele Ferdinand şi Elena Văcărescu, dar şi la cea mai populară operă a compozitorului englez Henry Purcell, *Dido and Aeneas,* inspirată din *Eneida* lui Vergiliu, sau la extrem de scurta operă de cameră *Venus şi Adonis* a lui John Blow, profesorul şi precursorul lui Purcell, în care separarea iubiţilor o face o vrăjitoare.

Aceste exclamaţii/invocaţii – *Ilderim* şi *Didona* – ce trădează o stare de mare tensiune emoţională, plantate ca nişte bombe cu explozie întârziată la subsolul micii epopei comice ce se voia cu siguranţă şi o replică la „ştiinţa voioasă" a lui Nietzsche, ne fac să credem că sub masca bonomiei se ascundea un cu totul alt Demetrescu-Buzău. Dezamăgit de Cella Delavrancea care se căsătorise, după divorţul de diplomatul ardelean Tilea, cu bancherul Aristide Blank, să se fi îndrăgostit Demetru nebuneşte chiar de Regină? Nu este exclus s-o fi întâlnit şi văzut de aproape ca infirmieră în campania din Bulgaria, iar apoi s-o fi admirat călărind alături de Principele Ferdinand în momentul revenirii în capitală la 1 decembrie 1918, primind defilarea trupelor la statuia lui Mihai Viteazul. Sau la intrarea triumfală din Bucureşti, după încoronarea de la Alba Iulia, în octombrie 1922. Şi ca orice îndrăgostit frustrat să fi fost gelos şi să-i fi urât pe toţi cei apropiaţi de obiectul iubirii sale?

→

Urmuziana

Urmuz şi clasicizarea avangardei

Aureliu GOCI

„Clasicizarea” avangardei nu a început cu Urmuz, cel mai radical dintre avangardişti, ci cu Ilarie Voronca, creatorul imagismului care, în mod bizar, este integrat de G. Călinescu printre tradiţionalişti, dar îl consideră pe Urmuz avangardist în monumentala sa *Istorie...*

Urmuz este în bună măsură „invenţia” lui Tudor Arghezi, poet uriaş, capabil să discearnă magnitudinea literaturii şi în forme aleatorii, ludice sau pur experimentale, cum a fost situaţia urmuziană. Acesta este un „caz” în evoluţia literaturii noastre, sau un reper care a atins faima mondială prin opera sa de câteva zeci de pagini. Ea a generat nenumărate comentarii specializate, cum este şi cel al dlui profesor Lucian Costache (*Urmuz sau Despre paradox*, Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2020) care, într-un discurs sistematic, obiectiv, de mare claritate, şi-a construit conceptele-cheie cu care analizează opera lui Urmuz.

Informaţia este desăvârşită, cuprinzând şi opera originală a lui Urmuz, pentru ca cititorul să aibă la îndemână argumentele textuale ale criticului. Dl Costache aminteşte şi referinţele critice clasice, iar trimiterile memorialistice privesc şi creaţia apropiaţilor, colegilor şi partenerilor de avangardă. Îl amintim pe George Ciprian, scriitor pe nedrept uitat, anticipator al mişcării inovatoare prin cele două piese de teatru ale sale, *Omul cu mârţoaga* şi *Capul de răţoi*. Ar mai putea fi amintit, de asemenea, un contemporan de succes, scriitor satiric şi desenator strălucit, Neagu Rădulescu.

Creaţia lui Urmuz a dovedit un potenţial semnificant remarcabil şi o deschidere anticipativă care l-au proiectat printre scriitorii importanţi din proiectul exegezei avangardismului românesc. Şi în cazul său, ca şi cu alte experimente inovatoare, traducerile în limbile de circulaţie nu au fost pe deplin convingătoare, deşi Urmuz rămâne reperul de referinţă al avangardei româneşti şi ca întâietate şi ca valoare.

Elogiat ca inovator uneori, dar şi minimalizat alteori, Urmuz rămâne, prin tipologia şi locul lui în literatura română, un scriitor „jolly jocker”, un pion ubicuu pe tabla de şah a avangardei, care-şi modifică structura şi identitatea în funcţie de trecerea timpului. Cu statut de principală referinţă a spiritului ludic, a ocupat scena literară ca actor principal şi spirit complex, generator al esteticii absurdului.

Urmuz este un premergător mondial – cu câteva decenii bune! – al reformulărilor literaturii după anii ’50 ai secolului trecut şi chiar punctul de pornire al teatrului absurdului de limbă franceză inventat de co-naţionalul nostru Eugen Ionescu. Celebrul autor al *Rinocerilor* era, în perioada interbelică, un critic „rău” şi un graţios poet român, bun cunoscător al avangardei naţionale şi, deci, al aproape necunoscutului, pe atunci, Urmuz.

În spirit modern, dl Lucian Costache desparte biografia de creaţie şi se înscrie între cei mai documentaţi exegeţi în privinţa vieţii. De altfel, dl Costache foloseşte opera integrală urmuziană pentru ilustrarea criticii sale şi pentru a comenta copios referinţele despre biografia şi scrierile lui Urmuz. Critic aplicat şi sistematic, dl Costache prelucrează informaţia cu discernământ şi o ierarhizează în măsura în care explică opera. Bibliografia exhaustivă dă naştere la comentarii pertinente şi – pentru a figura în colecţia sau seria de „Opere complete” – i-ar mai trebui doar un indice de nume.

Unii analişti au subliniat faptul că primele scrieri ale lui Urmuz sunt publicate chiar după ce dadaismul se consumase ca mişcare literară şi artă poetică, deci caracterul inovator urmuzian se înscrie cu asupra de măsură în tendinţele creatoare europene.

Ori să fi fost şi grefierul de la Curtea de Casaţie „contaminat” de ideile socialiste, la fel cu N.D. Cocea, cel care se străduise atât de mult să-l impună în lumea literară pe Arghezi şi se autodeclara „bolşevic” în plin Parlament al României? (11) Sau să fi fost, tot în stilul său ironic, mai degrabă „menşevic”, de vreme ce Radu Cernătescu afirmă că „în marea lor majoritate, menşevicii autohtoni au fost masoni” (*Ibidem*, p. 257). L-am putea crede anarhist, aşa cum îl zugrăveşte acelaşi autor pe Fundoianu? (12) Cel pe care prietenul fratelui său mai mic Gheorghe, răutăciosul Constantin Beldie, îl vedea umblând bezmetic noaptea pe străzi sau aşteptând prin ganguri servitoare pentru o aventură nocturnă (13), să fi fost de fapt în legătură cu complotiştii plănuind să-i asasineze pe politicienii care, în 28 martie 1923, votaseră Constituţia cu acel articol 7 ce dădea drepturi depline străinilor din ţară? Sau, mergând până la absurd, Demetru să se fi gândit, în timp ce îşi mângâia pistolul, la un atentat ca acela de la Sarajevo unde fusese împuşcat arhiducele Franz (tot) Ferdinand? Ar pleda pentru acest lucru şi ascunderea *Fuchsiadei* de către sora sa şi scoaterea ei la iveală abia după moartea Regelui Ferdinand. Iar prudenţa cu care a ascuns George Ciprian prozele prietenului său între filele cărţii sale, în 1967, să fie o dovadă a fricii lui de a se descoperi legătura lui Urmuz cu grupul de conspiratori naţionalişti creştini anticomunişti? Simple presupuneri absurde sau probabilităţi? (14)

Note

1. V. Ana Olos, „Urmuz şi Baudelaire”, în *Acolada*, nr. 4 (113), an XI, aprilie 2017, p. 13
2. V. Joseph Fielding, „Preface to Joseph Andrews”, online.
3. M.M. Bakhtin în *The Dialogic Imagination. Four Essays by M.M. Bakhtin.* Edited by Michael Holquist. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. University of Texas Press, Austin and London, 1981. Online.
4. V. Capitolul „Divina ţiganiadă”, în Radu Cernătescu, *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române,* Cartea Românească, Bucureşti, 2010, pp. 62-94. În acelaşi volum aflăm şi capitolul „Noi argumente pentru deschiderea «cazului Urmuz»”, privind paternitatea piesei *Capul de răţoi,* inserând şi reproducerea unei fotografii „incerte” a lui Urmuz, cu şorţ de mason.
5. Ediţia consultată: Jacques Byck (1953), aflată pe internet, de unde vor fi şi citatele.
6. De Pontul Euxin se leagă şi numele legendarului Achile, eroul ce moare în războiul pentru frumoasa Elena.
7. Drept e că apare şi ipostaza de purice, ceea ce ni-l evocă pe compozitorul Mussorgski sau pe poetul metafizic englez John Donne cu sonetul în care micul vampir devine un minuscul receptacol al sângelui celor doi amanţi. Dar pot fi citate şi alte exemple cu „la pucelle”.
8. V. *Corespondenţa,* Urmuz, ed. cit., p. 122.
9. Ion Pop, Nota 67, în *Urmuz*, ed. cit., p. 186.
10. Maria, Regină a României. *Ilderim, poveste în umbră şi lumină.* Traducere de Margarita Miller-Verghi. Institutul de Editură şi arte grafice „Flacăra”, Bucureşti, 1916.
11. „Manipularea lui Arghezi”, în Radu Cernătescu, *op.cit.,* p. 256.
12. „Un anarhist în sinagogă: Benjamin Fundoianu”, în Radu Cernătescu, *op. cit.*, p. 248.
13. Constantin Beldie, *Memorii. Caleidoscopul unei jumătăţi de veac în Bucureşti (1900-1950),* Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 63.
14. V. şi Ana Olos, „Urmuz – un menşevic?”, *Acolada,* 2019, XIII, nr. 10 (143), p. 16.

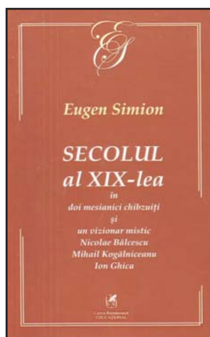
Semn(al) de carte

Andreea Cristea, *Rezervaţia de vise,* Editura Astralis, Bucureşti, 2019

Uneori, un debut literar e ca un răsărit de soare, cuvintele poetice se prind de aripile razelor şi încearcă să zboare către privirile luminate ale cititorilor. Doamna Andreea Cristea ne propune o carte bine alcătuită, dovedind un exerciţiu poetic surprinzător, sensibilitate şi talent, extrăgând mlădiţele unui sol roditor. (Ion C. Ştefan)

Acolo, în rezervaţia de vise, este locul în care se petrece evoluţia de la visul vis la visul cu ochii deschişi şi, de acolo, la ultima şi cea mai importantă metamorfoză - realitatea. Este momentul când harul dăruit de Dumnezeu poetei devine rod artistic, act al creaţiei. (Geo Călugăru)

Eugen Simion, *Secolul al XIX-lea în doi mesianici chibzuiţi şi un vizionar mistic: Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica,* Editura Cartea Românească Educaţional, Iaşi, 2020

Metodologic, genealogia nietzscheană şi arheologia foucauldiană sunt deopotrivă satisfăcute în acest volum în care Eugen Simion ne propune o filosofie a istoriei şi o istorie a mentalităţilor care justifică o tradiţie a contractului social unionist românesc prin ideologii culturale. Nu o să mai întâlniţi aşa ceva în nicio altă lucrare. Majoritatea cercetătorilor serioşi aleg fie calea genealogiei, fie drumul arheologiei. Dar autorul acestei lucrări e un cercetător vitruvian. (...) O carte binevenită, într-o societate în care avem tot mai mulţi vizionari utopici şi tot mai mulţi mesianici nechibzuiţi. Puterea scrierii lui Eugen Simion e fabuloasă: uneori, viaţa lui Bălcescu, Kogălniceanu şi Ghica par (pre)texte pentru lucrarea unui autor care îşi deconspiră ideologia culturală, gena de cercetător şi vocaţia de umanist. Critica literară românească nu ar fi avut un destin al său fără talentul lui Eugen Simion. Dar nici cultura română. De aceea, Eugen Simion e, la rândul său, un mesianic. (Oana Camelia Şerban, pe coperta a patra)

Anastasia Ambul Balmuş, *Dosarele infernului. Sudul Basarabiei în vârtejul sinistru sovietic al anilor 1940-1941,* Editura Fundaţiei Culturale Memoria, Bucureşti, 2020. Editor şi prefaţă – Ilie Popa, postfaţă – Anatol Petrencu

Deşi nu este un volum de mare întindere, prin exemplele reale, din arhivele studiate şi prezentate, reuşeşte să creeze o imagine cuprinzătoare a intensităţii suferinţei poporului basarabean în secolul al XX-lea ale cărei urmări se pot vedea şi acum în secolul al XXI-lea. (Ilie Popa, în prefaţă)

Un merit deosebit al doamnei Anastasia Balmuş constă în faptul că domnia sa a pledat activ pentru înveşnicirea memoriei victimelor regimului stalinist de ocupaţie, ridicând la Cimişlia şi în câteva localităţi rurale din raionul Cimişlia monumente deosebit de importante pentru generaţiile de azi şi cele care vor urma. (Anatol Petrencu, în postfaţă)

O istorie a liricii româneşti din Serbia

Zenovie CÂRLUGEA

Foarte bun cunoscător al vieţii românilor din Serbia, în toate domeniile (multietnicism, plurilingvism, multiculturalism), după cum atestă atât lucrările publicate, cât şi angajarea în activităţi transfrontaliere de real impact, criticul şi istoricul literar Florian Copcea, în *O istorie a liricii româneşti din Serbia* (Editura Academiei Române, Bucureşti – Casa de Presă şi Editură „Libertatea", Pančevo, 2018, 248 p.), face, în această privinţă, dovada unui profesionalism incontestabil, militând pentru completarea tabloului general al literaturii române cu valori inamovibile din spaţiul ex-iugoslav.

Se ştie că, după Unirea cea Mare din 1918, mai exact, după Tratatul de la Trianon care decisese o nouă configurare a statelor ce intraseră în componenţa Imperiului Austro-Ungar, o parte din Banatul românesc a rămas în componenţa Regatului Serbiei. Viaţa românilor din noul Banat sârbesc a continuat în forme proprii şi specifice, amintind de tradiţia din patria-mamă, dar aceasta a trebuit să facă faţă imperativelor noului statut statal, influenţele exercitate asupra etniei românilor, sub multe aspecte, nefiind puţine. Astfel, în cadrul noii organizări statale, românii din Serbia au luptat împotriva politicii de asimilare, menţinându-şi vie credinţa, cultura, limba, spiritualitatea. Este vorba de un proces politic, social şi cultural vechi de un secol, în cadrul căruia literatura reprezintă o importantă componentă. Faptul că nici până azi în Banatul sârbesc lucrurile nu sunt pe deplin aşezate (în ciuda faptului că, pe linie oficială, relaţia ţării noastre cu această parte de ţară rămasă dincolo de graniţă, nu este una lipsită de tot felul de interese de grup „bilaterale") ni l-a arătat însuşi profesorul Florian Copcea în culegerea de tablete *Pierduţi în istorie* (2020), un fel de rechizitoriu gazetăresc ce ar trebui de urgenţă să stea în atenţia Guvernului României, în special a Ministerului Românilor de Pretutindeni. Să precizăm că articolele respective au fost publicate vreme de vreo trei ani (2017-2019) în ziarul de limbă română *Libertatea* din Pančevo. Este, de fapt, continuarea unui demers gazetăresc, dacă avem în vedere culegerea anterioară, *Avatarurile românilor din Serbia* (Editura Libertatea, Pančevo, 2016), înmănunchind articolele publicate în acelaşi hebdomadar, de-a lungul anilor 2014-2016.

În paralel cu acest demers militant vizând istoria etniei şi viaţa ei social-culturală în concreteţea unor varii aspecte, dl Fl. Copcea s-a dovedit solidar cu aspiraţiile şi interesele scriitorilor de limbă română din Serbia, oferindu-le sprijin şi promovându-i atât cât a putut. Mai mult chiar, a editat lucrări importante (sinteze de istorie literară, dicţionare, studii monografice etc.), cinstind în acest fel cultura şi literatura de limbă română de ieri şi mai ales de azi din Serbia (*Scurtă istorie a poeziei româneşti din Voivodina*, 2002; *Scriitori români din Serbia*, 2014; *Lexiconul poeţilor români din Serbia,* 2016; *Virginia Popovici sau „paralaxele" criticii româneşti din Serbia,* 2020; *Repere literare. Ipostaze şi paradigme ale literaturii române*, 2020 ş.a.).

Să amintim, în cadrul acestui „program" generos de valorizare transfrontalieră, şi contribuţia revistei de literatură, artă, cultură şi dialog european *Hyperion* – revistă „de cultură şi spiritualitate românească", aflată, iată, în al treilea an de existenţă şi cu 25 de apariţii până la sfârşitul acestui an 2020, în care întâlnim, cu proprii creaţii, scriitori sârbi de limbă română din toate generaţiile, precum şi studii privind cultura, literatura şi spiritualitatea etniei româneşti din Voivodina (şi nu numai).

De asemenea, în cadrul Festivalului Internaţional „Mihai Eminescu", aflat, în ianuarie 2021, la a XXIX-a ediţie, au fost şi sunt promovaţi / premiaţi scriitori români de pretutindeni, cu deosebire din spaţiul ex-iugoslav, precum şi din Republica Moldova.

Rod al propriilor lecturi şi cercetări istoriografice, *O istorie a liricii româneşti din Serbia* ţinteşte a fi o lucrare de referinţă atât prin desenarea tabloului general al dezvoltării poeziei din acest spaţiu, dar mai ales prin *studiile monografice* privind generaţiile

de poeţi din interbelic până azi, de la *parnasienii* de expresie minoră şi *tradiţionaliştii* care o rup cu limba de lemn a proletcultiştilor (Ion Bălan, Cornel Bălică, Ion Marcoviceanu), la *avangardiştii* unui limbaj excesiv metaforizant şi intranzitiv (Mihai Avramescu, Vasco/Vasile Popa), *sincroniştii* europenizanţi (Ana Niculina-Ursulescu, Eugenia Bălteanu, Aurel Mioc, Mărioara Sfera), *pre-moderniştii* racordaţi la cultura şi spiritualitatea europeană (Radu Flora, Ion Miloş, Florica Ştefan, Mărioara Babu, Valentin Mic), *suprarealiştii* sondând lumea iraţionalului (Olimpia Baloş, Vasile Barbu, Vasa Barbu, Miodrag Miloş, Ileana Ursu) şi *moderniştii* diversificării mijloacelor de expresie (Slavco Almăjan, Aurora Rotariu Planjanin, Monica Ţăran Dumitrescu, Elena Maria Brânzei, Mariana Stratulat), iar de la aceştia la mai noii *deconstructivişti* cu devierea de discurs de la text la pretext (Mariana Dan, Annemarie Sorescu Marinkovici), *postmoderniştii* unei noi paradigme, metatextuale (Ioan Baba, Petru Cârdu, Ioan Flora) şi *transmoderniştii* cu obsesia depăşirii „stării de criză" (Nicu Ciobanu, Pavel Gătăianţu).

Este vorba, aşadar, de „un fenomen cultural de excepţie" în cadrul literaturilor balcanice, ale cărui ipostaze şi deveniri valorice „în circuitul european" sunt relevate de criticul literar universitar Virginia Popovici, profesor la Facultatea de Filosofie din Novi Sad, care semnează postfaţa *Literatura română din Serbia, fenomen cultural de excepţie* (pp. 233-244). Fenomenul în cauză este strâns legat de rolul jucat de ziarul *Libertatea* (înfiinţat în 1945 şi condus de Aurel Gavrilov, iar azi de Nicu Ciobanu) şi revista *Lumina* din Novi Sad (înfiinţată în 1947 de Vasko Popa), „revistă de literatură, artă şi cultură transfrontalieră" aflată azi în al LXXIII-lea an de existenţă sub conducerea poetului Ioan Baba.

Lucrarea apare într-un prestigios parteneriat editorial: Editura Academiei Române, Bucureşti, şi Casa de Presă şi Editură „Libertatea" din Pančevo, beneficiind de un cuvânt înainte semnat de acad. Mihai Cimpoi, *Argumente pentru o istorie necesară şi utilă,* din care reţinem următoarea apreciere: „Studiul se desfăşoară, cu argumente justificative şi demonstraţii critice aplicate, anume în acest cadru al analizei comparatiste şi sincroniste, nelimitându-se aşadar la relevarea influenţelor exercitate din partea literaturii române. (...) Portretele-sinteză sunt analizate cu consemnarea fenomenelor generale, dar şi cu punerea în lumină a personalităţii lirice şi a dimensiunilor caracteristice universului mitopo(i)etic şi a mărcilor stilistice determinante. Prezentarea amplă, solid documentară şi într-un limbaj critic adecvat face studiul deosebit de interesant şi necesar pentru cunoaşterea literaturii române din afara graniţelor actuale ale României."

Dl Florian Copcea se înscrie, cu această „istorie a liricii româneşti din Serbia", într-un demers istorico-literar care, de la Radu Flora (*Literatura română din Voivodina. Panorama unui sfert de veac, 1946-1970,* 1977) până la autori din zilele noastre (Ioan Baba, Ştefan N. Popa, Costa Roşu, Vasa Barbu, Boris & Daniela Crăciun, Dan Mariana, Catinca Agache, Carmen Dărăbuş, Brânduşa Juică, Virginia Popovici ş.a.) s-au dovedit buni descriptori şi analişti ai fenomenului literar din Banatul sârbesc.

Este vorba de o pleiadă de critici şi istorici literari care, deşi vin din generaţii diferite, s-au aplecat cu atenţia cuvenită asupra valorizării literaturii create de românii din Serbia, evocând fenomenul atât în evoluţia lui periodică şi specifică, din interbelic până în contemporaneitate, cât şi în raport cu direcţiile evoluţiei literaturii din ţara-mamă, într-un context mai larg, european.

Numai astfel literatura română din spaţiul ex-iugoslav poate fi valorificată la adevărata ei specificitate şi diferenţiere, având acest statut de *cultură transfrontalieră,* care, dincolo de istoria şi condiţiile unei evoluţii proprii, vine să completeze marele tablou de valori al culturii şi literaturii române, în sensul modernului concept de *Géographie littéraire,* temă de tradiţie în sociologia occidentală, îndeosebi cea franceză: Robert Éscarpit (*Sociologie de la littérature,* Paris, PUF, 1964), André Ferré (*Géographie littéraire*, 1946), Lionel Dupuy (*L'imaginaire géographique: essai de géographie littéraire*, Puppa, 2019).

Sinteză utilă şi clarificatoare în prezentarea punctuală a desfăşurărilor literare, în sensul ajungerii la conştiinţa de sine a unui gen literar cu vădite antene imanentiste şi onto-gnoseologice, *O istorie a liricii româneşti din Serbia* intră în bibliografia de referinţă atât prin efortul sistematizator aproape exhaustiv, cât şi prin echilibrul unor temeinice judecăţi de valoare. Cartea contribuie totodată şi la cunoaşterea mai largă a poeziei de expresie română care s-a scris şi se scrie azi în Serbia vecină, Voivodina fiind un alodiu de indimenticabile valori literare.

Prefaţatorul cărţii (acad. Gheorghe Păun) a găsit chiar şi o cheie a abordării textului urmuzian: *La prima lectură, divertisment, umor, improvizaţie, joc cu imagini şi cuvinte, absurd. La a doua lectură, avangardă – revoltă, suprarealism, diverse –isme moderne, vizionarism. Unii critici s-au oprit aici, frustraţi că şi Urmuz s-a oprit atât de devreme. Alţii au căutat „chei" sugerate şi de autobiografia scriitorului şi au avut veritabile revelaţii. Câţi cititori (instruiţi, iniţiaţi), atâtea lecturi, fie şi speculative – printre cele mai suculente: sociologică, psihanalitică, mason-ezoterică, sexologică... (Urmuz, urmuzism, urmuzologie,* în prefaţa cărţii).

Perpessicius are dreptate, în 1931, să nu-l considere pe Urmuz ca unul dintre *premergători, cum voiesc scriitorii de la „Unu",* ci apogeul acestei direcţii culturale, cea mai înaltă performanţă a spiritului inovator, radical şi insurgent, reprezentant al „literaturii viitorului" şi propunând „o nouă mitologie". Totuşi, aparenţa de satiră s-a şters în semnificaţia contemporană, ca şi aparenţa de „joc" aleatoriu, fără conştientizare, sau rezoluţia de „fantastică". Dar iată exprimarea care mi se pare insuficientă, a marelui Critic, citat şi de dl Lucian Costache: *...În literatura fantastică contemporană (scuzaţi cacofonia!) ... în suprarealism şi expresionism, sunt minunate expresiuni ale unui spirit bogat în fantezie, cuceresc prin excesul de absurditate şi nu pot fi priviţi altminteri decât ca joc voluntar şi amuzant al unui temperament prin excelenţă satiric.* Termenii „satiric" şi „amuzant" sunt inexacţi, dar Criticul ghiceşte şi formula exactă: „absurditate!"

Noi, cei care scriem astăzi, ar trebui să insistăm şi să afirmăm des şi răspicat că literatura română a descoperit, a inventat, prin *paginile bizare* ale lui Demetru Demetrescu-Buzău / Urmuz *absurdismul* care, începând cu anii '50 ai secolului al XX-lea, a devenit o mişcare mondială. Dacă ar fi să metaforizez, aş zice că Urmuz a fost un autor fotovoltaic care a produs electricitate şi a oferit energia estetică pentru literatura viitorului.

Cărţi şi autori

Călător spre nevăzute umbre

Ion C. ŞTEFAN

Poetul Nicolae Dragoş este din nou prezent în câmpul literaturii române, printr-o formă aureolată de triumf liric, după tipărirea, de-a lungul timpului, a peste 50 de volume de versuri şi proză, cu prezenta apariţie *O sută şi una de poezii,* de la Editura Academiei Române (2019).

De fapt, este o recunoaştere publică şi certă a evoluţiei sale valorice, de un real talent, cunoscut de-a lungul timpului şi între timpuri sociale diferite, ca un *Călător spre nevăzute umbre* (2009), cum se intitulează unul dintre volumele sale şi care poate fi folosit ca titlu generic şi al cărţii de faţă, dacă structura colecţiei nu ar fi întrebuinţat un titlu standard, desigur uniformizator, despre toţi autorii importanţi publicaţi aici.

Nu-mi par suficient de convingătoare nici citatele critice extrase din articolele scrise despre el, care definesc doar o parte a evoluţiei poetului, marcată de activităţile sale de scriitor multiplu, în diferite etape de creaţie, deoarece m-aş fi aşteptat, în acest volum antologic, la o privire de ansamblu asupra activităţii sale generale, cu vârful piramidei spre viitor.

Pentru că, într-adevăr, acest talentat autor se ridică astfel deasupra tuturor *nevăzutelor umbre*, din acelaşi cadru creator, determinat de oameni şi de evenimente, ca să-l întâlnim, la cei peste 82 de ani de existenţă, chiar şi acum, învingător.

Trebuie să recunosc că noi, poeţii generaţiei şasezeciste, pe care Nicolae Dragoş ne-a promovat consecvent în *Scânteia tineretului* şi *Luceafărul,* îi purtăm o statornică recunoştinţă.

Tocmai în aceasta constă greutatea mea de a depăşi convenţia unei prezentări obişnuite, căutând să desprind doar esenţa creaţiei sale, dincolo de orice considerente subiective.

Am citit această carte cu atenţie şi discernământ, încercând să fiu cât mai obiectiv şi să mă refer doar la cele mai reprezentative poezii incluse aici.

Începuturile poetice au fost ca într-un basm: „Poate Făt-Frumos eram/ Când împărăţeam nisipul/ Poate-ntr-un castel de geam/ Îndrăzneam să-ţi caut chipul" (*Marea-şi cheamă albatroşii,* p. 26).

Iar existenţa sa activă îi ridică întrebări multiple: „De la o stea până la flori/ s-au fost pierit mereu cărări/ rămas-am glas ca, uneori,/ să mă zidesc în întrebări" (*Autoportret,* p. 28).

Fiindcă împlinirea lui adevărată se desăvârşeşte prin zbor: „Era un zbor fără de nume/ ostatic morilor de vânt// treceam din vis spre ochiul lunii/ şi stelele uitate-n lume/ se răsăreau mereu din cânt" (*Urca în ierburi*, p. 36).

Da, aşa îl zăresc pe poet, despărţit de sine ca om practic (sau politic), dăruindu-se unei iubiri ideale: „Se făcea că-ncearcă plopii/ psalmi de toamnă să vestească/ pre când tu uşor te-apropii/ lebădă împărătească// şi era un joc de galben/ părul-râu, spumând tăcut/ cum se-adună dans de salbe-n/ jurul umerilor, scut// se făcea că din trecut/ urcau zilele, că-n lut/ te-am zidit şi te-am pierdut" (*Sub colină*, p. 39).

În această nuntire, între oameni şi natură, primăverile trec, purtate de alte orizonturi: „Nu-s două primăveri la fel, de când sunt primăveri pe lume/ deşi din iarbă urcă-n arbori zăpada roză, de petale…/ de veacuri oamenii le-aşteaptă, trăiesc prin ele, cum s-ar spune/ desprinşi din flori spre fructul toamnei să-şi ducă ne-ntreruptă cale" (*Apel de primăvară,* p. 45).

Şi, pe măsură ce timpul creativ se îmbogăţeşte cu alte teme, gândurile autorului se îndreaptă spre părinţi şi spre locurile natale: „Din când în când poeţii, în ceasuri de tristeţe/ când stelele nu urcă în versurile lor/ ori când s-a amurgit izvorul de tandreţe/ când amăgiri i-apasă pe suflete şi-i dor// din când în când, poeţii, în clipele de teamă/ c-au adunat zadarnic în ritmuri arbori, ape/ îşi amintesc că au, departe-n sat, o mamă/ şi-o caută duios cu lacrima din pleoape" (*Din când în când,* p. 57).

Poetul percepe ultima dăruire a artei, mai mult ca un crez artistic scris pentru sine, adică rămânerea sa în cultură tocmai prin această împlinire peste timp: „Mă las robit de cuvânt –/ El, născutul din sângele meu,/ Tânjind să nu ştie ce-i asfinţitul,/ Să îmbrace hlamida nemuririi" (*Cineva îmi şopteşte,* p. 104).

Astfel se prezintă poetul Nicolae Dragoş, la cei peste 82 de ani ai săi, pe care-l percep ca pe-un creator din primele rânduri ale liricii româneşti.

Bizara comedie a tristeţii

Paula ROMANESCU

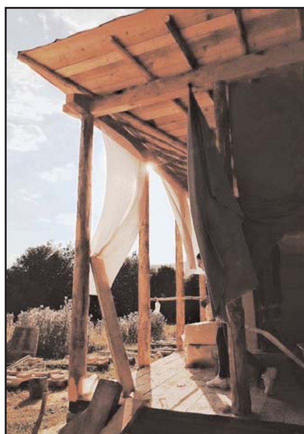
La Editura Tracus Arte din Bucureşti, 2020, a apărut în plină pandemie de coronavirus, când sufletul fiecărui muritor tremură ca frunza de plop la cea mai firavă adiere de „ordonanţă" cum că viaţa pe planeta albastră este chiar albastră cu nuanţe de giulgiu, *Comedia Tristeţii,* un foarte straniu roman care poartă semnătura lui Silvan G. Escu.

Nu, în mult prea amara *comedie a tristeţii* văzută ca o viaţă pe dos, romancierul nu ne invită să râdem cu lacrimi în lumea asta tristă plină de humor, potopiţi de o corectitudine politică precum un nisip mişcător din balta neînţelesurilor toate, ci mai degrabă să ne pierdem spre a ne regăsi într-o urmuziană abordare a întâmplării aceleia cu nume de viaţă, niciodată perfectă, nici (sau mai cu seamă) dacă am lua-o de la capăt, ori de la… capătul capătului spre început.

S-a mai spus (uf, poeţii le-au cam spus pe toate!) *că ar trebui să ne naştem bătrâni/ să venim înţelepţi,/ să fim în stare de a hotărî soarta noastră în lume,/ să ştim din răscrucea primară ce drumuri pornesc/ şi iresponsabil să fie doar dorul de-a merge...*

Dar nu! Personajul ciudat care „răsare" din lutul care va fi fost – Trandafir – spin şi petală, mireasmă şi miasmă, înviatul din morţi pe propria-i răspundere, nu ca Lazăr cel cu porunca „ia-ţi patul tău şi umblă", un ins care hălăduieşte prin viaţă, prunc şi adult deopotrivă, cu viaţa pre moarte călcând, reface drumul dinspre nimic înspre niciunde (în lipsa unui Virgiliu care îi va fi servit odinioară lui Dante de ghid prin *Divina Comedia*!), alături de un alt „ciudat" – *Severus Ciudatu,* tiparul activistului comunist de când cu proletarii care ar fi trebuit să-şi dea mână cu mână peste mări şi ţări (dar n-au făcut-o, păcătoşii, de suciţi ce sunt!), un vorbitor cu pretenţii de conferenţiar, ideolog de mucava, de n-o fi chiar împăratul cel sever mânându-şi duios blânda, îndobitocita turmă, către extincţia globală...

Un luxuriant joc de cuvinte de un absurd care l-ar fermeca şi pe autorul *Paginilor bizare*, trimiteri la opere literare de care orice trecător prin viaţă, alfabetizat măcar, cititor care va fi văzut cuvinte (dacă idei nu!), ar cam trebui să ştie, situaţii de o logică ilogică, amestec de luciditate şi infantilism prin care să se contureze personajele pălite de morbul vidului de gândire (că doar n-o să-i zicem chiar inocenţă crasă!), iată ingredientele cu care autorul alcătuieşte o foarte bizară pagină care se va înscrie cu siguranţă în proza românească de la început de mileniu trei, când omenirea toată pare a-şi fi pierdut busola şi rătăceşte bezmetică pe un pământ suprasaturat de moarte, sub un cer şi orb, şi surd, şi mut, pe care steaua polară (da, şi aceasta!) hălăduieşte mai ceva decât emigranţii prin Europa, iar soarele, neclintit, pare tăciune în vatra stinsă a lumilor.

Autorul n-a trecut şi nu trece cu ochii închişi prin timpul său, prin timpul nostru, prin timpul timp. Prin cele două personaje create, el reface o lume dusă (dar nu de tot), o lume recentă (dar deloc proaspătă) îmbătrânită-n rele, deşi cu ifose de trufanda. Vi se pare cunoscută povestea cum că *în 1789 a avut loc Revoluţia Franceză, apoi, după o sută de ani, a murit Mihai Eminescu, iar după fix alţi 100 de ani a căzut din pat în patul puştii, intrând direct în negura istoriei, Nicolae Ceauşescu?* Şi asta nici măcar nu e poveste.

Adevărat Mefisto cu cetăţenie română, umbra autorului creşte peste/ în miezul personajelor sale doar aşa, *pentru o mai lină alunecare spre zgrunţuroasa temă referitoare la politică, [...] fiindcă este uşor de observat un lucru nu neapărat bine făcut, aşa cum ar spune, dar pe dos, acel norocos mângâiat pe ceafă de ursitoare, cel care se preface că stă cu faţa la poporul său. Da, „al său", că şi-a luat popor şi cel puţin 4-5 ani nu renunţă la el oricât s-ar împotrivi acesta...*

Dar politica – marea absurditate a corectitudinii democratice din fascinanta Românie de o devastatoare originalitate, nu rămâne (deşi guvernează întregul!) singura temă abordată de scriitor în *Comedia tristeţii*. Îşi află rând aici, precum în marele talcioc al vieţii cu gust de moarte, şi copilăria – *chiar dacă una mai puţin fericită, cu fericirea ei unică,* şi familia – acea expirată instituţie tradiţională, cu triunghiul ei magic înscris în aria cercului, şi prietenia, cu nelipsitul prieten mereu gata să-ţi croiască generos *câteva smetii intelectuale* cât să te năucească de tot *sub povara grijilor care în mod cert vor urma...*, şi trădarea (o, mai cu seamă trădarea!) care va trebui deprinsă din mers *urmând linia continuă a partidului, îngroşată la maximum de minciună,* şi câinii maidanezi, şi căpşunarii ajunşi prin ţări de soare mai pline, şi sparangheliţii mânaţi de pandemia covidică să dea o mână de ajutor neajutoraţilor teutoni păliţi de astenie din lipsă de ocupaţie predilectă de când războaie mondiale nu mai fură... *Ne-am îmbunătăţi astfel,* ne asigură autorul prin unul din personajele sale, *noi ca ţară, relaţiile cu Germania, iar câinilor le-am oferi un trai decent, comunitar-occidental şi, am înfiinţa o mulţime de locuri de muncă pentru cei ce se pricep să vorbească pre limba lor cu câinii, iar între ei în limba lor*.

Noi să continuăm să vorbim pre limba noastră şi să mai trecem cu lectura şi prin literatura lumii, măcar atât cât să înţelegem pe unde ne poartă autorul *Comediei tristeţii,* ca să nu ne simţim pierduţi în labirintul de simboluri ca un păienjeniş de capcane, ca un mozaic de lumi cu tot mai vii personaje din cale afară de bizare, sau celebre, întâlnite şi nerecunoscute în paginile romanului în care vom vedea cuvinte, dar nu le vom pricepe uluitorul tâlc.

Nu, cartea aceasta nu se adresează doar iniţiaţilor întru-ale scrisului şi cititului. Este o vastă pajişte de flori de spirit din care fiecare îşi poate alege ce-i place: un crin (poate fi şi regal sau de baltă!), o păpădie (doar plebeie!), un trandafir (hai, trei, cât să punem de-un partid albastru!), o mătrăgună (spre a face concurenţă industriei de medicamente!), o părăluţă (adăugată la un comision nu strică!), o ciudăţenie de altă floare cam cât o coroană numai bună să-ţi arate calea spre lumea cea fără durere, nici întristare, nici suspin.

Meştere Urmuz, fii liniştit acolo unde eşti! Prin *Comedia tristeţii,* Silvan G. Escu se dovedeşte a-ţi fi vrednic urmaş, iar literatura română îşi desăvârşeşte bizareria astfel ca toată viaţa noastră cea de toate zilele să i se asamene cuminte, întregindu-se cu toată moartea...

Leopardul de dantelă

Nicolae MELINESCU

La ceva timp după schimbarea de regim din România, m-a invitat la o discuţie prospectivă Mohamed Yeslem Beissat, ministru pentru afaceri africane al Republicii Arabe Democrate Sahraui, pornit într-un turneu prin noile democraţii ale Europei cu speranţa să obţină recunoaşterea oficială a independenţei ţinutului său de baştină, fosta Sahara Spaniolă/Occidentală. Discuţia noastră ar fi trebuit să-l ajute să întâlnească unul dintre oficialii ministerului nostru de Externe după ce primele demersuri eşuaseră. Nu am aflat niciodată cum a ajuns la mine şi de ce spera ca tocmai eu să reuşesc acolo unde el rămăsese ignorat. Românii nu intenţionau să se implice într-un contencios cu Marocul, ţara care ocupase o bună parte din teritoriul sahraui şi care refuza să accepte o guvernare locală suverană.

În mod evident, nu aveam cum să-i influenţez pe precauţii noştri diplomaţi să-l întâlnească pe ministrul sahraui. Mi-a revenit în minte numele său la sfârşitul lui noiembrie 2020, când o ştire din Pretoria relata despre prezentarea scrisorilor de acreditare ale aceluiaşi Mohamed Yeslem Beissat, ambasador sahraui, preşedintelui Africii de Sud, Cyril Ramaphosa. M-a provocat declaraţia sa oficială la ceremonie, axată nu numai pe menţinerea solicitărilor de eliberare a ţării sale de sub dominaţia armatei şi a administraţiei marocane şi de acordare a independenţei, ci şi pe rolul Africii de Sud în susţinerea acestor revendicări.

După ce fusese ocupat de spanioli aproape un secol, ţinutul din vestul Africii a căzut între poftele expansioniste ale vecinilor. În 1975, Marocul şi-a împins graniţa sudică mult dincolo de jumătate din fosta colonie Sahara Occidentală sub pretextul „protecţiei" triburilor sunnite Olad Tidarin, formate de beduini nomazi. Mauritania s-a repezit şi ea spre nord şi a invadat zona Rio de Oro, pe care a abandonat-o însă în 1979, după lupte fără învingători şi învinşi cu triburile rebele locale. Mai mult, regimul dictatorial mauritanian al lui Moktar Ould Daddah a recunoscut proclamaţia de independenţă a noii republici, fie doar ca să-l enerveze pe regele Hassan.

Jocurile au fost complicate de apariţia în 1973 a Frontului de Eliberare Seguia el Hamra şi Rio de Oro, pe scurt, Polisario, o mişcare considerată în mediul internaţional drept naţionalistă rebelă, dornică să preia conducerea politică, economică şi socială în fosta colonie.

Ca să-şi consolideze poziţia de reprezentanţi legitimi ai populaţiei, Frontul a proclamat pe 27 februarie 1976 Republica Arabă Democrată Sahraui la Bir Lehlu, în zona ocupată de marocani, în aceeaşi zi în care Spania a informat Organizaţia Naţiunilor Unite că pune capăt prezenţei în Sahara Occidentală, îşi declină orice răspundere şi nu lasă în loc nicio altă putere administrativă.

Polisario, acceptat de ONU drept reprezentant legitim al populaţiei sahraui a pornit ceea ce a denumit războiul de independenţă împotriva Marocului şi a Mauritaniei. Combatanţii săi nu erau străini de lupta împotriva unui hegemon local. Dominaţia spaniolă nu a fost lipsită de tensiuni şi conflicte. În 1956, la un an după obţinerea independenţei de stat, regatul Maroc a cerut dreptul de administrare a oraşului port Sidi Ifni, din Sahara Occidentală. Spaniolii au respins solicitarea, după anularea unui acord franco-hispanic din 1912. Raiduri răzleţe ale naţionaliştilor marocani din partidul Istiqlal (conservator monarhist) s-au transformat într-un război local, niciodată declarat oficial, încheiat pe 1 aprilie 1958 prin acordurile de la Angra de Cinta. Spania a păstrat Sidi Ifni ca enclavă la Atlantic, abandonată în 1969.

În 1970, tulburările provocate de nemulţumirile localnicilor faţă de administraţia colonială au culminat cu Zemla Intifada (Revolta de la Zemla). Conducătorii organizaţiei secrete Harakat Tahrir – mişcare naţionalistă sahraui condusă în anii '60 de Muhammad Bassiri – au organizat o manifestare populară şi au dat publicităţii o petiţie prezentată guvernatorului general spaniol José Maria Pérez de Lema y Tejero. Deşi evenimentul s-a desfăşurat paşnic, acesta i-a ordonat poliţiei coloniale să-i aresteze pe organizatorii din Harakat Tahrir. Mulţimea a reacţionat, a aruncat cu pietre în forţele de ordine, drept care a intervenit armata. Unsprezece civili au fost împuşcaţi mortal de trupele Legiunii Străine Spaniole. Bassiri a fost capturat, băgat în beciurile poliţiei politice de unde nu a mai ieşit niciodată. Sute de membri ai grupării naţionaliste Harakat Tahiri au fost vânaţi de forţele coloniale şi ucişi. Câţiva supravieţuitori au fost arestaţi şi condamnaţi la pedepse maxime, ca exemplu pentru cei tentaţi de răzvrătire.

Represiunea spaniolă a provocat şi a energizat mişcarea anticolonială sahraui. Militanţii săi au început să se înarmeze şi s-au organizat în nucleul în jurul căruia avea să se înfiinţeze Frontul Polisario. Iniţial, ţările arabe şi-au păstrat distanţa faţă de el – poate şi din cauza orientării iniţiale socialiste. Doar Libia şi Mauritania i-au acordat un timid sprijin material şi militar. Algeria, neîncrezătoare la început în Front, a găzduit guvernul provizoriu sahraui în exil pe teritoriul său, la Tindouf, la doar câţiva kilometri de graniţa cu fosta Sahara Occidentală şi cu Mauritania.

Între 1975 şi 1991 tensiunile regionale au degenerat în aşa-numitul război din Sahara Occidentală.

Acesta a cunoscut o agravare paralelă cu finalul decolonizării şi cu prăbuşirea comunismului european.

Marocanii au pornit lupta cu 30 de mii de militari în 1976, ajungând la 120 de mii la final în 1991, şi au beneficiat de susţinerea americană şi saudită. Polisario, sprijinit de Algeria, Libia şi Coreea de Nord, a mobilizat între cinci şi cincisprezece mii de combatanţi. Până la aplicarea acordului de încetare a focului, pe 6 septembrie 1991, mai mult de trei mii de civili sahraui au fost ucişi şi optzeci de mii au fost dislocaţi. (Andreu Solá-Martin, *The United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara,* Edwin Mellen Press, Lewinston, NY, 2007, p. 102)

Nici numărul civililor sacrificaţi, nici presiunile Franţei sau ale Statelor Unite, nici Misiunea Naţiunilor Unite pentru Referendum în Sahara Occidentală (42 de ţări participante, 220 de militari şi poliţişti, un buget propus pentru 2019 – 2020 de $56 de milioane) nu au calmat tensiunea din fostul teritoriu colonial spaniol. În 2005, tulburări, demonstraţii şi ciocniri au marcat aşa-numita Intifada (revolta) din mai. Pe 21 mai, transferul unui sahraui suspect de trafic de droguri la puşcăria din oraşul marocan Agadir a provocat proteste de stradă, dispersate cu brutalitate de poliţia marocană. Protestele s-au extins dincolo de focarul iniţial, oraşul sahraui El Alaún, în alte localităţi importante: Smara (la poalele munţilor Anti-Atlas), şi Dakhla (port la Atlantic). Li s-au alăturat studenţi sahraui din oraşele marocane Fes, Casablanca, Marrakesh şi din capitala Rabat. Timp de câteva luni, poliţia marocană a arestat aproximativ o sută de activişti sahraui pentru independenţă şi i-a încarcerat fără condamnare. A fost limitat accesul jurnaliştilor străini în zona de ocupaţie, corespondenţii unor agenţii de ştiri filmate şi ai unor canale internaţionale de televiziune au fost expulzaţi în ciuda condamnării acestor măsuri printr-o rezoluţie a Parlamentului European adoptată cu 98 de voturi pentru şi o abţinere.

Solidarizarea Marocului cu Statele Unite în războiul global împotriva terorismului, măsurile luate pentru combaterea extremiştilor jihadişti din Al Qaida magrebiană i-au permis guvernului de la Rabat să continue acţiunile împotriva militanţilor sahraui.

În 2010, un protest din tabăra sahraui de la Gdeim Izik, la 12 kilometri de El Aaiún, capitala Provinciei de Sud, cum au redenumit marocanii teritoriul fostei Sahara Occidentală, s-a îndreptat împotriva discriminării, a sărăciei şi a încălcării drepturilor omului. Protestele paşnice, iniţial, au degenerat în ciocniri violente ale civililor cu militarii după distrugerea taberei de corturi care adăpostea cinci mii de refugiaţi. Pe 14 octombrie, militarii forţelor armate marocane au deschis focul împotriva unui camion care intra în tabără. Un adolescent a fost împuşcat mortal şi 17 adulţi au fost răniţi. Autorităţile marocane au declarat că din camion s-au tras primele focuri în timp ce şoferul încerca să forţeze pătrunderea în tabără, iar militarii forţelor de securitate nu au făcut altceva decât să răspundă tot cu foc. Frontul Polisario a anunţat oficial că în camion militarii nu au găsit după atac decât alimente, medicamente şi apă. În urma incidentului, forţele de poliţie au distrus corturile şi au arestat trei mii de civili, suspectaţi că erau militanţi sahraui. În ziua următoare, cei izgoniţi din tabără şi locuitorii din El Aaiún au ieşit pe străzile oraşului, au atacat clădiri publice, bănci, magazine şi s-au bătut cu poliţiştii. Pe 17 noiembrie, Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite a condamnat violenţele din timpul dezafectării taberei. Potrivit anunţului oficial marocan, tulburările de la El Aaiún s-au încheiat cu moartea a unsprezece poliţişti şi rănirea a încă 139. Frontul Polisario a comunicat la rându-i că 36 de civili sahraui au fost omorâţi, 763 au fost răniţi şi 163 arestaţi. Dintre aceştia 25 au fost condamnaţi la ani grei de închisoare.

În 2013, guvernul a adoptat o nouă politică privind migraţia şi dreptul la azil. În 2018, a anunţat că noile reglementări au împiedicat 50 de mii de migranţi veniţi din sud să traverseze ilegal Marocul şi să pătrundă în Europa. 74 de reţele de traficanţi şi călăuze au fost dezmembrate şi au fost sechestrate o mie nouă sute de ambarcaţiuni surprinse în apele teritoriale transportând migranţi. Pentru combaterea şi mai eficientă a migraţiei ilegale, Uniunea Europeană i-a dăruit Marocului vehicule de patrulare, elicoptere, echipamente de monitorizare a frontierei de sud şi de est, instalaţii radar, toate sub forma unui ajutor (dezinteresat?!) de €60 de milioane.

Dacă Asia avea încă din vechime propriul zid, Europa avea mai tânărul zid al Berlinului, iar Statele Unite se despărţeau în sud de Mexic tot printr-un fel de zid, de ce să nu aibă şi Africa propriul zid? Şi l-a avut! Între 1981 şi 1987 a fost construit un val de pământ şi de nisip lung de 2.700 de kilometri, cel mai întins câmp minat din lume, pe care au fost plantate peste 7 milioane de mine. Bern, cum este denumită această realizare genistică, a confirmat divizarea de-a lungul a teritoriului fostei Sahara Occidentală în provincia guvernată de Maroc de la Atlantic spre est pe o adâncime de aproximativ o sută de kilometri şi regiunea estică aflată sub controlul Frontului Polisario. După acordul de încetare a focului din 1991 o stare fragilă de neagresiune a dominat situaţia din zonă până în 2020, când au avut loc incidente în făşia Guerguerat, străbătută de singura cale de comunicaţie din Maroc către Mauritania şi mai departe spre sud către ţările membre ale Comunităţii Economice Vest-africane (ECOWAS). Polisario controla această fâşie care porneşte de pe teritoriul dominat de Front în sud şi ajunge la Atlantic unde se află şi portul Gueguerat. Conflictul a pornit de la nemulţumirea localnicilor provocată de lipsa de alimente, care au blocat 200 de camioane cu provizii venite din Mauritania. Autorităţile marocane au acuzat Polisario că înfometează populaţia şi a ordonat alinierea armatei de-a lungul redutei despărţitoare.

→

Orizont SF

Vincent printre necrosofturi

Mircea OPRIŢĂ

Bogdan Suceavă este un scriitor complex, interesat de subiecte care, de regulă, ţin de literatura generală, însă familiarizat şi cu unele din domeniul F&SF, rezolvate, acestea din urmă, cu acelaşi talent şi pricepere literară cu care se apleacă asupra tuturor motivelor sale de inspiraţie. Lucrul este cu atât mai remarcabil cu cât autorul îndeplineşte în viaţa curentă cerinţele unei profesii complet diferite de cele pe care le-ai aştepta în cazul unor specialişti ai condeiului. Dacă în genul nostru nu sunt totuşi rare prezenţele unor autori formaţi ca ingineri, ciberneticieni, medici, sau fizicieni, mulţi dintre aceştia şi-au abandonat profesiile adoptate iniţial, pentru ziaristică ori pentru alte ocupaţii impuse de o mai directă implicare în domeniul politic şi cultural. Bogdan Suceavă, însă, înfruntă provocarea literară fără a-şi abandona chemarea iniţială, aceea a matematicii, pe care o serveşte în continuare, cu devotament şi succes, în construcţia unei cariere rezervate ştiinţei măcar în aceeaşi măsură în care şi-o dedică şi creaţiei artistice. Dan Barbilian, alias poetul Ion Barbu, pare a fi ilustrul matematician şi scriitor din stirpea căruia coboară şi cel despre care va fi vorba în continuare.

S-a născut la 27 septembrie 1969, în Curtea de Argeş. A studiat matematica la Universitatea din Bucureşti şi la Michigan State University, unde, în 2002, şi-a obţinut titlul de doctor în ştiinţe matematice. Ca urmare a oportunităţilor descoperite în sistemul de învăţământ american, s-a lansat ca profesor asociat la California State University din Fullerton, SUA, unde prin 2007 ajungea la gradul de conferenţiar, iar perspectiva unei cariere universitare duse până la capăt l-a tentat în continuare. În literatură a debutat cu culegerea de proză scurtă *Teama de amurg* (1990), urmată de volume de versuri (*Legende şi eresuri, Năluci şi portrete, Bătălii şi mesagii*), precum şi de romanul *Sub semnul Orionului* (1992). O privire critică a autorului ajuns la maturitate e tentată să expedieze titlurile mai vechi între experienţele sale juvenile, de care între timp s-a detaşat, aşa cum reiese dintr-o mărturisire de dată mai recentă:

„*Sub semnul Orionului* e un roman scris prea devreme, la 22 de ani, şi nu mă mai simt azi confortabil să-l reeditez (acum doi ani am avut o ofertă). Nu, nu este SF, nu poate fi încadrat acolo. E o explorare a motivului literar al Şcolii, cam în sensul în care scria C. Noica despre Şcoală în *Jurnalul filozofic* din 1944 (când am scris romanul nu cunoşteam această sursă). Sincer, cred că tot ce am scris înainte de 30 de ani e atins de o oarecare naivitate. Am înţeles anumite lucruri mult mai târziu, după ce am ieşit din perioada tuturor naivităţilor (prelungită, în cazul meu, şi de uriaşele speranţe pe care le-am proiectat la 20 în schimbarea lumii; căci aveam 20 de ani în 1989 şi cu greu îţi mai revii după un atare entuziasm)."

Cu nuvela intitulată *Imperiul generalilor târzii* a avut şansa unui premiu I al Editurii Nemira, nuvela fiind ulterior inclusă într-o culegere (*Imperiul generalilor târzii şi alte istorii,* 2002), de asemenea premiată (Premiul Copyro pentru proză) şi deschizătoare a unei serii de cărţi de proză scurtă: *Bunicul s-a întors la franceză* (2003), *Miruna, o poveste* (2007), *Să auzi forma unei tobe* (2013) – cărţi în general premiate, reeditate frecvent şi chiar traduse, precum *Miruna*, care a cunoscut ediţii în engleză, italiană şi slovenă. La fel romanele sale, între care *Venea din timpul diez* (2004) cunoaşte şi el ediţii în maghiară, bulgară, engleză, franceză, cehă, al cărui traducător, Jiři Našinec, a primit în ţara sa un premiu important pentru cea mai bună traducere în limba cehă a anului 2014. Alte romane ale autorului: *Vincent nemuritorul* (2008), care prin temă intră nemijlocit în atenţia noastră, şi *Republica*, o inspirată reconstituire critică şi totodată epică a episodului istoric cunoscut sub numele de „Republica de la Ploieşti", statul-fantomă proclamat pentru o singură zi la 8 august 1870 de Al. Candiano-Popescu şi transformat rapid (în manieră tipic românească) într-o spumoasă chermeză populară. Dintre culegerile de eseuri ale lui Bogdan Suceavă, sunt de pomenit *Memorii din biblioteca ideală* (2013), *Scrisori de la Polul Est* (2015), *Istoria lacunelor. Despre manuscrise pierdute* (2017) şi, de asemenea, studiul de specialitate *A Medieval Mistery: Nicole Oresme's Concept of Curvitas*, scris împreună cu Isabel Marie Serrano şi inclus în volumul *Best Writings on Mathematics 2016* de la Princeton University Press.

Romanul *Vincent nemuritorul* anunţă, încă din titlu, o temă ce priveşte acea fascinantă imortalitate pe care genul SF, împrumutând-o mai mult sau mai puţin discret de la literatura fantastică, a cultivat-o adesea, atât în aria sa internaţională, cât şi pe teren autohton. De la *Slan* al lui A.E. van Vogt şi până la nemuritorii virtuali din cyberpunk-ul american, de la Vladimir Colin (cu *Giovanna şi Îngerul*) şi Voicu Bugariu (*Noapte bună, Sophie*) până la Florin Pîtea (*Necropolis*), nemuritorul, ca personaj tematic al anticipaţiei, a luat când forma mutantului hărăzit de şansă cu calităţi extraordinare, când pe cea a omului-iluzie, reconstruit pe principii tehnice şi lansat în plin necunoscut, dar, de regulă, într-o delicată relaţie cu lumea din care purcede. În postura sa ieşită din comun, personajul în cauză a fost însoţit fie de surâsul de o complicitate sceptică al umoriştilor, fie de tonalităţile profunde ale moralistului preocupat de consecinţele, stranii şi incomode, ale acestei aventuri extreme.

Bogdan Suceavă abordează la modul grav problema tanatică şi, la fel, soluţia oferită de o anume utopie ştiinţifică a viitorului, cu rădăcini detectabile chiar în prezentul nostru imediat. Există deja o veritabilă şcoală a imortaliştilor, cercetători care, bazaţi pe nanotehnologie şi pe manipulări chimice dintre cele mai subtile efectuate asupra corpului uman, cultivă ideea prelungirii vieţii indivizilor actuali cu sute, poate chiar mii de ani. Alţii imaginează un moment tehnologic capabil să preia informaţia creierului omenesc şi s-o transmită mai departe în timp, înregistrată pe un suport fizic de felul hardului dintr-un computer. N-ar mai fi vorba, în acest al doilea caz, de o prelungire a corpului natural al omului, ci a esenţei sale de fiinţă superioară, a intelectului şi, se presupune, a conştiinţei individuale. Ambele ipoteze sunt provocatoare. SF-ul nu poate rămâne indiferent faţă de ele – dimpotrivă, le speculează în registru propriu resursele, le cântăreşte, le judecă în câmp ideatic, le vizualizează în context literar. Este ceea ce se întâmplă şi în *Vincent nemuritorul,* unde discursul se distribuie strategic pe mai multe voci. În consecinţă, soluţia imortalităţii se analizează din perspective diferite şi cu concluzii contradictorii.

→

Omeima Abdeslam, ambasadorul Polisario pentru drepturile omului, acreditat la ONU Geneva, a declarat pe 21 octombrie că blocarea şoselei de acces a fost executată de civilii protestatari şi Frontul nu avea niciun amestec. Neconvinşi de asemenea afirmaţie, comandanţii armatei marocane au intrat în campanie pentru deblocarea şoselei, operaţiune care a încins spiritele.

În noiembrie 2020, ciocnirile de la Guerguerat au angajat periculos Marocul şi auto-denumita Republică Arabă Democrată Sahraui, susţinută de Frontul Polisario. Marocul a lansat pe 13 noiembrie un atac masiv în zona tampon aflată teoretic sub controlul forţelor Naţiunilor Unite din Sahara Occidentală. Polisario i-a acuzat pe marocani că au împuşcat civili şi a solicitat intervenţia ONU. „Marocul este autorul agresiunii prin invadarea ilegală a Guerguerat şi trebuie să-şi asume răspunderea pentru încălcarea dreptului internaţional. … Polisario nu a fost niciodată partizanul războiului, dar, aşa cum am mai arătat, independenţa naţională este obiectivul nostru. Pentru îndeplinirea lui vom folosi toate mijloacele posibile", declara un reprezentant al Frontului. (https://latestnews.in.net/the-failed-diplomacy-between-morocco-and-polisario-morocco/, accesat 21 dec. 2020)

Conflictul de pe teren a fost dublat de războiul vorbelor. Prim-ministrul marocan, Saad-Edine El Ottmani, a anunţat extinderea valului de pământ în zona portului pentru ca să asigure odată pentru totdeauna traficul liber de mărfuri şi persoane la Gueguerat între Maroc şi Mauritania. (africanews.com/202/11/19/morocco-carries-out-work-in-disputed-w-sahara-near-border// accesat 21 dec. 2020)

În prezent, 45 de state au încurajat proiectul geopolitic al independenţei sahraui, iar Angola, Namibia, Libia, Cuba, Mauritania, Uruguay, Venezuela, Albania şi Serbia au recunoscut Republica Arabă Democrată Sahraui. România, fidelă relaţiilor sale cu Marocul, consolidate încă din 1970 de vizitele şi înţelegerile la cel mai înalt nivel, s-a ţinut de-o parte. Turneul de promovare a independenţei noului stat, întreprins de Mohamed Yeslem Beissat, de care aminteam la început, nu a avut ecou în rândul noilor noştri politicieni tocmai din perspectiva acestor relaţii.

Faptul că interlocutorul meu din anii '90 a reuşit să-şi pledeze cauza în faţa preşedintelui din Africa de Sud în 2020 reprezintă un jalon pentru o viitoare bătălie diplomatică, dat fiind că noua Africă de Sud este angajată în lupta pentru apărarea valorilor democratice pe continent, în urma experienţei sale după lupta majorităţii pentru respectarea drepturilor sale politice şi sociale în perioada apartheidului.

În planul relaţiilor internaţionale, drumul Saharei Occidentale spre un stat unitar recunoscut în lume rămâne lung şi nesigur. Regatul are susţinători foarte influenţi în Uniunea Europeană şi Statele Unite. Preşedintele Donald Trump declara în decembrie 2020: „Propunerile Marocului serioase, credibile şi realiste pentru autonomie reprezintă SINGURA (sublinierea sursei) bază pentru suveranitatea sa asupra Saharei Occidentale, pentru pacea şi prosperitatea durabilă şi trainică. Marocul a recunoscut Statele Unite în 1777. Este, de aceea, firesc ca şi noi să recunoaştem suveranitatea sa asupra Saharei Occidentale". (https://www.theguardian.com/world/2020/dec/10/israel-and-morocco-agree-to-full-diplomatic-relations-says-trump, accesat 21 dec. 2020) Tenta istorică implicată de preşedinte vine să tragă o perdea străvezie peste decorul în care a fost făcută declaraţia: vizita premierului israelian la Washington în vederea normalizării relaţiilor ţării sale cu Marocul, un proces inclus în politica americană de mediere a reconcilierii între statul evreu şi ţările arabe. Marocul reprezintă candidatul cel mai accesibil, pentru că neavând graniţă comună cu Israelul, relaţiile sale cu Israelul au fost mult mai apropiate de normal.

Jocul pentru dominaţia mondială afectează direct orice manevră naţionalistă sau separatistă care, dacă vrea să aibă efect, trebuie să primească binecuvântarea hegemonilor globali. Marii protagonişti urmăresc mai ales în Africa stabilitatea politică, singura menită să furnizeze securitatea investiţiilor corporaţiilor gigantice. Ruleta rusească jucată la masa verde ignoră şi depăşeşte miza locală. Reapariţia tensiunilor în Sahara Occidentală, după treizeci de ani de lipsă a războiului, de neconfundat cu pacea, lasă un loc de manevră limitat actorilor locali. Ca un ghepard de deşert flămând şi abil, strecurându-se printre dunele aride, fiinţa imaginară a unei viitoare entităţi sahraui se poate pierde în aerul care joacă peisajul sub arşiţa soarelui şi devine o siluetă de dantelă. (Ghepardul de deşert, *Acinnonyx jubatus hecki,* specie pe cale de dispariţie – 250 de exemplare înregistrate, este răspândit în vestul Saharei şi venerat în folclorul tuareg pentru abilitatea şi frumuseţea sa.) Arbitrii care ar putea salva ideea independenţei sunt şi ei dominaţi de interesele proprii sau ale unor apropiaţi şi mişcările politice ample cu consecinţe pe zeci sau sute de ani au nevoie de o coregrafie extrem de flexibilă, în care baletul protagoniştilor de forţă pot să dreneze practicile noului imperialism liberal spre proiecte naţionale. Numai dacă interesele lor echivalează sau sunt identice cu cele ale aspiranţilor!

La un nivel conceptual al romanului, dezbaterea – care nu întâmplător adoptă formula superficială, dar de mare audienţă a emisiunilor televizate, hrană zilnică pentru omul contemporan – atinge aspecte etice şi filosofice. Ele erau, de altfel, imposibil de evitat în vecinătatea unui subiect atât de bulversant precum imortalitatea, în ipostaza ei coborâtă dintre simbolurile fabuloase şi ajunsă la îndemâna oricui. Într-un viitor extrem de apropiat (autorul fixează convenţional anul 2037), cercetarea ştiinţifică şi progresul tehnicilor medicale ar permite aşadar realizarea aşa-numitului program „Spring After Winter". Sub denumirea aceasta, poetică, dar mai ales publicitară, se insinuează transferul prin operaţie chirurgicală şi, totodată, cibernetică a informaţiei din creierul uman pe o extensie electronică. Pe când substanţa fragilă a „originalului" dispare, copia sa cibernetică, activată pe un modul indestructibil, tinde să funcţioneze independent, continuând astfel, în regim virtual, existenţa intelectului transferat. Dincolo de aparenţele promiţătoare ale soluţiei, trebuie căutate însă esenţele, iradierile morale (sau imorale) ale actului de revoluţionare ştiinţifică şi socială propus. De pe poziţiile sale de un prudent conservatorism, biserica (adusă cu promptitudine în scenă) va întâmpina noua realizare a societăţii umane printr-un categoric refuz, mergând până la ameninţarea cu excomunicarea practicanţilor născocirii – de nimeni luată în seamă în timpurile moderne, bineînţeles. E vorba de biserica catolică, reprezentată în scriere de un respectabil şi alarmat monsenior Francisc, cardinal de Los Angeles, pentru care nu orice invenţie ameliorează condiţia omului, existând riscul unei fatale prăbuşiri a acestuia din urmă: „A fost inventată o maşină care face ceva foarte grav şi periculos cu creierul uman şi, realmente, oamenii au mers prea departe", apreciază dogma ultragiată, dar şi bunul simţ ancestral, în încercări pe cât de demne, pe atât de nesigure de efectul lor convingător asupra unei societăţi intrate deja, de multă vreme, în degringoladă morală. Iar mai departe: „Este cea mai mare absurditate cu care s-a confruntat vreodată specia umană. Pentru că pe modulul SAW nu trece intelectul uman, ci o copie a lui, o copie care nu mai este omul intrat în sala de operaţie. Omul acela nu mai este, a fost ucis printr-o operaţie care pretinde că i-a păstrat intelectul."

Nici disciplina academică a filosofiei nu poate sta departe de această dezbatere etică, deşi conceptele ei abstracte vin în scenă oarecum stânjenite şi, de asemenea, ocolite de şansă în confruntarea cu un public ignorant, imun la atenţionările desprinse din învăţăturile Antichităţii greceşti. Mici scăpărări polemice apar abia din ciocnirile ei – aproape ridicole, lipsite în mod categoric de efecte în planul realităţii – cu atotputernicul spirit birocratic al societăţii moderne. Programul „Spring After Winter" este susţinut de Administraţie, care caută să tragă foloase practice de pe urma lui. Umanismul de bibliotecă face, aşadar, doar valuri mărunte în oceanul de ipocrizie ce scaldă nişte interese materiale şi financiare generalizate:

„…Ne-am asigurat ca sistemul nostru legal să interzică ferm eutanasia voluntară. Un bolnav incurabil nu îşi poate pune capăt zilelor, chiar dacă asta e opţiunea lui. Pe de altă parte, vine guvernul şi zice: stai că te omor eu, cu ajutorul tehnologiei. Am să-ţi iau eu toate informaţiile personale, pe care le voi încărca într-o superbază de date, care va ajunge să ştie tot ce ştiau persoanele defuncte ale generaţiilor precedente. Un computer în loc de un cimitir, nu e asta oare ceva monstruos şi criminal totodată? V-aţi imaginat vreodată, înainte ca SAW să apară, că dorinţa noastră de a atinge nemurirea poate căpăta înfăţişări monstruoase? Iată aici cea mai mare monstruozitate a istoriei umane, asasinarea de către administraţie a voluntarilor, a celor care depun o cerere în acest sens."

Există în roman, pomenit cu o relativă discreţie, şi un nivel de instituţionalitate supraumană, statală şi internaţională, cu care se confruntă ideea imortalităţii artificiale. Detaşată de orice rezonanţă morală şi filosofică a subiectului, Administraţia, sau *administraţiile* (fiindcă fenomenul tinde să se mondializeze, ca orice noutate apărută în cadrul civilizaţiei moderne), îşi distribuie atenţia exclusiv asupra aspectelor aducătoare de profit. Nemurirea este bună, acceptabilă, încurajată în ciuda caracterului său insolit şi generator de tulburare etico-sentimentală, câtă vreme se poate controla şi chiar exploata contractual, prin efectele unei legislaţii adecvate. Administraţia se revelează treptat ca o veritabilă fabrică de necrosofturi, de module cu concentrate de inteligenţă umană, puse treptat la treabă, printr-o subtilă persuasiune birocratică, insistentă, aceasta din urmă, dar marcată vizibil, şi ironic, de spiritul corectitudinii politice. O poziţie ce „dă bine", se pare, nu doar în exerciţiul democraţiei actuale, ci şi în democraţiile viitorului. Strategia lui Bogdan Suceavă e subtilă: deşi îi simţim din timp poziţia faţă de subiectul adus în discuţie, el se fereşte de intervenţii critice personale, lăsând personajele acestui mereu reluat forum televizat să se exprime singure, să-şi ciocnească, mai mult sau mai puţin diplomatic, criticile şi entuziasmele.

În sfârşit, există în *Vincent nemuritorul* un nivel pur uman de abordare a condiţiei imortalităţii „accesate" (ca să folosim, la modul discret-ironic, un termen cibernetic pentru ceea ce în alt registru ar trebui să fie o vertiginoasă „cucerire" a geniului tehnico-ştiinţific uman). Mai multe personaje episodice din roman îşi produc discursul la nivelul pomenit. Ele sunt culese dintr-o bogată galerie

de figuri contemporane, ilustrând astfel poziţii individualizate într-un evantai deschis larg, de la comicul patentat, până la veritabila tensiune dramatică a existenţei ameninţate. Într-o extremă găsim frondeurul de circumstanţă, inconştientul care de tânăr s-a „săturat de problemele vieţii reale", de dificultăţile cu care trebuie să dea faţă, fiind dispus să trivializeze cinic totul; inclusiv perspectiva nemuririi „anticipate", pentru care şi-a depus în fond semnătura. Iată argumentele acestui debusolat etern, deci şi al viitorului:

„Colegiul, plata taxelor, să-ţi găseşti o slujbă potrivită, să îţi cumperi o casă, relaţiile interumane, totul marcat de tensiune, competiţie, goană, presiune. Şi pentru ce? Pentru ca la şaizeci de ani să ajungi pe un modul SAW? Dar poţi să ajungi acolo de pe acum, şi creierul tău ar putea fi în mai bună stare decât mai târziu. Ce sens are să te zbaţi ca peştele pe uscat pentru ceva care nu merită efortul?"

Nivelul uman asupra căruia se exercită cu sporit efect literar convenţia acestui roman priveşte însă, mai degrabă, condiţia *naufragiaţilor*, a celor măcinaţi de bolile lor incurabile, roşi de îndoieli şi, pe măsură ce momentul decontului li se apropie, tot mai vizitaţi de sentimentul dureros al aneantizării. Disperaţii vor fi, prin urmare, victimele cele mai la îndemână ale imortalităţii servite la conservă şi ale fabricii de necrosofturi. Iată argumentul esenţial al unui asemenea ins constrâns să treacă printr-o încercare-limită, prin nedorita experienţă practică a finalului prematur:

„…Vreau să evit acest nimic. Nu mă tem de demoni care mă vor tortura în iad, ci mă tem de ideea de nimic, de ideea că ar putea să existe acest nimic. Se spune că suntem datori cu o moarte şi ideea asta ne repugnă. Iar revolta noastră faţă de această repulsie ne motivează să ne încredinţăm tehnologiei. Chiar dacă trecem printr-o suferinţă teribilă, moartea nu ne apare ca o eliberare, ci ca un obstacol pe care, dacă am putea, l-am evita. Şi vrem să-l evităm. Suntem în stare să facem orice pentru a-l ocoli. Şi uite aşa s-au născut modulele SAW."

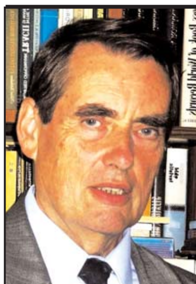
Între numeroasele figuri episodice ale cărţii, Vincent, ilustrare personalizată a nenorocirii, îşi câştigă treptat poziţia de personaj principal. Nu prin risipa de energie pe care o pun de regulă în evidenţă eroii anticipaţiilor comune, ci prin constantă şi obsedantă prezenţă în scenă. Asta se întâmplă chiar şi în ciuda drămuitei sale participări la zbaterile unei lumi pe care o simte scăpându-i printre degete. Bogdan Suceavă creează un personaj verosimil, convingător între datele realităţii sale de individ în plină şi atroce suferinţă fizică şi morală. Cu o lentoare ce sporeşte tensiunea aşteptării, drama îi este prezentată economicos, nu atât prin expunerea frustă şi oarecum vulgară a evoluţiei unei boli incurabile, ci făcându-ne părtaşi la viziunea unei posibile salvări. Salvarea aceasta, la urma urmelor paiul de care se agaţă un înecat, este filtrată prin simţuri pe care disperarea le conduce spre o acuitate maximă. Pentru personajul în cauză, mirajul imortalităţii depăşeşte condiţia simplei curiozităţi lucide pentru un miracol al ştiinţelor viitorului. Acest miraj devine drog şi, în consecinţă, nevoie presantă, problemă de viaţă şi de moarte. Pe Vincent nu-l interesează speculaţiile teologale, nici filosofiile privitoare la părăsirea corpului de către suflet, formulările savante ale unor Platon, Aristotel, Toma d'Aquino rămânând rezervate celor ce au timp pentru teorii abstracte. Îl interesează, în schimb, ce i se întâmplă persoanei sale ameninţate cu disoluţia, acum, imediat. Sub masca unei supralucide curiozităţi putem descifra o înfrigurare bine ţinută în frâu – convenţie de tehnică literară prin care personajul lasă impresia că, în sufletul său traumatizat, balanţa se înclină prudent spre soluţia considerată salvatoare. În realitate, hotărârea lui e luată de mult. Faptul că omul urmăreşte în continuare, mereu şi mereu, ca într-un repetat exerciţiu de autoconvingere, dezbaterile televizate asupra subiectului, trădează mai degrabă o imperioasă nevoie de reconfirmări continue, de întărire în poziţia pentru care subconştientul bolnavului deja a optat. Moartea proprie nu i se mai pare o catastrofă, mai ales că tehnica manipulărilor virtuale, aceeaşi căreia îi datorează speranţa imortalităţii, îi mai oferă şi posibilitatea de a-şi privi chipul de după dispariţia iminentă, în caz că ar fi avut şansa să trăiască în mod natural până la adânci bătrâneţi. Pe cât de sugestiv creionată, pagina privitoare la perspectiva senectuţii e menită să producă dezgust şi să faciliteze desprinderea de viaţa care îţi oferă o asemenea jalnică panoramă a degradării biologice, intenţionat exagerată şi accelerată până la neverosimil:

„**La patruzeci de ani,** Vinny avea un chip aproape surâzător, plin de energie, încă în formă, arătând ultimele trăsături ale tinereţii. La cincizeci de ani, colţurile ochilor s-au ridat şi obrajii s-au lăsat într-o expresie de blazare. Oare n-o fi vreo greşeală? Parcă şi culoarea tenului s-a schimbat, pielea pare arsă de soare, pigmentul mai pronunţat. La şaizeci de ani, chipul e trecut, ochii şi-au pierdut strălucirea, fruntea e acoperită de riduri, iar sub bărbie s-au strâns falduri de piele cafenie, cu aspect neplăcut. Vinny priveşte. La şaptezeci de ani, părul s-a rărit şi e complet alb, lăsând să se vadă o piele cu pete roşietice. Nasul a devenit tot mai coroiat, iar bărbia s-a înălţat, voluntară. La optzeci de ani, trăsăturile chipului sunt greu de recunoscut, parcă e o cu totul altă persoană. Ochii poartă expresia unei obsesii, a unei obstinaţii indefinite, revanşarde. La nouăzeci de ani, chipul pare o caricatură a ceea ce Vinny ştia că i-au fost cândva trăsăturile. I se şi face jenă să privească. Apoi, poate pentru că artistul şi-a luat joaca în serios şi a scris codurile complete ale proiecţiei temporale, iată chipul prezumtiv al lui Vinny la vârsta de o sută de ani, o hârcă respectabilă, deşi slăbită, mai mult nas şi sprâncene, cu clavicula ieşită proeminent de sub o guşă lăsată. Chelia lasă să se vadă tâmplele conturate apăsat, cu vinişoare albăstrii ivindu-se de sub pielea străvezie. Şi asta nu e tot. La o sută zece ani, chipul a devenit straniu, artificial şi Vinny e gata să protesteze, trăsăturile fantaste dau un aer de făptură venită de pe altă planetă. La o sută douăzeci de ani, artistul pare a lucra cu ipoteza că Vinny a beneficiat de implanturi dentare şi de aceea maxilarul lui, deşi înclinat mai mult pe partea dreaptă, nu a cedat spre interior, deşi buzele descărnate lasă să se întrevadă un rânjet care nu spune nimic. La o sută treizeci de ani, chipul a colapsat sub greutatea propriilor trăsături, cu riduri care coboară în găvanele ochilor, cu nasul strâmbat de o deviaţie excesivă, cu pometii obrajilor ieşind prin piele, de parcă ar fi din alabastru."

→

Orizont SF

Preţul originalităţii

Dan D. FARCAŞ

Ne apropiem de sfârşitul serialului despre realitatea unei prezenţe nepământene în preajma noastră. Cred că am adunat pe parcurs destule argumente pentru ca un cititor fără prejudecăţi să admită că, într-adevăr, în jurul nostru se întâmplă „magii" care cu greu pot fi explicate altfel.

Am numit această prezenţă *hipercivilizaţii,* în ipoteza că ar trebui să existe aici, lângă noi – cu o probabilitate de practic 100% – civilizaţii născute în alte colţuri ale Cosmosului, cu sute de milioane de ani mai bătrâne decât omenirea. Este cea mai rezonabilă explicaţie pe care o avem la îndemână pentru „magiile" observate, deşi nu uităm că mintea şi cunoştinţele noastre au limite fireşti şi răspunsul ar putea fi unul pe care nici nu am fi în stare să-l imaginăm.

În ultimele episoade, ne-am exprimat opinia că civilizaţia noastră pământeană, cea a lui *homo sapiens sapiens,* n-ar putea intra în legătură cu o hipercivilizaţie din cauza imaturităţii noastre. Aşa cum spuneam, maturitatea morală ar putea fi definită prin două condiţii principale: (1) ca preţuirea *frumosului,* mai ales cel al *spiritului uman* să devină, pentru *toţi oamenii,* mai important decât instinctele de agresiune, posesie, egoism etc., ceea ce ar genera automat *iubirea* şi binele universal, şi (2) ca toată lumea să accepte că *nu există adevăruri ultime* (dacă acestea nu sunt dovedite prin *fapte unanim acceptate*), deci ca toată lumea să adopte o *gândire pluralistă,* de tip *şi/şi.*

Dar ipoteticele hipercivilizaţii par să se ţină departe de un contact nemijlocit cu noi şi din alte motive decât lipsa maturităţii. Într-o abordare naivă, des întâlnită în producţiile SF, la întâlnirea a două civilizaţii, situate pe paliere diferite, civilizaţia superioară, dacă e binevoitoare, ar trebui s-o ajute pe cea rămasă în urmă, transmiţându-i ştiinţa şi tehnologia sa. Într-un episod anterior, am argumentat de ce, dimpotrivă, o hipercivilizaţie ar interzice, în mod firesc, un astfel de transfer, pe baza „principiului intervenţiei minime".

În tradiţiile şi miturile multor popoare există aluzii, oarecum surprinzătoare, ilustrând această atitudine. Stă scris, de pildă, că Adam şi Eva au fost pedepsiţi pentru că au mâncat rod din pomul *cunoaşterii.* Cartea lui Enoh arată, în detaliu, că mai mulţi îngeri, conduşi de Azazyel, au dezvăluit fiinţelor umane „taine pe care ei nu trebuia să le cunoască", privind arme, bijuterii, vrăjitorii, droguri, astronomie, ghicit, minerit, căi de a da moartea, scriere, avort etc. Din fericire – scrie în Carte – „tainele cele mari au rămas nedezvăluite". Îngerii în cauză au fost pedepsiţi cu asprime, fiind înlănţuiţi pe vecie – conform aceleiaşi cărţi – în „văgăuni pline de jar". Dar aceeaşi ciudată interdicţie şi pedeapsă se regăseşte şi în mitul lui Prometeu, care a fost înlănţuit şi supus unor torturi numai pentru că a transmis oamenilor taina focului. N-ar putea fi oare aceste istorioare ecoul, fie şi la modul hiperbolizat şi fabulos, al unor întâmplări reale de odinioară?

Carl Gustav Jung (1875-1961) ilustra o eventuală întâlnire a noastră cu o civilizaţie cosmică mult mai evoluată prin cuvintele: „Frâiele ne-ar scăpa din mâini... ne-am regăsi fără visuri, am descoperi că aspiraţiile noastre intelectuale şi spirituale sunt atât de depăşite, încât ne-ar lăsa complet paralizaţi". Situaţia poate fi comparată cu cea a unui trib care ducea o existenţă acceptabilă în junglă, dar care ar fi strămutată brusc şi definitiv în babilonia din Times Square din New York. Nimic din ceea ce ştiau sau visau oamenii aceia n-ar mai avea vreo valoare. Orice urmă de demnitate şi stimă de sine ar dispărea, iar urmaşii lor ar rămâne, multe generaţii, doar nişte marginali.

Este greşeala pe care am făcut-o şi noi, cu jumătate de mileniu în urmă, când conchistadorii şi alţi descoperitori glorioşi ai unor noi pământuri au „împărtăşit" (chiar şi cu forţa) civilizaţiilor mai fragile ale incaşilor, aztecilor şi ale altora, tot ce aveam noi mai bun la ora aceea: creştinismul, ştiinţa şi tehnologiile europene, iar mai târziu raţionalismul cartezian. Cu toate că demersul era „pavat cu bune intenţii", în fapt, prin acest proces de *aculturaţie*, le-am impus un „hipnotism" cultural, făcându-i „psihic orbi" la unele aspecte ale realităţii, în acelaşi mod în care eram şi noi, deşi ei văzuseră lumea până atunci, într-un mod diferit. Acest zel european a dus la dispariţia unor căi umane alternative de percepere a realităţii, îngustând astfel setul de instrumente ale cunoaşterii pentru întreaga omenire.

Abia recent am devenit conştienţi de norocul pe care l-am avut, în schimb, prin faptul că alte civilizaţii, cum ar fi cea chino-japoneză sau cea indiană, au fost deja suficient de mature şi de puternice pentru a rezista acestui elan unificator, putând să ofere astăzi gândirii, artei, medicinii etc. europene, deschideri la care, singure, probabil că nu ar fi ajuns niciodată. Ne putem gândi la yoga, la acupunctură, la gravurile lui Hokusai, dar şi la nenumărate alte elemente care au îmbogăţit felul în care omenirea percepe realitatea. Abia acum începem să înţelegem că am distrus, în schimb, iremediabil, alte izvoare de cultură şi cunoaştere mai fragile, cum erau poate cele ale incaşilor sau ale aztecilor. Drept urmare, astăzi încercăm să protejăm şi să valorificăm întreaga diversitate a patrimoniului cultural al omenirii, aparţinând tuturor popoarelor, inclusiv firavele viziuni ale gândirii „primitive", atâtea câte au mai rămas pe Pământ.

Ne putem întreba, totuşi, dacă aparenta interzicere a oricărui transfer de informaţie are doar rolul de a ne ocroti de şocul aculturaţiei? Sau ar mai fi şi altceva?

Am putea presupune că ipoteticele hipercivilizaţii – pentru a nu face greşeala pe care noi înşine am comis-o cu civilizaţiile mai firave – nu ne vor dezvălui, nici măcar prin aluzii vagi, viziunea lor asupra Universului, sau ştiinţa şi tehnologiile pe care le posedă, tocmai pentru a nu influenţa originalitatea soluţiilor pe care le-am putea găsi noi înşine, pentru a permite maturizarea specificităţii noastre, până la un nivel la care şi comunitatea de hipercivilizaţii să se poată bucura de ea.

Unii oameni au afirmat că, fiind răpiţi, s-au întâlnit cu entităţi nepământene care le-ar fi spus că *aşteaptă de la noi o lucrare pe care numai noi o putem realiza,* ceva care nu s-ar mai împlini dacă ei ar interveni să ne ajute. Şi prof. Courtney Brown, de care aminteam într-un episod anterior afirma că a aflat că entităţile spirituale nu ar intra în contact cu noi „până când nu ne maturizăm", dar „contează în viitor pe contribuţia noastră". Dacă acceptăm aceste afirmaţii, cred că o astfel de contribuţie ar fi tocmai o astfel de viziune originală, suficient de matură pentru a nu se prăbuşi sub impactul întâlnirii cu viziunile unor civilizaţii mult mai evoluate. Între timp însă, reprezentanţii acestor civilizaţii aşteaptă (şi poate chiar recoltează şi păstrează chiar acum) ideile, punctele de vedere, creaţiile noastre originale. Probabil în acea supermemorie pe care o numim Akasha.

Chiar şi o singură dovadă a hipercivilizaţiilor, dacă ar fi absolut sigură, ar copleşi şi ar şterge întreaga noastră evoluţie, iar fructul dorit – viziunea originală – nu s-ar mai coace niciodată. În acest fel nu numai că ar fi risipită o răbdare de sute de mii de ani, dar ar fi ratată şi o potenţială hipercivilizaţie viitoare care să aibă propria sa originalitate şi propria sa viziune asupra lumii.

Locuitorii hipercivilizaţiilor fiinţează probabil în alte ipostaze ale realităţii, cu alte legi. Pentru a continua speculaţiile, din mesajele primite răzbat şi aluzii la faptul că ei nu ar putea să creeze, cu adevărat, în lumea lor, ci doar să multiplice şi să îmbunătăţească ceea ce a fost deja creat pe un tărâm material, precum este cel de pe Pământ.

În antichitate (şi nu numai) s-a spus că inspiraţia artistică vine dintr-o sursă cerească şi este intermediată de muze. Dar mie îmi place totuşi să cred că *Arta Fugii,* precum şi alte sute de compoziţii geniale, nu au fost „repartizate" şi trimise prin *channeling* lui Johann Sebastian Bach de către o entitate superioară, iar el doar le-a transcris. Îmi place, dimpotrivă, să-mi imaginez că acele spirite superioare, aflate deasupra noastră, s-au bucurat ori de câte ori au fost surprinse de frumuseţea compoziţiilor sale. Ca de altfel de lucrările tuturor marilor creatori autentici.

Actorul de comedie canadiano-american Dan Aykroyd, cunoscut publicului din România mai ales din filmele *Ghostbusters*, întrebat de ce crede că vin la noi OZN-urile, a răspuns: „Ne vizitează pentru că aceasta este planeta care a produs un Picasso, bomba atomică, penicilina ... pentru că există atât de multe progrese în ştiinţă, artă şi cultură. Ei au poate o tehnologie mai bună decât a noastră, dar nu au pictat ca Renoir, nu dansează ca Mick Jagger, nu scriu ca Samuel Johnson sau William Faulkner"... (Va urma)

Ca şi la alţi autori care au abordat tema, lumea nemuritorilor cibernetici interferează cu cea a oamenilor vii, însă în moduri diferite. La Florin Pîtea, de pildă, care îşi priveşte necrosofturile cu ochi de comediograf, cei duşi dintre noi în spaţiile virtuale manifestă o poftă teribilă de a participa în continuare la jocurile politice şi sociale ale celor vii. La Bogdan Suceavă, dimpotrivă, nemuritorii cibernetici refuză vechile activităţi, la care îi îndeamnă Administraţia, în râvna ei superb ironizată de a-şi organiza treburile şi cu concursul celor retraşi dincolo de limitele fizice ale vieţii. Odată transferaţi pe suporturi tehnologice, Vincent şi alţii ca el descoperă plăcerea unei contemplări tot mai detaşate a lumii abia părăsite, prin camerele video montate pretutindeni pe glob. Nu e o simplă opţiune estetică, e începutul unui proces pe care autorul romanului îl intuieşte şi îl descrie convingător: înstrăinarea de om, de sentimente şi, automat, de orice morală tradiţională. Smuls din corpul său de carne îndurerată, Vincent evoluează treptat spre inteligenţa rece, pură, pentru care ofensa exprimată odinioară în termeni de gelozie patologică ajunge, fără a-şi pierde totuşi violenţa, să se travestească în noţiuni abstracte. Ele pot fundamenta, ca în roman, decizia unui gest criminal, chiar mai temeinic decât vălmăşagul patimilor de odinioară, ca şi cum această decizie calculată şi inumană s-ar exercita asupra unui exemplar dintr-o altă specie, supusă de la distanţă cercetării savante şi experimentelor. În noua sa condiţie existenţială, Vincent nu mai este, cu adevărat, omul intrat în sala de operaţie, ci copia lui electronică, evoluând spre cu totul alte orizonturi. Sedus de virtualităţi fără limite temporale, personajul „trăieşte" tot mai acut detaşarea de lumea măruntă a omului natural. Ruperea legăturilor cu societatea lăsată în urmă devine totală la mutantul fixat definitiv în abstract şi în beţia unei puteri mereu victorioase în postumitate. Din ce în ce mai absorbit de condiţia sa excepţională, Vincent caută prin universul cibernetic amuzamentele raţionamentelor complicate şi frumuseţea „ciudăţeniilor labirintice". În însingurarea sa cosmică, entitatea artificială care a fost cândva un om muritor va percepe fericirea doar în ipostază de explorator etern al spaţiilor interstelare. E şi ironie subtilă aici:

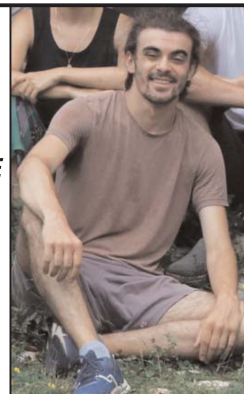
„Iată-mă călătorind spre zările unor lumi necunoscute, ducând cu mine o nepăsare de sorginte nouă, dublată de o memorie gigantică, nicicând failibilă, şi de o luciditate pe care o pot demonstra în fiecare clipă. Sunt perfect echipat pentru asta. Proiectul de a transforma un muribund în nemuritor a reuşit. Agenţia se poate lăuda cu mine. Posterul meu şi al lui Raoul înfăţişează două cutii ca două laptopuri identice puse unul peste celălalt, încastrate în cochilia protectoare a navei. Asta este, până la urmă, ruperea peceţilor din tării."

Mesajul cărţii reprezintă un avertisment demn de luat în seamă: pe cât de tentat poate fi omul modern de oferta cu caracter „salvator" a supraomenescului, pe atât de riscante se arată efectele unor tehnologii extreme pentru însăşi esenţa intimă a spiritului uman. Este mesajul unui moralist care, retras cu discreţie la marginea scenei, nu pare să fi nutrit ambiţia unei noutăţi iluzorii într-un context SF unde un astfel de mesaj s-a formulat nu o singură dată. Bogdan Suceavă are meritul de a fi construit un roman sobru, bine fundamentat la nivel ideatic, cu secvenţe aşezate într-o gradare calculată, cu desfăşurări de momente verosimile în însuşi miezul fantast al situaţiei pe care o explorează. El urmăreşte cu atenţie un „ritual de trecere" dinspre complexitatea, uneori fragilă, a personalităţii umane actuale spre abstractul rece şi impersonal al inteligenţelor de tip galactic.

Ars longa...

Mărturie. Şcoala de arhitectură umană

Mihai DOBRE

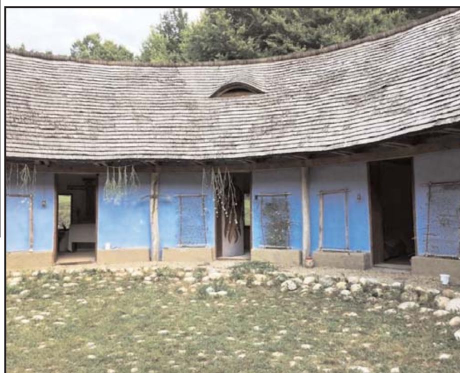
Ceva m-a făcut să tot revin la Şcoala de la Buneşti! De patru ani, de când am aflat despre aceasta, am participat la opt ateliere şi abia acum parcă încep să-i prind gustul.

În cadrul acestor ateliere am realizat panouri din nuiele, structura unei case din trunchiuri de salcâm, pardoseli din piatră de râu, tencuieli de pământ, zidării de cărămidă, zidării de piatră fără mortar, pereţi de beton de cânepă şi multe altele. Am fost dulgher, zidar, tencuitor şi zugrav, până şi bucătar. De asemenea, am avut prilejul de a cunoaşte alţi studenţi de la arhitectură, dar şi oameni din diverse domenii, care au o apetenţă pentru arhitectura participativă, construită din materiale naturale.

Datorită naturii practice a şcolii de vară, am conştientizat atât potenţialul estetic al construcţiilor realizate din materiale naturale, cât şi necesitatea recuperării tehnicilor tradiţionale de construcţie. Din punct de vedere profesional, au fost foarte benefice atelierele la care am participat, pentru că am putut să înţeleg proprietăţile materialelor, modul lor de punere în operă, dar şi felul în care se comportă în timp. Mai mult, în timp am constatat un motiv la fel de semnificativ care m-a determinat să revin la Şcoala de la Buneşti.

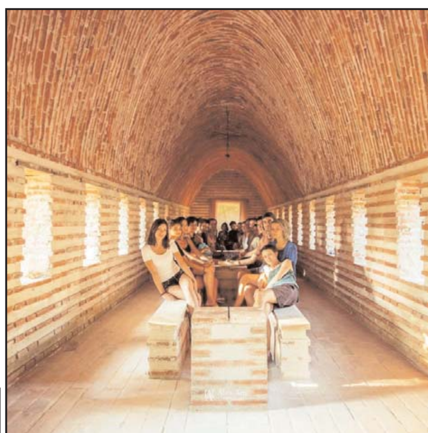

Coordonatorii Şcolii de la Buneşti, istoricul Petre Guran şi arhitectul Ana-Maria Goilav, au construit un mediu, atât fizic cât şi uman, care încurajează asumarea unui proiect dincolo de dimensiunea sa materială şi exterioară – o pardoseală, un perete, un detaliu de acoperiş sau un finisaj interior – către o dimensiune interioară şi personală. Consider că această dimensiune personală a proiectului este necesară pentru a putea construi sensibil. Atât dexteritatea cu care un meşter lucrează, cât şi modul de gândire pe care şi l-a format duc la realizarea unor construcţii pline de viaţă şi frumuseţe. Pentru mine, această tabără reprezintă un laborator în cadrul căruia mă observ mult mai atent, în care experimentez şi în care sunt încurajat să lucrez asupra modului meu de a mă raporta la lume. Şantierul, colegii, retragerea în natură, modul de viaţă care vine cu această aşezare departe de „civilizaţie”, prelegerile, în mod special cele de după masa de seară, când diminuarea luminii sporeşte taina, şi invitaţii au contribuit la realizarea acestui mediu.

Într-unul din atelierele la care am participat, datorită efortului fizic destul de mare, cei din grupul cu care lucram făceau pauze alternativ. Astfel, fiecare dintre noi ajungea să se aşeze pe o buturugă şi să le citească celorlalţi din Albert Camus. Iar când altineva obosea, făcea schimb de roluri cu cel care citea. În altă serie, ziua ne focalizam întreaga energie asupra şantierului, iar în fiecare seară ne strângeam la lumina frontalelor ca să ascultăm o colegă care ne cânta la chitară. În altă serie, în timp ce tasam betonul de cânepă, am compus împreună cu trei colege o poezie pe care a doua zi le-am citit-o celorlalţi la masa de prânz. În fiecare serie, totuşi, ne-am găsit o portiţă ca să mergem la râu. Acestea sunt doar câteva dintre momentele care mi-au susţinut proiectul personal, anume, *de a mă construi pe dinăuntru.*

Număr ilustrat cu imagini de la Şcoala de Arhitectură de la Buneşti.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Nicolae BADIU – publicist, Piteşti
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Pr. Theodor DAMIAN – SUA
- Acad. Emil BURZO – Cluj-Napoca
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Ioan DZIŢAC – prof. univ., Oradea
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Zenovie CÂRLUGEA – scriitor, Craiova
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Mihai DOBRE – student, Bucureşti